

LEEFBAARHEID IN VIER NOORD- NEDERLANDSE DORPEN: ECHTEN, EXLOO, HOOGERSMILDE EN MEEDEN

H.H. Fijn
Masterthesis Culturele Geografie
Faculteit der Ruimtelijke Wetenschappen
Rijksuniversiteit Groningen, 07/09/2012

BEGELEIDING

Prof. dr. D. Strijker
Hoogleraar Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen
Rijksuniversiteit Groningen

Drs. H.M. van Xanten
Senior adviseur
MOVISIE, kennis en advies voor maatschappelijke ontwikkeling

Inhoud

1.	Inleiding	4
2.	Wat is leefbaarheid	5
2.1	Introductie	5
2.2	Behoeften	5
2.3	Quality of Life	5
2.4	Vier dimensies.....	5
2.4	Theoretisch model quality of life	7
2.5	Input, output en perceptie	9
3.	Operationalisatie van leefbaarheid.....	10
3.1	Model	10
3.2	Input	11
3.3	Perceptie.....	13
3.4	Output	14
3.5	Actiebereidheid.....	14
3.6	Vitaliteit	15
4.	Methode van onderzoek	17
4.1	Introductie	17
4.2	Dorpen	17
4.3	Interviews en andere materiaal	17
4.4	Analyse	18
5.	Echten	19
5.1	Introductie	19
5.2	Input	19
5.3	Perceptie.....	21
5.4	Output	22
5.5	Actiebereidheid.....	22
5.6	Vitaliteit	24
6.	Hoogersmilde.....	27
6.1	Introductie	27
6.2	Input	27
6.3	Perceptie.....	29
6.4	Output	29
6.5.1	Actiebereidheid.....	30
6.6	Vitaliteit	31
7.	Exloo	33
7.1	Introductie	33
7.2	Input	33
7.3	Perceptie.....	36
7.4	Output	36
7.5	Actiebereidheid.....	37
7.6	Vitaliteit	38
8.	Meeden.....	40
8.1	Introductie	40
8.2	Input	40
8.3	Perceptie.....	42
8.4	Output	42
8.5	Actiebereidheid.....	43
8.6	Vitaliteit	44
9.	Analyse	47
9.1	Introductie	47

9.2 Balans van de vier dorpen samen	47
9.3 Aspecten en hun rol in het model.....	51
9.4 Slotbeschouwing	51
10. Conclusie en discussie	53
10.1 Leefbaar dorp.....	53
10.2 Model	54
10.3 Interviews	54
10.4 Vervolgonderzoek	55
Literatuur & Referenties	56
Literatuur.....	56
Referenties	57
Bijlage I: Vragenlijst interviews.....	58
Bijlage II: Cijfers dorpen	60
Aantal inwoners in de periode 2001-2011	60
Leeftijdsopbouw in de periode 2001-2011	62
Bijlage III: Analyseschema	64

1. Inleiding

Leefbaarheid is een begrip dat vaak in beleidsstukken van de overheid wordt gebruikt. Behalve de politiek zijn er ook veel wijk, buurt- en dorpsverenigingen die zich bezighouden met leefbaarheid.

De meeste Nederlanders zijn tevreden met hun leefomgeving. Het gemiddelde rapportcijfer dat mensen aan hun buurt of dorp geven, is een 7,7. Er bestaan wel verschillen tussen stad en platteland. Waarbij mensen op het platteland vooral tevreden zijn met de woonomgeving en gezamenlijkheid, zijn mensen in de stad met name tevreden zijn met de voorzieningen, de werkgelegenheid en het openbaar vervoer (Cox et. al. 2009). De 7,7 is een gemiddelde en zegt niets over de leefbaarheid van één dorp of buurt.

Er is in Nederland veel onderzoek gedaan naar de leefbaarheid. Bekende voorbeelden zijn zogenaamde ranglijsten in de reeksen *Atlas voor gemeenten* (Marlet et. al. 2012) en *De beste gemeenten* (Elsevier 2012). Deze ranglijsten maken een onderlinge vergelijking tussen gemeenten mogelijk, maar vertellen niet veel over de achterliggende factoren van verschillen of overeenkomsten. Een ander recent voorbeeld van leefbaarheidsonderzoek is *De Sociale Staat van Nederland*, een tweejaarlijkse publicatie van het Sociaal en Cultureel Planbureau. Daarin staan landelijke kerncijfers over zaken als arbeid, inkomen, vrijetijdsbesteding, maatschappelijke participatie en huisvesting. Bovendien wordt er gekeken naar de waardering van burgers (Bijl et. al. 2011). Daarbij gaat het om Nederland als geheel en is er net als bij de ranglijsten minder aandacht voor regionale verschillen.

In mijn onderzoek wordt er juist gekeken naar leefbaarheid op een lager schaalniveau, namelijk op het niveau van dorpen. Het onderzoek richt zich op de vraag wat een dorp leefbaar maakt. Het onderzoek wordt uitgevoerd in vier Noord-Nederlandse dorpen, te weten het Drentse Echten, Exloo en Hoogersmilde en het Groningse Meeden. De hoofdvraag in dit onderzoek is:

Wat maakt een dorp leefbaar en welke factoren vergroten de leefbaarheid?

Om die hoofdvraag te kunnen beantwoorden moeten er eerst een aantal deelvragen worden beantwoord.

- Wat is leefbaarheid?
- Hoe kan leefbaarheid worden gemeten in de dorpen van dit onderzoek?
- Welke factoren beïnvloeden de leefbaarheid in een dorp?

In hoofdstuk 2 wordt ingegaan op de eerste vraag en hoe er in de wetenschap over het begrip leefbaarheid wordt gedacht. In hoofdstuk 3 komt aan bod hoe het begrip leefbaarheid in dit onderzoek wordt geïnterpreteerd. In dat hoofdstuk worden een model en een aantal indicatoren geïntroduceerd die de basis vormen voor het onderzoek naar leefbaarheid in de vier dorpen. . Hoofdstuk 4 is het methodehoofdstuk waarin ter sprake komt hoe de leefbaarheid vervolgens wordt onderzocht in de dorpen. De vier hoofdstukken daarop zijn een uitwerking van het onderzoek in de verschillende dorpen op basis van in totaal acht interviews met personen die betrokken zijn bij het tot stand brengen van leefbaarheid in het dorp. Vervolgens wordt er in hoofdstuk 9 antwoord gegeven op de laatste deelvraag. In de conclusie (hoofdstuk 10) wordt antwoord gegeven op de hoofdvraag.

2. Wat is leefbaarheid

2.1 Introductie

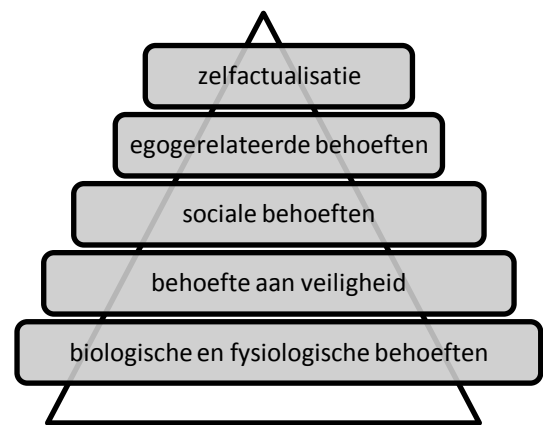
In dit hoofdstuk wordt stil gestaan bij hoe het begrip leefbaarheid wordt toegepast en geïnterpreteerd in de wetenschap. Het hoofdstuk dient als basis voor het volgende hoofdstuk waarin mijn definitie en toepassing van het begrip gepresenteerd wordt. Dit hoofdstuk eindigt met drie typen leefbaarheid die de ruggengraat vormen van dit onderzoek. Deze drie typen zijn input, output en perceptie.

2.2 Behoeften

Leefbaar wordt in de veertiende editie van *Van Dale Groot Woordenboek der Nederlandse taal* gedefinieerd als “geschikt om als leven doorgebracht te worden” en “geschikt om er in of er mee te leven”. Bij het bepalen of een plek geschikt is om er in of er mee te leven is het belangrijk om te kijken naar de behoeften van mensen en in hoeverre er aan deze behoeften wordt voldaan.

Om te bepalen wat een mens nodig heeft, wordt er vaak gekeken naar de piramide van Maslow (zie figuur 2.1). Deze piramide brengt een hiërarchie aan in de behoeften van mensen (Maslow 1943). Onderin de piramide zijn de meest fundamentele behoeften te vinden die een mens in staat stelt te blijven leven. Als aan deze biologische en fysiologische behoefte is voldaan, is er behoefte aan het tegengaan van levensbedreigende omstandigheden en het bevorderen van omstandigheden die een gevoel van veiligheid creëren. Daarna volgen de sociale behoeften zoals genegenheid en liefde, en de egogereleerde behoeften zoals zelfrespect, waardering en tevredenheid. De hoogste behoefte is zelfactualisatie. Dit noemt Maslow het bereiken van je bestemming (Leidelmeijer en Van Kamp 2003). Deze behoeftenpiramide van Maslow maakt duidelijk dat het begrip leefbaarheid contextafhankelijk is. Het verschilt per plaats, tijd en welvaartsniveau wat als geschikt om er in of er mee te leven wordt beschouwd. Mensen stellen andere eisen aan een land dan aan hun woonkamer, vroeger waren er andere behoeften dan nu en de behoeften van mensen in ontwikkelingslanden verschillen van die van mensen in westerse landen.

Figuur 2.1: Piramide van Maslow

Bron: Leidelmeijer en Van Kamp (2003)

2.3 Quality of Life

Niet de letterlijke vertaling van leefbaarheid, *livability*, maar *quality of life* is het begrip dat centraal staat in internationale studies over de behoeften van mensen en leefbare omgevingen. *Quality of life* bestaat volgens Constanza et. al. (2008) uit twee belangrijke aspecten. Het eerste aspect is de behoeften van mensen en in hoeverre daaraan wordt voldaan. Het tweede aspect gaat over in hoeverre mensen ervaren dat er aan hun behoeften wordt voldaan. Volgens Pukeliene & Starkauskiene (2011) en Constanza et. al. (2008) bestaat er echter geen gemeenschappelijk idee in de literatuur welke factoren *quality of life* bepalen. Er ontbreekt volgens hen een methodologisch model waardoor het onmogelijk is om *quality of life* in een gebied precies en objectief te meten.

2.4 Vier dimensies

Pukeliene & Starkauskiene (2008) onderscheiden vier dimensies van *quality of life* en hebben geprobeerd op basis van die dimensies een theoretisch model te maken. De vier dimensies van *quality of life* zijn:

1. samenleving versus individu;

2. objectief versus subjectief;
3. input versus output; en
4. extern versus intern.

1. Samenleving versus individu

In sommige onderzoeksgebieden wordt *quality of life* vooral gebruikt als de kwaliteit van een samenleving, terwijl in andere onderzoeksgebieden het meer gaat om het geluk van individuen in een samenleving (Veenhoven 2006). Als op basis van bepaalde gemiddelden wordt vastgesteld dat een land A leefbaarder is dan land B, betekent het niet dat elk individu in land A het beter heeft dan in land B.

2. Objectief versus subjectief

Met objectieve *quality of life* wordt een mate van levenskwaliteit bedoeld die voldoet aan vooraf gedefinieerde levenstandaarden. Met subjectieve *quality of life* wordt juist bedoeld dat mensen dat ook als leefbaar ervaren (Veenhoven 2006). Een dokter kan iemand gezond verklaren (objectieve *quality of life*), maar de patiënt moet zich ook gezond voelen om ook echt gezond te zijn (subjectieve *quality of life*). Met leefbaarheid is er iets soortgelijks aan de hand. In een dorp met allerlei voorzieningen, economische voorspoed en een mooie woonomgeving hoeft de bevolking zich niet gelukkig te voelen.

Het idee van objectieve en subjectieve leefbaarheid sluit aan bij de vaststelling van Constanza et. al. (2008) dat *quality of life* niet alleen gaat om de behoeften van mensen, maar ook in hoeverre de mensen ervaren dat ook aan deze behoeften wordt voldaan. Delhey et.al. (2002) hebben de dimensies objectief en subjectief enerzijds en samenleving en individu anderzijds samengevat in een tabel. Deze is hieronder weergegeven.

	OBJECTIEF	SUBJECTIEF
INDIVIDUEEL niveau	Objectieve levensomstandigheden (zoals inkomen)	Subjectief welzijn (zoals tevredenheid met inkomen)
SAMENLEVING niveau	Kwaliteit/leefbaarheid van samenleving (zoals inkomensongelijkheid)	Leefbaarheid van de samenleving (ervaren belang van ongelijkheden)

Bron: Delhey et. al. (2002) in Pukeliene & Starkauskiene (2011): 148.

3. Input versus output

Veenhoven (o.a. 1995, 2005 en 2006) voegt hier nog een derde dimensie aan toe. In zijn onderzoeken naar leefbaarheid van landen gebruikt hij een onderscheid dat hij afwisselend input en output, *chances* en *outcomes*, veronderstelde en kennelijke leefbaarheid en levensvoorwaarden en levensuitkomst noemt. Veenhoven omschrijft de input als het maatschappelijke aanbod. Dit is datgene wat er aanwezig is in de maatschappij dat een bepaalde mate van leefbaarheid kan creëren. De output zijn de menselijke uitkomsten van deze maatschappelijke input. Met andere woorden is de input de leefbaarheid die men kan verwachten op basis van de potentie die in een samenleving aanwezig is en de output is de uiteindelijke leefbaarheid die men achteraf pas kan vaststellen (Veenhoven 2000).

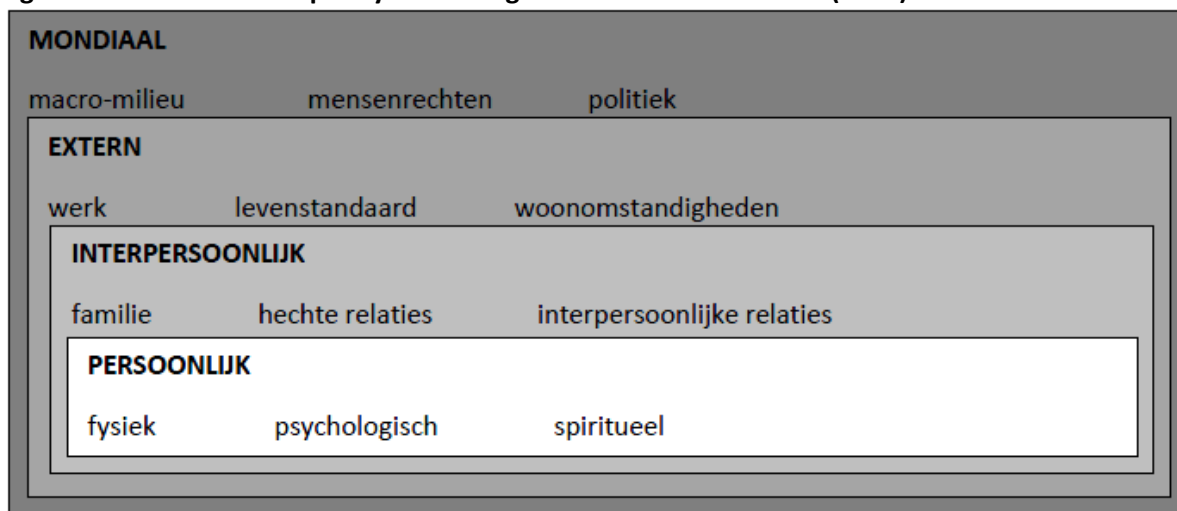
Veenhoven maakt de vergelijking met een stuk landbouwgrond. Lange tijd was alleen de daadwerkelijke oogst een mogelijkheid om vast te stellen of de grond vruchtbaar was. Er was dus alleen sprake van "kennelijke" vruchtbaarheid. Tegenwoordig kan men de vruchtbaarheid voorspellen door kennis over de temperatuur, de hoeveelheid mineralen en vocht. Deze veronderstellingen kunnen vervolgens worden ondersteund met de daadwerkelijke oogst. Bij de

leefbaarheid van landen is het volgens Veenhoven echter moeilijk te bepalen welke factoren leefbaarheid veroorzaken. Daarom kijkt hij bij de leefbaarheid van landen niet naar de input, maar naar de output. Als indicatoren voor de leefbaarheid gebruikt hij in zijn onderzoeken bijvoorbeeld geluk en gezondheid van de bevolking. Hij ziet deze twee factoren als output van een leefbaar land (Veenhoven 2005).

4. Extern versus intern

De laatste dimensie van *quality of life* is die tussen externe en interne factoren. Dit onderscheid gaat er van uit dat *quality of life* enerzijds wordt bepaald door nauwelijks door individuen te beïnvloeden externe factoren (zoals klimaat, sociale zekerheid en politieke stabiliteit) en anderzijds door interne factoren die (deels) wel door individuen te reguleren zijn (zoals familie, opleiding en vrije tijd). Lindstrom & Ericsson (1993) hebben het niet over een enkel onderscheid tussen intern en extern, maar over vier verschillende niveaus van *quality of life*. De vier factoren van Lindstrom & Ericsson (1993) zijn weergegeven in figuur 2.2. Op de buitenste 'schil' heeft een individu minimale tot geen invloed. Deze invloed neemt toe in de binnenste schillen en is het hoogst bij de persoonlijke factoren.

Figuur 2.2: Vier factoren quality of life volgens Lindstrom & Ericsson (1993)

Bron: Lindstrom & Ericsson (1993) in Pukeliene & Starkauskiene (2011): 150.

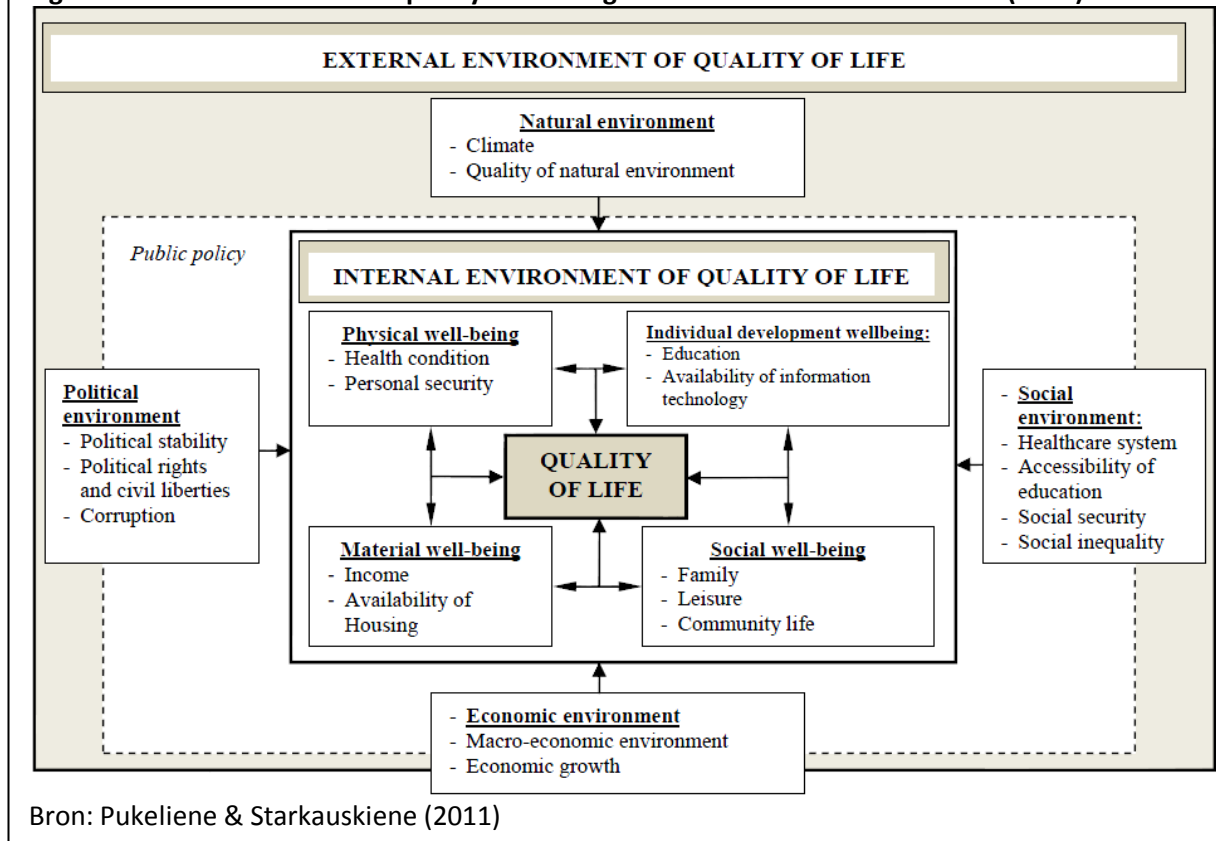
2.4 Theoretisch model quality of life

Pukeleine & Starkauskiene (2011) komen op basis van externe en interne factoren en de vier factoren van Lindstrom & Ericsson (1993) tot een theoretisch model voor het bepalen van de *quality of life*. Deze is weergegeven in figuur 2.3. De externe omgeving van *quality of life* bestaat volgens Pukeliene & Starkauskiene (2011) uit:

- de natuurlijke omgeving;
- de politieke omgeving;
- de economische omgeving; en
- de sociale omgeving.

Deze zijn niet of nauwelijks te beïnvloeden door een individu en veronderstellen in hoeverre een plek leefbaar is.

Figuur 2.3: Theoretisch model quality of life volgens Pukaliene en Starkauskiene (2011)

Bron: Pukeliene & Starkauskiene (2011)

2.4.1 Externe omgeving

Natuurlijke omgeving

De natuurlijke omgeving bestaat uit positieve en negatieve invloeden op het leven van mensen. Extreme weersomstandigheden, weinig biodiversiteit en luchtvervuiling kunnen bijvoorbeeld een negatieve invloed hebben op de leefomstandigheden van mensen.

Politieke omgeving

Landen met een democratische traditie, mensenrechten en vrijheden hebben volgens Pukeliene & Starkauskiene (2011) betere kansen voor een hoge *quality of life* dan staten met totalitaire regimes, corruptie en een instabiele politiek.

Economische omgeving

Bij studies naar *quality of life* wordt vaak gekeken naar economische groei. Behalve naar het BNP moet er volgens Pukeliene & Starkauskiene (2011) ook gekeken worden of de economische groei duurzaam is en ook toekomstige generaties niet worden belemmerd.

Sociale omgeving

Bij de sociale omgeving valt te denken aan woon- en werkomstandigheden, toegang tot onderwijs en gezondheidszorg en de mate van veiligheid en sociale (on)gelijkheid.

2.4.2 Interne omgeving

De interne omgeving in het theoretische model van Pukeliene & Starkauskiene (2011) bestaat uit vier factoren. Het lichamelijke welzijn (gezondheid en persoonlijke veiligheid), individuele ontwikkelingswelzijn (onderwijs en de aanwezigheid van informatietechnologie), sociaal welzijn (familie, vrije tijd en gemeenschapsleven) en materieel welzijn (inkomen en woningen). Met de piramide van Maslow valt vervolgens te bepalen welke aspecten het belangrijkste zijn. Allereerst is er

behoefte aan lichamelijke en materieel welzijn, alvorens men behoefte heeft aan sociaal welzijn. Als laatste is er ontwikkelingswelzijn, waarbij de ontwikkeling van het individu via bijvoorbeeld onderwijs centraal staat. Dit staat gelijk met de zelfactualisatie van Maslow.

2.5 Input, output en perceptie

2.5.1 Algemeen

Omdat veel onderzoek naar *quality of life* waaronder dat van Pukeliene en Starkauskiene (2011), Veenhoven (1996, 2000, 2005 en 2006) en Constanza et. al. (2008), zich richt op de leefbaarheid van landen, zijn de vier dimensies van *quality of life* en de daarbij horende factoren te veelomvattend voor een leefbaarheidsonderzoek op het schaalniveau van dorpen. Daarom wordt leefbaarheid in mijn onderzoek beperkt tot drie typen leefbaarheid, namelijk input, output en perceptie. De basis voor deze drie typen leefbaarheid vormen de vier dimensies van *quality of life*.

2.5.2 Input

De derde dimensie van input en output van Veenhoven (1996) vormt een belangrijk onderscheid in mijn onderzoek. De input bestaat uit de aspecten die veronderstellen dat er leefbaarheid is in een bepaald gebied. Daarom wordt door Veenhoven ook wel de term veronderstelde leefbaarheid gehanteerd.

Voor de input op het schaalniveau van dorpen maak ik gebruik van de leefbaarheidsdefinitie van Sprinkhuizen (2002) die leefbaarheid omschrijft als een “kwalitatief en kwantitatief aanvaardbaar niveau binnen een vijftal domeinen”. De eerste vier domeinen vormen in dit onderzoek de input in een dorp. Deze zijn:

- “De verzorgingssituatie: het voorzieningenniveau, inclusief mogelijkheden tot verplaatsing (mobiliteit);
- De woonsituatie: de kwaliteit van de woning en woonomgeving (rust, ruimte, groen);
- Het sociale klimaat: ‘cognitieve’ samenhang, de kunst van het samenleven;
- De bestuurlijke omgeving: de toegankelijkheid en werkwijze van het politiek bestuur en gemeentelijk apparaat.” (Sprinkhuizen 2002: 72)

Het voorzieningenniveau, de woonomgeving, het sociale klimaat en de bestuurlijke omgeving in het dorp veronderstellen een bepaalde leefbaarheid in het gebied. Het gaat bij de input niet zo zeer om individuele aspecten, maar meer om de kwaliteit van de het dorp als geheel.

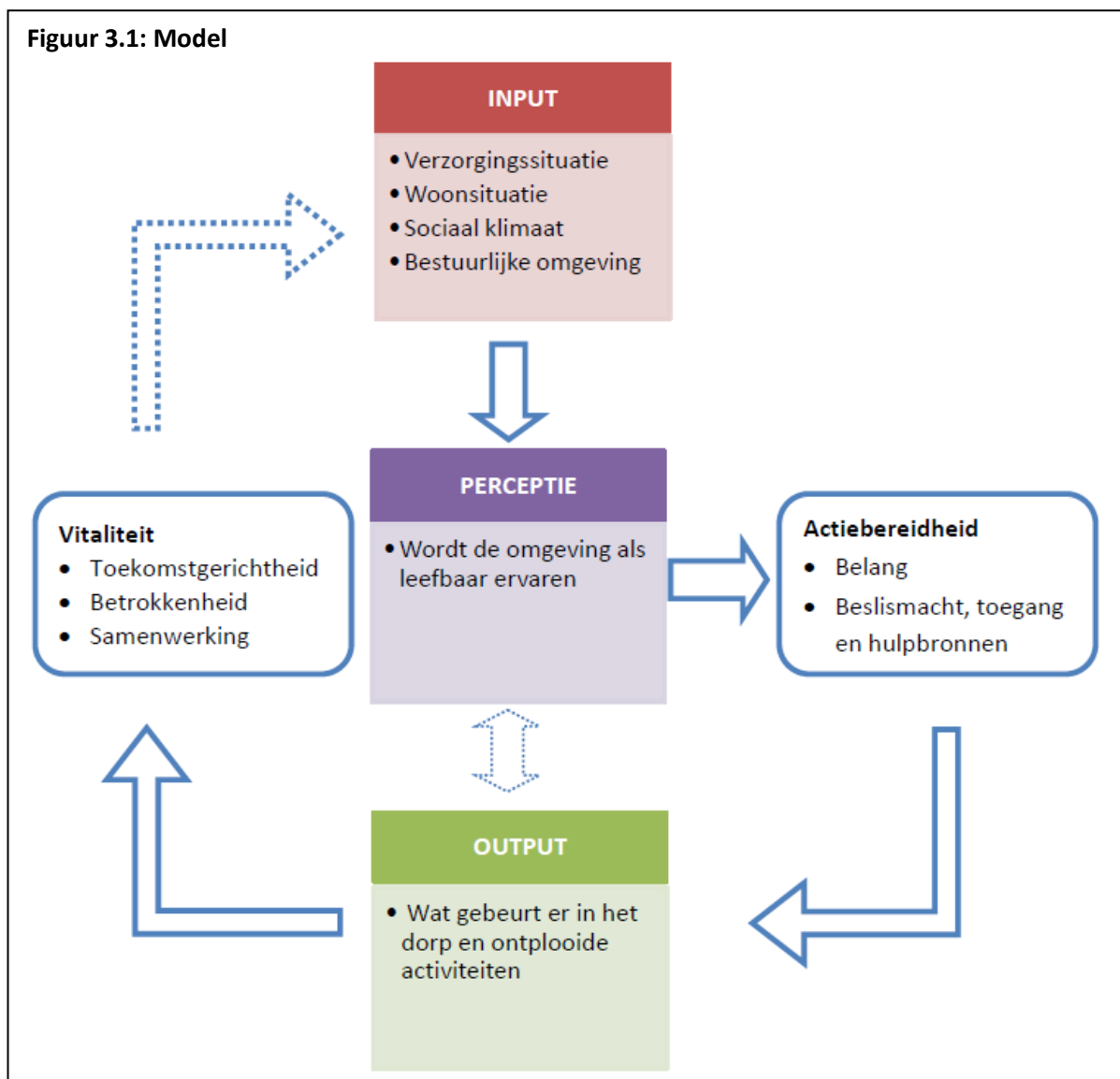
2.5.3 Output

De input vormt als het ware de hardware van een dorp. De output is de software in een dorp. Net als bij een computer de hardware bepaalt wat voor software je computer aankan, zo ‘definieert’ de input in een dorp een bepaalde output. De output is wat er in het dorp met behulp van de input gebeurt om de leefbaarheid in het dorp te vergroten. Dit kan van alles zijn: de gemeente die de groenvoorziening verbetert, bewoners die een dorpsfeest organiseren of een woningcoöperatie die woningen bouwt.

2.5.4 Perceptie

De input en output hebben betrekking op objectieve leefbaarheid. Bij subjectieve leefbaarheid gaat het om de ervaring van bewoners en de waardering van hun leefomgeving. Van Dorst (2005) maakt behalve van veronderstelde en kennelijke leefbaarheid (zijn termen voor input en output) daarom gebruik van een derde type leefbaarheid: gepercipieerde leefbaarheid. Gepercipieerde leefbaarheid heeft betrekking op de ervaring van bewoners. In dit onderzoek wordt gebruik gemaakt van de kortere term perceptie.

3. Operationalisatie van leefbaarheid

3.1 Model

In dit hoofdstuk staat de tweede deelvraag centraal: hoe kan leefbaarheid worden gemeten in de dorpen van dit onderzoek?. Welke methode wordt gebruik om dit te onderzoeken wordt besproken in hoofdstuk 4.

Zoals in het vorige hoofdstuk aangegeven, wordt om het containerbegrip leefbaarheid te kunnen onderzoeken, leefbaarheid opgesplitst in input, output en perceptie. De input zijn de aspecten in het dorp die veronderstellen dat er leefbaarheid is. De output is wat er achteraf is vast te stellen aan leefbaarheid in het dorp. De perceptie is de waardering van zaken in het dorp door de dorpsbewoners. In dit hoofdstuk wordt besproken wat voor dit onderzoek onder deze drie begrippen wordt verstaan en hoe deze onderling in relatie staan met elkaar. Dit gebeurt aan de hand van bovenstaand model dat centraal staat in dit onderzoek. De verschillende aspecten uit dit model worden hieronder apart toegelicht en besproken. Tevens worden er indicatoren genoemd waarmee de verschillende aspecten worden onderzocht en gemeten in dit onderzoek.

De drie typen leefbaarheid staan niet los van elkaar. Daarom staan er in het model meerdere pijlen. Aan de rechterkant van het model staat een pijl die loopt van perceptie naar output, via actiebereidheid. De output is afhankelijk van de actiebereidheid van betrokkenen. De perceptie van mensen is heel belangrijk of ze bereid zijn om tot actie over te gaan. Er is sprake van actiebereidheid als mensen een belang hebben, dus ervaren dat er iets moet gebeuren, en als ze potentiële macht hebben. Potentiële macht bestaat uit beslismacht, toegang en hulpbronnen.

Daarnaast loopt er een pijl van output naar input via vitaliteit. Centraal in dit onderzoek staat de vraag wat een dorp leefbaar maakt. Daarvoor zijn drie dynamische aspecten die onder vitaliteit genoemd worden heel belangrijk, omdat deze een effect kunnen hebben op de leefbaarheid in een dorp. Deze vitaliteit is aan de linkerkant van het model te vinden en de drie aspecten die daarvan deel uitmaken (toekomstgerichtheid, betrokkenheid en samenwerking) spelen een belangrijke rol in de leefbaarheid van een dorp.

3.2 Input

In het slot van het vorige hoofdstuk werden voor de beschrijving van de input vier domeinen van Sprinkhuizen (2002) geïntroduceerd die aansluiten bij het schaalniveau van dorpen. Deze vier domeinen zijn de verzorgingssituatie, de woonsituatie, het sociale klimaat en de bestuurlijke omgeving.

1. *Verzorgingssituatie*

Tegenwoordig zijn door de transitie van autonome dorpen naar woondorpen (zie kader 1 op de volgende bladzijde) veel voorzieningen niet meer aanwezig in de dorpen. Sprinkhuizen doelt daarom bij de verzorgingssituatie niet alleen op een afdoend voorzieningenniveau, maar ook op de mogelijkheden tot verplaatsing (in dit onderzoek bereikbaarheid genoemd). Voor mijn onderzoek richt ik mij op:

- een overzicht van de voorzieningen in het dorp; en
- de bereikbaarheid van voorzieningen waarvoor dorpsbewoners buiten het dorp moet zijn.

2. *Woonsituatie*

Bij het tweede domein gaat het om de kwaliteit van de woning en de woonomgeving. Als voorbeelden van een goede woonsituatie noemt Sprinkhuizen (2002) rust, ruimte en groen als indicatoren. Rust, ruimte en groen laten zich echter moeilijk meten en zijn in mijn ogen niet per definitie positieve aspecten van een dorp. Hoewel het dus moeilijk te meten is of een dorp een hoge kwaliteit van de woningen en de woonomgeving heeft, is er wel een aantal indicatoren dat hier meer over kan vertellen. In dit onderzoek wordt gekeken naar:

- de huizenprijs;
- het aantal verhuizingen; en
- welke groepen bewoners verhuizen.

Hoewel de huizenprijs alleen niet laat zien of een plek leefbaar is, kan er wel een beeld ontstaan met behulp van het aantal verhuizingen. Het aantal verhuizingen wordt weergegeven met het begrip verhuismobiliteit¹ van het Centraal Bureau voor de Statistiek.

¹ De verhuismobiliteit is “het aantal verhuizingen per 1000 inwoners op 1 januari van het betreffende jaar naar of van een bepaalde regio. (...) De verhuismobiliteit van een wijk (geografische indeling van het CBS voor een dorp) wordt bepaald door de binnengemeentelijk verhuisde personen in de wijk plus de halve som van vestigers in de wijk plus de halve som van vertrekkers uit de wijk” (CBS 2012).

Kader 1: Autonome dorpen en woondorpen

Van oudsher was het voorzieningenniveau in dorpen belangrijk. De afgelopen halve eeuw zijn de dorpen in Nederland echter aan een verandering onderhevig. Deze ontwikkeling wordt door Thissen (2007) en Van de Meer et.al. (2008) de overgang van autonome dorpen naar woondorpen genoemd. Autonome dorpen zijn dorpen die niet afhankelijk zijn van andere dorpen voor voorzieningen en werk. Om in je behoeften te kunnen voorzien was men in autonome dorpen aangewezen op het eigen dorp, omdat de mogelijkheden tot verplaatsing geringer waren. Er waren veel meer voorzieningen in het dorp zelf dan tegenwoordig. Maslow (1943) had het over verschillende typen behoeften. Voor voedsel was men bijvoorbeeld aangewezen op de dorpswinkel, voor veiligheid was er een politiebureau in het dorp, men werkte in het dorp of de directe omgeving en voor sociale behoeften waren er verenigingen die tegenwoordig niet meer rendabel zijn.

Dit staat in contrast met de woondorpen waarbij het woongenot centraal staat. In deze dorpen zijn de bewoners over het algemeen niet geboren en getogen. Voor werk, voorzieningen en activiteiten zijn bewoners niet afhankelijk van het dorp (Van der Meer et.al. 2008). Door de sterk toegenomen mobiliteit zijn in het dorp aanwezige voorzieningen niet langer een vereiste voor een leefbaar dorp (Vermeij & Mollenhorst 2008 en Gardenier et.al. 2011). Het is wel van belang in hoeverre en hoe goed voorzieningen bereikbaar zijn (Thissen 2007). In woondorpen, zijn de voorzieningen geen voorwaarde voor de leefbaarheid, maar eerder het gevolg. De verzorgingssituatie is daar ondergeschikt aan de woonsituatie.

Behalve de verhuismobiliteit kan ook de ontwikkeling van het aantal inwoners meer vertellen over of mensen in een dorp willen blijven wonen. Een andere indicator is of bepaalde groepen zoals jongeren en ouderen verhuizen of juist in het dorp komen wonen. Een dorp waar ouderen en jongeren (kunnen en willen) blijven wonen hebben voor deze groepen waarschijnlijk een prettig woonklimaat. In een dorp waar deze groepen juist wegtrekken is vermoedelijk het tegenovergestelde het geval. Onder andere cijfers van het CBS over de ontwikkeling van de leeftijdsopbouw kunnen hier meer over vertellen.

3. Sociaal klimaat

Het sociale klimaat of de sociale omgeving heeft tevens invloed op de leefbaarheid in een dorp. De twee aspecten van het sociale klimaat in dit onderzoek zijn:

- de relaties tussen mensen; en
- de traditie.

De relaties tussen mensen is het eerste aspect omdat relaties tussen mensen kunnen leiden tot zorg voor elkaar en dat mensen zich gezamenlijk inspannen voor de omgeving (Vermeij & Mollenhorst 2008). Voor menselijke relaties is sociaal kapitaal onmisbaar (zie kader hieronder). Sociaal kapitaal is echter moeilijk te meten en daarom wordt voor een beeld van de relaties tussen mensen gekeken naar:

- het aantal leden van verenigingen; en
- 'noaberschap'.

Het aantal leden van verenigingen is de eerste indicator voor het sociaal klimaat. In een dorp waar meer mensen lid zijn van en betrokken zijn bij een vereniging is er een actievere houding onder de bevolking te verwachten dan in een dorp waarbij weinigen zijn aangesloten bij een vereniging.

Om een beeld te krijgen van de menselijke relaties is het ook interessant te kijken of bewoners nog voor elkaar klaar staan in dorpen. In Oost- en Noord-Nederland wordt dit vaak aangeduid met noaberschap. Noaberschap bestaat van oudsher in agrarische samenlevingen. Het betekent dat er voor burens een zogenaamde noaberplicht geldt. Dit betekent dat *noabers* (niet alleen directe burens, maar ook mensen die in de buurt wonen) elkaar bijstaan met raad en daad indien dat nodig is. Als mensen geneigd zijn elkaar te helpen, bijvoorbeeld door boodschappen voor elkaar te doen of op elkaars kinderen te passen, kun je veronderstellen dat ze ook eerder de handen uit de mouwen steken voor, en betrokken zijn bij dorpsactiviteiten ter bevordering van de leefbaarheid in het dorp.

Daarnaast kan de traditie van grote invloed zijn op het sociale klimaat in het dorp. In sommige dorpen is bijvoorbeeld van oudsher een ondernemersmentaliteit of in ieder geval een traditie van ondernemende burgers. Bij dorpen met een traditie waar mensen voor elkaar klaar staan en de handen uit de mouwen willen steken, kan verondersteld worden dat zij op het gebied van leefbaarheid een streepje voor hebben op andere dorpen die dat niet hebben (Van Xanten et.al. 2011).

Kader 2: Sociaal kapitaal

Bij menselijke relaties speelt sociaal kapitaal een belangrijke rol onmisbaar. Het gaat niet alleen om verbindend sociaal kapitaal, maar met name ook om overbruggend sociaal kapitaal. Verbindend sociaal kapitaal zijn de banden binnen een groep, bijvoorbeeld tussen de oorspronkelijke bewoners. Deze banden zijn sterk in een hechte dorpsgemeenschap. Overbruggend sociaal kapitaal zijn juist de banden met personen buiten de groep. In het geval van dorpsbewoners dus bijvoorbeeld met mensen buiten de dorpsgemeenschap of tussen oorspronkelijke en nieuwe bewoners (Vermeij & Mollenhorst 2008).

4. Bestuurlijke omgeving

De bestuurlijke omgeving, in het geval van dit onderzoek in de meeste gevallen de gemeente of de provincie, is een belangrijk aspect van de input. Als een gemeente de ruimte geeft aan bewoners om zelf plannen te maken en een visie te ontwikkelen zullen bewoners daaraan een gevoel van eigenaarschap, trots en maakbaarheid krijgen doordat ze zelf in actie komen (Van Xanten et.al. 2011). Van Dorst (2005) heeft het in dit verband over controle door burgers. De bestuurlijke omgeving is daarbij heel belangrijk. Als een burger tegen ontoegankelijk en/of log bestuur aanloopt is hij wellicht minder geneigd wat te doen voor zijn omgeving. Daarnaast is de burger minder geneigd tot actie over te gaan wanneer de gemeente (te) veel taken op zich neemt (Sprinkhuizen 2002). In dorpen is vaak veelvuldig contact tussen dorpsverenigingen en een gemeente. Om in dit onderzoek een beeld te krijgen van het bestuurlijk klimaat wordt er gekeken naar:

- de relatie tussen de gemeente en verenigingen van Dorpsbelangen; en
- hoe het onderlinge contact is geregeld (dit kan bijvoorbeeld via een dorpswethouder of een aparte ambtenaar zijn).

3.3 Perceptie

Perceptie is hoe de leefbaarheid door bewoners wordt ervaren. Op basis van enkele interviews is het echter moeilijk meten in hoeverre alle inwoners van een dorp de leefbaarheid ervaren. Bovendien is er weinig ander materiaal om de perceptie op dorpsniveau te meten. Enkele interviews kunnen echter wel een beeld geven over hoe mensen over de vier domeinen van Sprinkhuizen (2002)

denken. Hoe de vier domeinen worden ervaren kan van invloed zijn op de actiebereidheid van mensen (zie paragraaf 3.5).

3.4 Output

Hoewel voor landen de output is uit te drukken in cijfers, zoals cijfers betreffende levensverwachting en gezondheid, zijn voor dorpen andere vormen van output interessant. Bij de output draait het in dit onderzoek om de daadwerkelijke initiatieven en ideeën en de invloed daarvan op het dorp. Dit kan van alles zijn; van de bouw van een multifunctioneel centrum tot het aanpakken van straatafval. Andere voorbeelden zijn bewoners die een supermarkt van sluiten proberen te behoeden, de activiteiten van de Oranjevereniging in het dorp en de gemeente die losse stoeptegels weer recht legt. Dit soort voorbeelden van kennelijke leefbaarheid kunnen een indicatie geven van de output in het dorp. Het gaat daarbij niet zo zeer om de hoeveelheid als wel om het soort activiteiten. Het is belangrijk te onderzoeken welke keuzes bewoners hierin maken.

3.5 Actiebereidheid

Of er daadwerkelijk sprake is van output hangt met name af van twee factoren: belang en potentiële macht.

3.5.1 Belang

Of individuen wat voor het dorp willen doen hangt vooral af van hun belang. Zonder belang kan er ook geen sprake zijn van output, omdat deze afhankelijk is van mensen die in actie willen komen. Via de interviews die voor dit onderzoek zijn afgenomen wordt een beeld geschetst wie wel en niet betrokken is bij de initiatieven, plannen en ideeën van vereniging Dorpsbelangen, de gemeente of andere (professionele) organisatie. Als mensen erg op hun privacy zijn gericht en minder met het dorp te maken hebben zal er minder output zijn dan in een dorp waar mensen zich willen inzetten voor hun dorp. Gaat het om een klein groepje dat verder geen draagvlak heeft of is er een brede groep die namens het dorp spreekt en in overleg met de inwoners met het dorp opereert? Belang hangt nauw samen met de gepercipieerde leefbaarheid, omdat als men ervaart dat er wat mist in het dorp men een belang heeft om output te creëren. Voor output heeft men overigens wel potentiële macht nodig.

3.5.2 Beslismacht, toegang en hulpbronnen

Potentiële macht is een begrip van de socioloog Stokman (1992 en 1994), en bestaat uit drie aspecten, te weten beslismacht, toegang en hulpbronnen:

- Beslismacht is “het gewicht van een actor in de formele besluitvormingsprocedure”. Daarbij gaat het niet alleen om de beslismacht in de eigen besluitvormingsprocedure (zoals dorpsoverleggen) maar vooral ook om de gemeentelijke besluitvorming.
- Zonder toegang tot besluitvormingscentra kan iemand ook geen invloed uitoefenen op beleid of aanpak. Als een bewoner of een groep bewoners goede ideeën hebben over hun leefomgeving dan dienen zij wel toegang weten te krijgen tot besluitvormingscentra. Als men bijvoorbeeld het woningaanbod wil uitbreiden moet men toegang hebben tot de gemeente en woningbouwverenigingen.
- Met hulpbronnen worden middelen bedoeld die “kunnen worden ingezet om de eigen voorkeuren mee te laten wegen. Deze hulpbronnen kunnen zeer verschillend van aard zijn.” Voorbeelden zijn (hoog gespecialiseerde) informatie, getalsmatige hulpbronnen, zoals het aantal actoren dat een actor vertegenwoordigt en economische hulpbronnen (Stokman 1992: 90).

Het vormt als het ware de brug tussen input en output. Een grote potentiële macht van betrokkenen bij het dorp veronderstelt actie van deze betrokkenen.

Ten behoeve van dit onderzoek wordt er bij beslismacht, toegang en hulpbronnen onder andere gekeken naar de volgende indicatoren:

- Voor toegang en beslismacht gaat het vooral om het feit of bewoners in staat zijn dingen te beslissen. Dat ligt onder andere aan de openheid van de gemeente. In hoeverre bepaalt de gemeente het beleid en de agenda van de verenigingen van Dorpsbelangen en in hoeverre heeft de gemeente oog voor plannen en ideeën van Dorpsbelangen?
- Bij toegang en beslismacht gaat het onder andere om de toegang en beslismacht bij de dorpsorganisatie zelf. Hebben alle bewoners evenveel toegang tot de organisatie en kunnen zij meedenken en beslissen? Daarnaast gaat het over de toegang van de bewoners tot de gemeente, (professionele) organisaties en fondsen.
- Beslismacht en toegang gaan ook over de vraag in hoeverre ideeën en plannen van bewoners gaan over de voorzieningen, de woningen, het sociale klimaat of juist de bestuurlijke omgeving (die vier domeinen van Sprinkhuizen). Welke keuzes maken burgers als ze tot actie over gaan en in welke van de vier domeinen van Sprinkhuizen opereren de bewoners?
- Bij hulpbronnen valt te denken aan fondsen en subsidies, maar ook aan de verwerving van kennis en 'handen'. Is er in het dorp genoeg kennis en menskracht aanwezig om projecten op te zetten en slagen de bewoners er in deze in te roepen. Mocht er geen kennis aanwezig zijn, roepen ze deze dan in van buitenaf?

3.6 Vitaliteit

Toekomstgerichtheid, betrokkenheid en samenwerking zijn geen vereisten voor een leefbaar dorp maar deze dynamische aspecten kunnen wel een positief effect hebben op de input, output en perceptie in een dorp.

3.6.1 Toekomstbeeld

Hierbij wordt gekeken in hoeverre er onder de bewoners in het dorp een idee is voor de toekomst. Sommige verenigingen voor Dorpsbelangen stellen een meerjarenplan of –visie op waarin wordt vastgesteld waar men zich de komende jaren mee bezig wil houden. Burgerinitiatieven of gemeentelijk beleid komen in eerste instantie vaak tot stand om een specifiek probleem op te lossen. Dit kan van alles zijn: een supermarkt die sluit, onveiligheid in de buurt, een gemeente die bepaalde problemen niet aanpakt, de bouw van een complex dat volgens de bewoners niet past in het straatbeeld et cetera. Behalve dit probleem aan te pakken is het ook belangrijk verder te kijken naar waar nog meer behoefte aan is in het dorp, bijvoorbeeld qua toekomstige huisvesting, het eventuele verlies aan voorzieningen et cetera. Dit kan een positief effect hebben op de trits input, output en perceptie.

3.6.2 Betrokkenheid

Hoewel gemeenten veel kunnen betekenen voor een dorp, is een woonomgeving die puur en alleen afhankelijk is van functioneel beheer een kwetsbare woonomgeving, omdat daar geen betrokkenheid is van burgers (Van Dorst 2005). In een omgeving waar weinig onderling contact is, is minder bereidheid om voor elkaar de handen uit de mouwen te steken. Heel belangrijk daarbij is persoonlijk contact. Dit heeft een positief effect op de input, output en perceptie in een dorp. Bewoners hebben misschien niet het idee dat ze zelf ook verantwoordelijk kunnen zijn voor het dorp. Door mensen persoonlijk te benaderen en te betrekken in de besluitvorming van bijvoorbeeld een dorpenoverleg krijgen zij toegang. Hoe meer mensen betrokken raken bij de besluitvorming hoe meer draagvlak er in een dorp ontstaat. Hierdoor nemen de beslismacht en hulpbronnen van het dorp toe: er kan op meer mensen een beroep worden gedaan. Daardoor kan een dorpsvereniging, gemeente of (professionele) instantie meer doen en dit kan leiden tot meer output.

In dit onderzoek wordt er in het kader van de betrokkenheid vooral gelet of in het dorp veel mensen bereikt worden bij de output in een dorp. Mensen kunnen bijvoorbeeld eerder geneigd zijn te helpen

als ze persoonlijk worden benaderd. Bovendien zijn er verschillende niveaus van betrokkenheid. Er zijn bijvoorbeeld mensen die zich alleen laten informeren en meedenken, mensen die meedoen met activiteiten en mensen die leiding geven aan trajecten.

3.6.3 Samenwerking

Een derde aspect dat bijdraagt aan een leefbaar dorp is samenwerking. Soms wordt er in dit verband ook gesproken over *joint production* (zie kader hieronder). Bij samenwerking wordt gekeken of er door de verschillende partijen in het dorp wordt samengewerkt. Die partijen zijn in de meeste gevallen een gemeente, een vereniging voor Dorpsbelangen en enkele (professionele) instanties zoals een woningbouwvereniging en een welzijnsorganisatie. Er wordt gekeken of de verschillende partijen elkaar als partners beschouwen en elkaar aanvullen, of dat er onafhankelijk van elkaar wordt geopereerd.

Kader 3: Joint production

Joint production is volgens Frieling (2008) samenwerking tussen individuen in het creëren van welzijn. Initiatieven zijn succesvoller bij een “vorm van *joint production* door bewoners, professionals en de gemeente die:

1. bewoners in staat stelt om tot een gedeeld begrip te komen van hun gemeenschappelijke doelstellingen in het creëren van leefbaarheid;
2. de *joint production* van leefbaarheid door bewoners continu aanjaagt, faciliteert en ondersteunt; en die
3. zorg draagt voor een vangnet van professionele zorg- en ondersteuning voor al die gevallen waarin de zelfredzaamheid van bewoners in het vergoten van de leefbaarheid ontoereikend is.” (Frieling 2008: 17-18, 177)

Hoewel initiatieven prima van de grond kunnen komen zonder hulp van de gemeente en professionals kan het wel heel erg helpen. Als bewoners niet tegenover de gemeente staan maar juist samenwerken kunnen zij meer voor elkaar krijgen. Vooral het derde punt is daarbij belangrijk. Als bewoners zelf niet in staat zijn zaken te realiseren, kan een gemeente of een (professionele) instantie daarbij ondersteunen.

4. Methode van onderzoek

4.1 Introductie

In hoofdstuk 2 is ingegaan op de eerste deelvraag: wat is leefbaarheid? In hoofdstuk 3 stond centraal met welke indicatoren dit kan worden onderzocht. In dit hoofdstuk komt ter sprake in welke dorpen dit wordt onderzocht, welke methode wordt gebruikt voor het onderzoek en hoe er wordt geanalyseerd.

4.2 Dorpen

Het onderzoek vindt plaats in de Drentse dorpen Echten, Hoogersmilde en Exloo en het Groningse dorp Meeden. Vereniging Groninger Dorpen en de Brede Overleggroep Kleine Dorpen in Drenthe (BOKD) hebben enkele dorpen aangedragen waar naar verwachting belangstelling zou zijn voor deelname aan mijn onderzoek. Er is gekozen alleen dorpen met minder dan 2000 inwoners te benaderen. Dit is enerzijds omdat de indicatoren beter meetbaar zijn in een kleiner dorp en omdat in kleine dorpen makkelijker mensen voor interviews zijn te vinden die veel over het dorp kunnen vertellen. In grotere dorpen weten betrokkenen vaak maar een deel van het verhaal en moet er met meer mensen gesproken worden om een beeld te krijgen van het dorp. Na enkele dorpen te hebben benaderd en deze vier positief reageerden op een verzoek deel te nemen aan het onderzoek, zijn deze dorpen uitgekozen. Daarnaast hebben praktische argumenten zoals tijd een rol gespeeld bij de uiteindelijke keuze.

4.3 Interviews en andere materiaal

Om de indicatoren te kunnen meten, zijn er interviews afgenomen met mensen die actief zijn in het dorp. Dit is in alle dorpen in ieder geval iemand van het bestuur van de dorpsvereniging. Daarnaast is er een tweede interview gehouden met iemand die is betrokken bij de gemeente, een (professionele) organisatie of een andere vereniging in het dorp. Bestuursleden van dorpsverenigingen staan bewust centraal in dit onderzoek, omdat deze, net als gemeenten en (professionele) instanties, proberen het dorp leefbaarder te maken. Zij kunnen vertellen waar een dorp mee te maken krijgt, welke initiatieven en ideeën van gemeente en (professionele) instanties wel werken en welke niet en hebben een eigen visie op de leefbaarheid in het dorp. In het kader van dit onderzoek zijn zij beschouwd als vertegenwoordigers van het dorp. Daarnaast bieden interviews met de bestuursleden veel informatie over de drie typen leefbaarheid en output in het bijzonder. Er is bewust gekozen om geen interviews af te nemen met meerdere inwoners. Hoewel deze veel interessante informatie hadden kunnen geven, waren de acht betrokkenen die ik heb geïnterviewd, goed geïnformeerd over de aspecten uit het model, omdat ze in hun vrije tijd of baan direct betrokken zijn bij de leefbaarheid in het dorp.

In Meeden is gesproken met de voormalige voorzitter van de Dorpsraadcoöperatie Meeden. Daarnaast is er een interview gehouden met de dorpswethouder van Meeden. In Echten is gesproken met de secretaris en penningmeester van Vereniging Dorpsbelangen Echten en de bestuursadviseur kernenparticipatie van de gemeente De Wolden. Ook Hoogersmilde heeft een Vereniging Dorpsbelangen, en daar is een interview afgenomen met de secretaris van deze vereniging. Het tweede interview over Hoogersmilde is afgenomen met een medewerker van Welzijn Midden Drenthe, die opbouwwerker in het dorp is geweest. In Exloo bestaat er een vereniging Exloo Vooruit die zich vooral richt op de leefbaarheid in het dorp en een Vereniging Dorpsbelangen Exloo die een viertal grote folkloristische activiteiten organiseert in het dorp. Eén interview is afgenomen met de voorzitter van Exloo Vooruit en een tweede interview met de secretaris van Dorpsbelangen.

Voor dit onderzoek zijn bij de bovengenoemde personen semigestructureerde interviews afgenomen. De basis voor het interview vormt het model. Aan de hand van het model is een vragenlijst opgesteld die alle aspecten uit het model ter sprake brengt. Deze vragenlijst is opgenomen in bijlage I. De interviews zijn semigestructureerd wat wil zeggen dat niet in elk interview

de vragen op precies dezelfde manier en op precies dezelfde volgorde zijn gesteld. De vragenlijst functioneerde als een leidraad en was een middel om te kijken of alle aspecten van het model ter sprake zijn gekomen in het interview. Om een beeld te krijgen van bijvoorbeeld het bestuurlijk klimaat is gevraagd aan de geïnterviewden te vertellen waarover contact bestaat tussen dorpsverenigingen en de gemeente en hoe dit contact is.

4.3.1 Overige bronnen

Hoewel de geïnterviewden mij op veel vragen antwoord konden geven, waren er soms aspecten waar weinig over te zeggen was. Extra informatie is onder andere verkregen uit cijfers van onder ander het Centraal Bureau voor de Statistiek en de dorpsverenigingen.

Om een beeld te krijgen van de traditie vraag ik of er in het dorp tradities bestaan, zoals een ondernemersmentaliteit en of er een kerk aanwezig is in het dorp. Het CBS heeft op gemeenteniveau cijfers over de mate van kerkelijkheid.

Daarnaast wordt met cijfers uit enquêtes geprobeerd een beeld te geven over de waardering van het dorp door de dorpsbewoners. Ook dit is een indicatie van hoe de leefbaarheid door de bewoners wordt ervaren. Met de data uit de interviews en cijfers uit enquêtes lukt het helaas niet een volledig beeld van de gepercipieerde leefbaarheid te geven, maar voor dit onderzoek is er geen ander materiaal beschikbaar.

Daarnaast wordt er kort stilgestaan bij het aantal hoogopgeleiden in het dorp op basis van cijfers van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). Het aantal hoogopgeleiden kan een indicator zijn voor de beslismacht, toegang en hulpbronnen omdat bij hoogopgeleiden meer beslismacht, toegang en hulpbronnen kunnen worden verwacht dan bij laagopgeleiden. Verklaringen hiervoor kunnen onder andere worden gevonden in het grotere netwerk en het ruimere inkomen van hoger opgeleiden.

4.4 Analyse

Aan de hand van de in hoofdstuk 3 geïntroduceerde aspecten uit het model en de daarbij horende indicatoren, zijn de interviews uitgewerkt. Eerst wordt een beeld geschetst van de input. Daarop volgt een beschrijving van de perceptie. Soms, maar niet altijd is het mogelijk iets te zeggen over de perceptie in de dorpen. De interviews en enkele aanvullende, in het kader van ander onderzoek uitgevoerde, enquêtes geven niet een compleet beeld van dit aspect van leefbaarheid. Vervolgens volgt er een overzicht van de output in een dorp. Daarna komt de dynamiek aan bod. Het eerste aspect van de dynamiek is de actiebereidheid, dat zoals is besproken in hoofdstuk 3, de schakel vormt tussen de perceptie en de output. Het tweede aspect van de dynamiek is de vitaliteit. Hiermee wordt elk hoofdstuk afgesloten. In hoofdstuk 9 volgt de daadwerkelijke analyse van het model, waarin met de gegevens uit de interviews het model is ingevuld en getest. Dit moet duidelijk maken of het model te gebruiken is bij het onderzoeken van de leefbaarheid in de dorpen en het beantwoorden van de hoofdvraag.

5. Echten

5.1 Introductie

Echten is een klein dorp van circa 300 inwoners in de provincie Drenthe. Het dorp is een van de 17 kernen van de gemeente De Wolden. Het dorp ligt zo'n vier kilometer ten westen van Hoogeveen. De doorgaande weg in Echten vormt de Zuidwolderweg en aan de westkant van deze weg zijn de meeste woningen te vinden.

In Echten is een interview afgenomen met Jeanette von der Heide en Els de Jong. Zij zijn respectievelijk de secretaris en penningmeester van de Vereniging Dorpsbelangen Echten. Daarnaast is op het gemeentehuis van de gemeente De Wolden een interview afgenomen met Riet Muller. Zij is het eerste aanspreekpunt voor alle verenigingen Dorpsbelangen en plaatselijk belang in de gemeente. Bovendien adviseert Muller de gemeente en de bewoners op het gebied van burgerparticipatie in de dorpen.

5.2 Input

5.2.1 Verzorgingssituatie

Voorzieningen

Echten heeft een basisschool en een dorps huis. De hervormde kerk in het dorp was een dependance van de hervormde kerk uit Ruinen, maar deze is opgeheven en in het voormalige kerkgebouw is nu het dorps huis d'Olde Karke gevestigd. Echten kende in 2011 zo'n 60 tot 65 bedrijven, 20 meer dan in 2007. Het aantal agrarische bedrijven is al jaren stabiel. Dit zijn er ruim twintig (CBS 2012). In het dorp vind je verder een bouwbedrijf, een kapsalon, een schoonheidssalon, een manicure en verschillende eenmansbedrijven. In 2012 heeft een Engelse tearoom Teatime zijn intrek genomen in een oude villa in het dorp. Echten is een toeristisch dorp dus je vindt in de directe omgeving ook veel recreatieve bedrijven. Midden in het dorp vindt men bovendien de plattelandswinkel 't Huus met de Belle (Vereniging Dorpsbelangen Echten 2011b).

Bereikbaarheid

Voor veel voorzieningen zijn Echtenaren aangewezen op Hoogeveen, maar omdat dit op korte afstand van het dorp ligt is dit voor de meeste bewoners geen probleem. Voor een huisartsenpraktijk en ziekenhuis moet men bijvoorbeeld naar Hoogeveen. Dit is respectievelijk 5 en 6 kilometer reizen. Een grote supermarkt is op nog geen 5 kilometer te vinden. Voor gezinnen met een of meerdere auto's zijn veel voorzieningen dichtbij. In 2011 was het gemiddelde aantal personenauto's per huishouden 1,5. Dit is een stijging ten opzichte van 2003 toen dit nog op 1,3 lag (CBS 2012). Voor mensen zonder auto is er een snelle en frequente busverbinding met Hoogeveen. Vanuit Echten rijdt er doordeweeks en in het weekend tot 's avonds half zeven elk uur een bus in vijftien minuten naar Hoogeveen. Op twee kilometer ten zuiden van Echten is de op- en afrit 28 van de snelweg A28.

5.2.2 Woonsituatie

De gemiddelde woningwaarde van Echten was in 2010 330.000 euro is. Dit is ruim boven het landelijk gemiddelde van 237.000 euro. Ruim tachtig procent van de huizen is een koophuis. Van de circa 130 huizen in Echten is vijf procent gebouwd na 2000. Veel van de huizen zijn (voormalige) boerderijen. Het dorp kende aan het begin van 2011 325 inwoners die verdeeld zijn over 120 huishoudens. Dat is het laagste aantal inwoners van de afgelopen tien jaar; in 2001 was het aantal inwoners nog 360. Volgens de meest recente cijfers van het CBS uit 2004 verhuisden in dat jaar bijna 13 procent van de mensen. Hoewel dat 3 procent hoger is dan het landelijk gemiddelde zegt dit niet zo veel omdat Echten maar 325 inwoners heeft en daarmee gevoeliger is voor uitschieters (CBS 2012). De ontwikkeling van het aantal inwoners is opgenomen in bijlage II.

Ouderen blijven over het algemeen zo lang mogelijk in het dorp wonen. Er wonen nu een aantal mensen van boven de tachtig nog steeds zelfstandig. Als het niet langer gaat, verhuizen deze ouderen veelal naar een verzorgingstehuis in Hoogeveen.

Net als elders trekken ook in Echten veel jongeren weg om te studeren of te werken. Toch is er nog wel een actieve groep van 25 jongeren aanwezig in Echten. Onder andere door de bouw van tien nieuwe starterswoningen zijn deze jongeren in het dorp gebleven of weer teruggekomen. Deze woningen zijn het gevolg van een inmiddels vertrokken groep jongeren die geen woning kon vinden in Echten. Deze groep jongeren heeft samen met Dorpsbelangen een handtekeningenactie opgezet en aangeklopt bij de gemeente. In eerste instantie liep dit stuk op geld en de toenmalige jongeren zijn inmiddels vertrokken. Uiteindelijk is met behulp van projectontwikkelaar Woonconcept en een vereniging voor mensen met een handicap een project opgestart met tien jongerenwoningen. Deze zijn nu allemaal bewoond en dit jaar is de eerste baby geboren. In de bijlage II is de leeftijdsopbouw van Echten in de periode 2001-2011 weergegeven. Daar is te zien dat het aantal bewoners onder de 25 jaar al jaren stabiel op 30 procent ligt en daar zelfs over heen gaat. Het aantal ouderen schommelt tussen de 13 en 15 procent.

5.2.3 Sociaal klimaat

Verenigingsleven

De geïnterviewde bestuursleden van Dorpsbelangen ervaren Echten als een actief dorp waar het makkelijk is om je aan te sluiten bij verenigingen. Er zijn dan ook relatief veel verenigingen om bij aan te sluiten. Zo noemen de geïnterviewde bestuursleden onder andere een biljartvereniging, een toneelvereniging, vereniging de Vrouwen van Nu, een kaartclub en een feestcommissie. Naast de actieve dorpsbewoners zijn er ook bewoners die meer gesteld zijn op hun privacy en minder met het dorp te maken willen hebben. Dat wordt volgens Von der Heide wel geaccepteerd binnen het dorp. In maart 2011 heeft Dorpsbelangen als voorbereiding op een dorpsvisie een enquête afgenomen onder 124 dorpsbewoners. 88 procent van de ondervraagden uit de dorpsenquête is actief bij een vereniging. Bijvoorbeeld als donateur, als lid, als vrijwilliger of een combinatie. Tevens blijkt dat 85 procent van de geënquêteerden deelneemt aan activiteiten in Echten. (Vereniging Dorpsbelangen Echten 2011a). Voorbeelden van activiteiten zijn een vijfjaarlijkse zeskamp, meerdere feesten en een optocht.

Noaberschap

Els de Jong, inmiddels vier jaar woonachtig in Echten, vond het in het begin wel even wennen, maar kon al snel contact maken met andere bewoners. Er zijn oude dorpsregels waar je als nieuwe bewoner geen weet van hebt. Deze ongeschreven regels van het dorp kwam De Jong vrij snel op het spoor en bovendien passen de regels zich ook meer aan aan de huidige tijd. Als voorbeeld noemt ze het gebruik dat burens bij de geboorte van een kind de eerste hulp boden. Tegenwoordig kan dat ook de overbuurvrouw zijn of een persoon verderop in de straat. De mate van noaberschap typeren de secretaris en penningmeester van Dorpsbelangen als zeer hoog. Niet alleen agrariërs helpen elkaar bij problemen, maar ook ouderen krijgen bijstand en er wordt op elkaars kinderen gepast.

Traditie

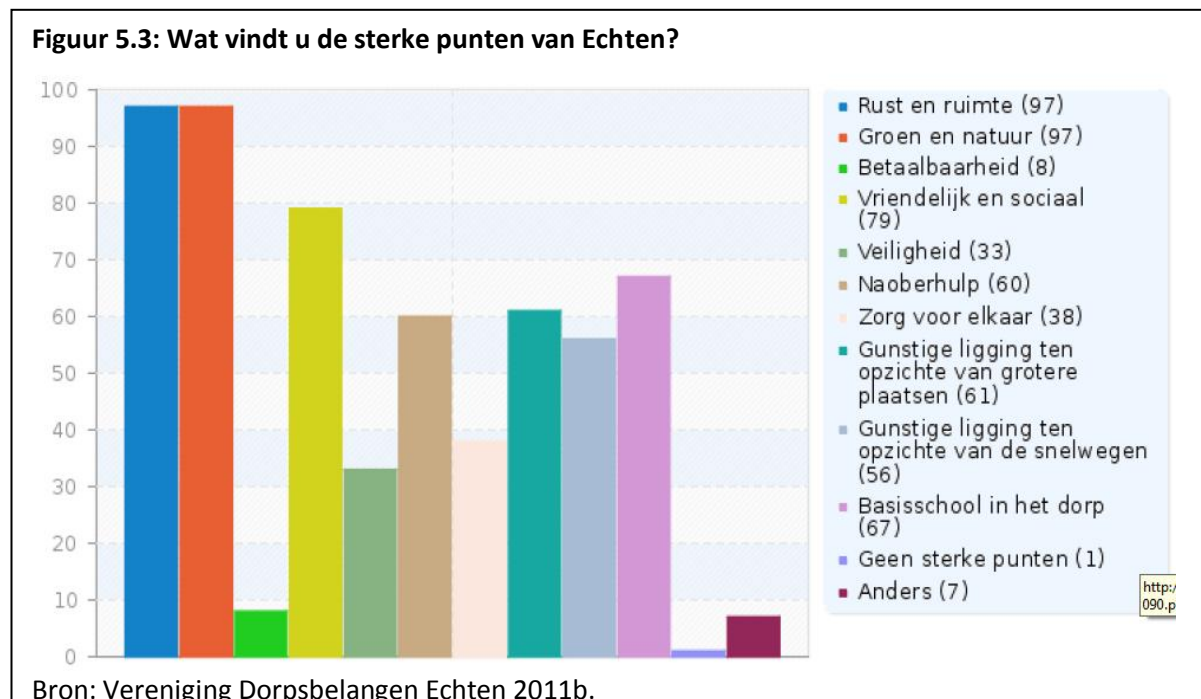
Er is aldus Riet Muller veel contact tussen de bewoners. De dorpsbewoners kennen veel betrokkenheid en men geeft om elkaar. Die betrokkenheid is er volgens haar al van oudsher. In tegenstelling tot enkele grotere kernen in de gemeente, vormt Echten een geheel. Vanuit de gemeente is er ook contact met verenigingen voor dorpsbelangen in de grotere kernen, maar die hebben op hun beurt soms moeite om contact te krijgen en te houden met de bewoners. Omdat Echten maar 325 inwoners heeft, kan Dorpsbelangen Echten relatief eenvoudig veel mensen betrekken bij hun initiatieven en activiteiten en dat is, wat Muller betreft, de kracht van Echten. Bijna het hele dorp is lid van Dorpsbelangen en wordt via een nieuwsbrief op de hoogte gehouden.

De kerk in Echten is gesloten en in het voormalige kerkgebouw bevindt zich nu het dorps huis. Er zijn geen cijfers over de kerkelijkheid in Echten, maar Echten heeft alleen een openbare en geen christelijke basisschool.

5.2.4 Bestuurlijke omgeving

Echten is onderdeel van de gemeente De Wolden. Die gemeente is in 1998 in het kader van de gemeentelijke herindeling ontstaan uit de gemeenten Zuidwolde, Ruinerwold, De Wijk en het grootste deel van Ruinen. Echten is een van de kleinere van de zeventien kernen van de gemeente De Wolden. Eens per jaar is er een overleg tussen Dorpsbelangen en het college van burgemeesters en wethouders. Bestuursadviseur Riet Muller is voor Dorpsbelangen het eerste aanspreekpunt. Zij verwijst door binnen de gemeente, overlegt met ambtenaren van functionele afdelingen en is het aanspreekpunt voor zowel Dorpsbelangen als het college. In 2011 heeft de gemeente beleid vastgesteld met betrekking tot burgerparticipatie en in een nota is onder andere afgesproken dat er in de gemeente geen beleidsontwikkeling mogelijk is zonder dat er wordt nagedacht over de vraag of participatie van burgers een geschikt middel is.

In 2003 heeft de gemeente De Wolden een convenant gesloten met alle verenigingen voor dorpsbelangen in de gemeente. Daarin is onder andere vastgesteld hoe er tussen beide partijen wordt gecommuniceerd. Zo komt het college in ieder geval een keer per jaar met de verenigingen bijeen. Ook is er met verschillende verenigingen gepraat over het maken van dorpsvisies. Dat is gefaseerd gebeurd. In eerste instantie hebben Koekange, Oosteinde en Linde een dorpsvisie opgesteld. In de tweede ronde, die startte in 2009, was Echten aan de beurt, samen met de kernen Veeningen, Alteveer-Kerkenveld en Ruinerwold-Berghuizen-Weerwille.

5.3 Perceptie

Uit de enquête van Dorpsbelangen blijkt dat bijna 90 procent van de ondervraagden de buurt goed tot zeer goed ervaren en 93 procent geeft te kennen niet uit Echten te willen verhuizen. In de figuur hierboven is weergegeven wat de respondenten de sterkste punten van Echten vinden. De meeste sterkste punten vallen in de categorieën rust en ruimte, groen en natuur en vriendelijk en sociaal. Volgens een enquête van de dorpsraad is het aantal voorzieningen geen belangrijke kwestie in het dorp. 54 procent van de ondervraagden geeft te kennen geen voorzieningen te missen in het dorp.

37 procent mist wel een of meerdere voorzieningen. Daarbij worden vooral een pinautomaat, een supermarkt en winkels genoemd, al geven enkele ondervraagden al wel aan dat de laatste twee wensen voor een dorp als Echten niet haalbaar zijn (Vereniging Dorpsbelangen Echten 2011a).

5.4 Output

Het belangrijkste waar Dorpsbelangen zich de afgelopen jaren en tegenwoordig mee bezighoudt, is de dorpsvisie. De dorpsvisie is in 2011 opgesteld en gepresenteerd aan het college van burgermeesters en wethouders van de gemeente De Wolden. Om tot een dorpsvisie te komen heeft een projectgroep middels een bij de perceptie al aangehaalde schriftelijke enquête geïnventariseerd wat er in Echten leeft. De projectgroep bestond uit twee leden van het bestuur van Dorpsbelangen en enkele door het bestuur gevraagde dorpsbewoners.

De dorpsvisie is een tienjarenplan. Vanuit de projectgroep zijn er werkgroepen gevormd die zich met de afzonderlijke onderdelen binnen de dorpsvisie bezighouden. Dorpsbelangen heeft een lijst met 36 punten en houdt bij wie verantwoordelijk is voor welk punt en hoe de verschillende punten ervoor staan. Daarnaast controleert het bestuur van Dorpsbelangen wanneer men met een project moet starten, wordt er een streefdatum vastgesteld en wanneer het project daadwerkelijk is afgerond, wordt dit geregistreerd. Zo houdt men overzicht in hoeverre de plannen uit de dorpsvisie worden uitgevoerd. Voorbeelden van deze plannen zijn de aanleg van enkele fietspaden, een plan voor d'Olde Karke, mogelijkheden voor uitbreidingsplannen en een welkomstdoos voor nieuwe bewoners. Veel van de 36 punten zijn al klaar of in een afrondende fase. Actiepunten rondom woningbouw en fietspaden duren het langst om te voltooien.

5.5 Actiebereidheid

5.5.1 Belang

Het is volgens Dorpsbelangen moeilijk om in eerste instantie inzichtelijk te maken wat hun werk nou inhoudt. Vooral in het begin van de dorpsvisie was dit het geval. Als voorbeeld noemen De Jong en Von der Heide de welkomstdoos (zie kader op de volgende bladzijde). Dorpsbelangen heeft in het begin inwoners en bedrijven gepeild of ze interesse hadden ook iets aan te leveren voor de welkomstdoos. In eerste instantie waren mensen een beetje afwachtend. Men vond het moeilijk er een voorstelling van te maken en wisten niet wat ze zou kunnen aanleveren. Toen de doos bijna klaar was, werden veel meer mensen enthousiast. Men zag wat de doos ging inhouden, wat ze zouden kunnen aanleveren en Dorpsbelangen werd gecompimenteerd met het mooie initiatief. Sommige mensen worden niet bereikt. Dorpsbelangen heeft dan te hoge verwachtingen. Von der Heide geeft aan dat niet iedereen in het dorp mee wil doen. Bij sommige mensen ontbreekt de zin of de tijd.

Niet alles is een succes. Als activiteiten niet aanslaan is men ook realistisch. Als voorbeeld werd een kort geleden gehouden feest, waar niet heel veel mensen op af kwamen, genoemd. Er is wel geprobeerd meer mensen te betrekken door ze persoonlijk uit te nodigen, maar dit had weinig effect. De feestcommissie in het dorp gaat dan niet tegen beter weten in door met dit feest, maar gaat kijken aan wat voor soort feesten wel behoefte is. Jongeren hebben bijvoorbeeld aangegeven tentfeesten erg belangrijk te vinden. Daarnaast hebben sommige kleine verenigingen het moeilijk met het vinden van nieuwe leden. Bij de werktuigenvereniging bijvoorbeeld zijn de agrariërs van het dorp aangesloten, maar bijna elke boer van Echten heeft al een keer in dit bestuur gezeten.

Over het algemeen zijn er genoeg mensen te vinden. Door hen persoonlijk te vragen zijn mensen vaak bereid iets voor het dorp te doen. Dit kan het helpen bij een zwerfvuildag zijn, maar ook het organiseren van grotere activiteiten. Er is zoals gezegd bovendien een grote groep van circa vijftientig jongeren van begin twintig die meedenkt en bijdraagt.

Kader 1: Welkomstdoos

De welkomstdoos is een van de 36 actiepunten van Dorpsbelangen Echten die voortkomen uit de dorpsvisie. De welkomstdoos is een idee dat voortkomt uit de dorpsvisie die inhoudt dat nieuwe bewoners van het dorp een welkomstdoos over het dorp krijgen aangeboden. Dorpsbelangen heeft bij de start van het initiatief inwoners en bedrijven gepeild of ze interesse hadden ook iets aan te leveren voor de welkomstdoos. In eerste instantie waren mensen een beetje afwachtend. Men vond het moeilijk er een voorstelling van te maken en wist niet wat men zou kunnen aanleveren. Toen de doos bijna klaar was, werden veel meer mensen enthousiast. Men kon zien wat de doos ging inhouden, wat men kon inleveren en Dorpsbelangen werd gecomplimenteerd met het mooie initiatief.

Ook de gemeente is gevraagd om mee te helpen aan de welkomstdoos en deze heeft onder andere informatie over de gemeente toegevoegd. De eerste dozen zijn dit jaar gepresenteerd aan een aantal nieuwe bewoners van Echten. Er zit informatie in over Echten, waaronder gegevens van bedrijven in het dorp en omgeving. Daarnaast is de welkomstdoos op de jaarvergadering gepresenteerd. De opkomst op de jaarvergadering was mede daarom erg hoog en alle nieuwe inwoners waren persoonlijk uitgenodigd.

De Jong en Von der Heide geven aan dat het veel werk is en dat het jammer is dat men in eerste instantie niet enthousiast was, maar dat toen de welkomstdoos eenmaal af was en de eerste dozen in aanwezigheid van de wethouder werden aangeboden aan een aantal nieuwe bewoners, men weer wist waarom men het deed. De welkomstdoos is een goed voorbeeld dat Dorpsbelangen een gevoel van trots en maakbaarheid kan geven. Omdat ze weten dat hun inzet wat oplevert, zijn ze gemotiveerd nog meer voor het dorp te doen. Ook andere bewoners worden meegetrokken in dit enthousiasme. De Jong heeft het over groep die een motortje vormt waardoor de olievlek van betrokken mensen zich uitbreidt.

5.5.2 Beslismacht, toegang en hulpbronnen

De gemeente laat veel ruimte open voor ideeën van bewoners van Echten. Voorbeelden daarvan zijn de dorpsvisie, een welkomstdoos voor nieuwe inwoners en de aanleg van een fietspad. De gemeente heeft ook apart budget vrijgemaakt voor dorpen die een dorpsvisie hebben opgesteld. Het gaat hierbij om 7000 euro per dorp plus vier euro per inwoner. Dit komt voor Echten neer op ruim 8000 euro. Dit kunnen ze binnen het kader van de regeling vrij besteden. Financiering vindt daarnaast plaats op projectbasis. Voor Echten is er bijvoorbeeld extra geld vrijgemaakt vanuit de gemeente voor het plan van het dorps huis d'Olde Karke. Grote en dure projecten zoals fietspaden worden betaald uit de meerjarenbegroting van de gemeente.

Behalve het contact via de bestuursadviseur is er ook direct contact met wethouders en ambtenaren. Dorpsbelangen kan wethouders goed bereiken en ze komen ook op bezoek voor een praatje. Door het goede contact met de gemeente, maar ook met andere organisaties als de Nederlandse Aardolie Maatschappij (NAM), kan men gebruik maken van veel hulpbronnen. Zie voor informatie over dit contact het tweede kader aan het einde van dit hoofdstuk. Bovendien probeert men altijd inwoners of bedrijven uit het eigen dorp of de directe omgeving te vinden. Er wordt gebruik gemaakt van lokale bedrijven en Echten is goed op de hoogte waar de krachten van het dorp liggen.

19 procent van de bevolking tussen 15 en 65 jaar in de gemeente de Wolden is hoger opgeleid. Dit is negen procent onder het landelijk gemiddelde (Compendium voor de leefomgeving 2012).

De dorpsvisie heeft geresulteerd in 36 actiepunten. Deze zijn zeer breed en hebben betrekking op de eerste vier domeinen van Sprinkhuizen. Er is bijvoorbeeld geïnventariseerd of er nog ruimte is voor nieuwe voorzieningen, zoals een supermarkt. Dit blijkt vanwege het nabij gelegen Hoogeveen niet haalbaar, maar wel onderzoekt men de mogelijkheden voor een pinautomaat en extra parkeerplaatsen.

Ook kijkt men naar de woonomgeving van Echten. Men inventariseert bijvoorbeeld of er jongeren- en ouderenwoningen gerealiseerd kunnen worden en of er plannen kunnen worden ontwikkeld voor boerderijen die leeg komen te staan, omdat de boeren steeds meer op leeftijd raken. Behalve met woningbouw is Dorpsbelangen ook bezig met de woonomgeving. Dit jaar is er bijvoorbeeld samen met een wijkagent en een ambtenaar van de gemeente een rondje door het dorp gemaakt. Daarbij is gekeken welke punten onveilig zijn en in hoeverre die verbeterd moeten en kunnen worden. Een ander punt is de aanleg van een aantal fietspaden in de omgeving. Het gaat daarbij zowel om fietspaden die vooral door de bewoners worden gebruikt, als om recreatieve fietspaden.

Ook het sociale klimaat staat op de agenda. Zo is een van de actiepunten het betrekken van inwoners bij de standpunten en acties van Dorpsbelangen. Voorbeelden hiervan zijn een gezamenlijke brunch als afsluiting van een project en de eerder aangehaalde welkomstdoos (zie kader op bladzijde 23)

Net zoals de gemeente burgerparticipatie en de verenigingen Dorpsbelangen in het beleid heeft opgenomen, heeft ook Dorpsbelangen de gemeente opgenomen in de dorpsvisie. Een van de punten die is opgenomen luidt: "De beleidsadviseur kernparticipatie uitnodigen op de gemeenschappelijke ledenvergadering van Vereniging Dorpsbelangen Echten, Feestcommissie en Stichting d' Olde Karke, zodat zij goed op de hoogte is van wat er leeft binnen het dorp Echten en hierop actief vanuit de gemeente kan inspelen". Bij veel activiteiten, vergaderingen en presentaties wordt de gemeente uitgenodigd en betrokken.

5.6 Vitaliteit

5.6.1 Toekomstgerichtheid

Dorpsbelangen richt zich, in de 36 actiepunten die voortkomen uit de dorpsvisie, zowel op zaken op de korte als op de lange termijn. Een voorbeeld van een actiepunt op de korte termijn is het verzamelen van meer e-mailadressen, zodat nieuwsbrieven meer en vaker elektronisch kunnen worden verzonden. Op de lange termijn zijn voorbeelden van actiepunten:

- "In samenwerking met grondeigenaren een plan van aanpak opstellen om kleinschalige woningbouwprojecten te realiseren.
- Insteek hiervan moet zijn dat er woningruimte moet worden gecreëerd voor jonge gezinnen, die weer kunnen zorgen voor nieuwe en extra aanwas voor de basisschool.
- Mogelijkheden onderzoeken van vrijkomende agrarische bebouwing voor zowel huur als koop.
- Opstellen van een duidelijk beheers-, en gebruikersplan voor d' Olde Karke" (Vereniging Dorpsbelangen Echten 2011b)

Er zijn ook zaken die Dorpsbelangen bewust niet oppakt. Voor kleine problemen als kapotte straatverlichting verwijst Dorpsbelangen bewoners door naar het storingsnummer van de gemeente. Ook bemoeit het zich niet met burenruzies. Het is meer gericht op de lange en middenlange termijn en focust op het dorp als geheel.

5.6.2 Betrokkenheid

De samenstelling van de projectgroep die aan de wieg stond van de dorpsvisie is een voorbeeld van hoe de betrokkenheid wordt vergroot. In eerste instantie zat het gehele bestuur van Dorpsbelangen in de projectgroep, maar deze overvleugelden de andere leden van de projectgroep. De stem van de

bewoners bleef onderbelicht, omdat de bestuursleden veelal aan het woord waren. Daarom is er voor de andere opzet met maar twee bestuursleden gekozen.

Om mensen betrokken te houden moet je volgens Von Der Heide zelf actief blijven. Anders loop je de kans dat een commissie of activiteit langzaam als een nachtkaars uitgaat. Als voorbeeld noemt zij de feestcommissie waar ze zelf bij is betrokken. In eerste instantie stuurden ze een briefje of mensen donateur wilden worden of anderszins wilden helpen. Daar kwamen maar weinig reacties op. Daarom wordt er nu voor een meer persoonlijke aanpak gekozen. Dorpsbelangen probeert mensen te enthousiasmeren en vraagt ze persoonlijk of ze mee willen helpen. De Jong vult aan dat een persoonlijke benadering in een dorp erg belangrijk is en dat persoonlijk vragen de drijfveer is die mensen over de streep kan trekken. In eerste instantie liep het op avonden over de dorpsvisie ook niet echt storm, maar bij avonden over een aan te leggen fietspad wel. Dat hangt af van de tastbaarheid van het onderwerp. Als je duidelijk maakt wat iets inhoudt en betekent voor het dorp en de bewoners dan komen mensen wel opdagen.

5.6.3 Samenwerking

Wat daarnaast opvalt, is dat Echten andere partijen duidelijk betreft. Zo wil men overleggen met grondeigenaren in de omgeving, kijken of Stichting Welzijn De Wolden kan helpen bij het activiteitenaanbod en aandringen bij de gemeente op een vrij te besteden budget. Dit laatste heeft men zoals gezegd ook gekregen. Een ander actiepunt is dat Dorpsbelangen de bestuursadviseur kernparticipatie wil uitnodigen voor de gemeenschappelijke ledenvergadering van Vereniging Dorpsbelangen Echten, Feestcommissie en Stichting d' Olde Karke, zodat zij goed op de hoogte is van wat er leeft binnen het dorp Echten en hierop actief vanuit de gemeente kan inspelen.

Vanuit de gemeente is er geld vrijgemaakt om iemand van Welzijn De Wolden aan te stellen als opbouwwerker om de vorming dorpsvisie professioneel te begeleiden. Ook zijn er een contactambtenaar en een contactwethouder aangesteld om de uitwerking vanuit de gemeente te begeleiden. Die professionele begeleiding was volgens Muller nodig om er voor te zorgen dat er echt een visie uitkomt en niet alleen een klachten- en wensenlijst van bewoners. De contactambtenaar en adviseert bovendien of plannen realistisch zijn en op draagvlak kunnen rekenen binnen de gemeenteraad. Dit om te voorkomen dat de gemeente nee moet verkopen en dat de plannen van het dorp niet scheef gaan lopen met de ideeën en mogelijkheden van de gemeente. De gemeente leert zo wat bewoners precies bezig houdt en de mensen bij Dorpsbelangen krijgen helder wat er wel en niet mogelijk is vanuit de gemeente. Zo ontstaat er wederzijds begrip. Dorpsbelangen beseft ook heel goed dat niet alles mogelijk is. Hoewel in het dorp een idee van een supermarkt leeft, gaat Dorpsbelangen hier niet actief mee bezig. Dit komt omdat er op kleine afstand in Hogeveen meerdere grote supermarkten zijn.

Omdat men van elkaar op de hoogte is, is er veel mogelijk. De bewoners hebben zo veel contact met de gemeente dat er sprake is van samenwerking. Dat begon al bij de opstelling van de dorpsvisie waarbij beide partijen betrokken waren. Het is nu zo dat de bewoners zelf de motor zijn achter de plannen uit de dorpsvisie. Door deze samen te vatten in 36 punten is het goed te verdelen over de verschillende werkgroepen. Door veel contact te onderhouden met de gemeente en hulp te vragen bij professionals van Welzijn De Wolden is er meer mogelijk. De gemeente en Dorpsbelangen zien elkaar als partners. Er is sprake van een wisselwerking en er wordt op de punten uit de dorpsvisie nauw samengewerkt. Echten is bovendien een dorp waar veel initiatief vandaan komt, aldus Muller. Daar kan de gemeente gebruik van maken. Zo ziet De Jong dat ook:

De gemeente weet dingen waar ze goed in zijn, maar wij weten ook heel veel. Wij weten waar wel en geen gebruik van wordt gemaakt en wat leeft, dus wij weten ook weer heel veel voor de gemeente.[Ed.]

Het bestuur van Dorpsbelangen schakelt dorpsbewoners in en als deze niet aanwezig zijn roepen ze de aanwezigheid in van Welzijn De Wolden, de gemeente of de provincie. Ook is er, zoals eerder aangegeven, contact met de Nederlandse Aardolie Maatschappij (NAM) die in het kader van *social investment* geld beschikbaar stelt. Met dit geld wil men de plannen voor het aanleggen van onder andere fietspaden en een belevingspad in het Kraaienbos realiseren (zie kader hieronder).

Kader 2: Het Kraaienbos

Dorpsbelangen heeft zich ook ten doel gesteld een aantal fietspaden aan te leggen in het dorp en de directe omgeving. Een daarvan is een recreatief fietspad in het Kraaienbos. Dit is een stuk bos vlakbij het dorp. Behalve een fietspad zijn er voor dit Kraaienbos ook ideeën ontwikkeld een wandelroute, spelaanleidingen (objecten en toestellen die kinderen uitnodigen tot spelen) en educatieve informatie voor kinderen aan te leggen. Men heeft contact gezocht met de gemeente om in kaart te brengen wie de grondeigenaren zijn, en gaat nu zelf in contact met de grondeigenaren over de plannen.

Bij de vervolgplannen voor het Kraaienbos heeft men contact met de Nederlandse Aardolie Maatschappij (NAM) die financieel wil bijdragen in het kader van *social investment*. Dorpsbelangen ontwikkelt zelf de plannen voor spelaanleidingen, wandelroutes en educatieve elementen. Die presenteert ze aan de NAM en die bepalen uiteindelijk of er geld voor vrij wordt gemaakt. Dit initiatief is een van de voorbeelden waar Dorpsbelangen in staat is veel initiatieven op te pakken en te verwezenlijken, zonder daarbij te veel te leunen op de gemeente. Dorpsbelangen voert zelf gesprekken met de grondeigenaren om een fietspad in het Kraaienbos te realiseren

6. Hoogersmilde

6.1 Introductie

Hoogersmilde is een streekdorp in de gemeente Midden-Drenthe. Het dorp ligt vlakbij het Nationaal Park Drents-Friese Wold en de grens tussen de provincie Drenthe en Friesland. Het dorp bevindt zich aan beide kanten van de Smildervaart die in noordoostelijke richting naar Assen loopt. Vanaf Hoogersmilde vindt men in diezelfde richting de grotere kernen Smilde en Bovensmilde. De gemeente Midden-Drenthe telt in totaal 29 kernen. Hemelsbreed ligt Hoogersmilde negen kilometer ten noordwesten van Beilen en 15 kilometer ten zuidwesten van Assen.

In Hoogersmilde is een interview afgenomen met de secretaris van Dorpsbelangen, Marja van Stein. Daarnaast is er een interview gehouden met Erik Doezeman van Stichting Welzijn Midden-Drenthe. Hij is drie jaar lang opbouwwerker geweest in Hoogersmilde, en onder andere betrokken geweest bij de welzijnscommissie van Dorpsbelangen Hoogersmilde.

6.2 Input

6.2.1 Verzorgingssituatie

Voorzieningen

Hoogersmilde heeft een supermarkt, een bloemenwinkel, een slager en een cafébistro genaamd Bolle Sjors. In het benzinestation in het dorp is tevens een kleine doe-het-zelfzaak gevestigd. Verder kent het dorp een zwembad, een manege en een voetbalvereniging. Het dorp heeft twee scholen: een openbare school midden in het dorp en christelijke basisschool aan de rand van het dorp. In 2007 is in de oude bibliotheek een dorpsruimte gevestigd. Deze heet d'Olde Bieb en wordt tevens gebruikt voor activiteiten. Zo gebruiken jongeren de ruimte voor soosavonden. Aan de hoofdweg in het dorp bevindt zich aannemers- en transportbedrijf Koers. Dit bedrijf heeft ook vestigen in het nabijgelegen Bovensmilde en het Groningse Waterhuizen. Een andere grote werkgever is de nabijgelegen steenfabriek. Daarnaast bevinden zich in Hoogersmilde meerdere campings, een hotel-restaurant en een bungalowpark. In 2009 kende het dorp 160 bedrijven, waarvan 45 agrarische bedrijven. Het aantal zelfstandigen lag volgens de meest recente cijfers in 2008 op 15 (CBS 2012).

Bereikbaarheid

Veel grote voorzieningen zijn in Smilde te vinden, dat ruim 5 kilometer ten noorden van Hoogersmilde ligt. Dit dorp met bijna 4600 inwoners heeft onder andere grote supermarkten en daar kunnen mensen uit Hoogersmilde terecht voor een kinderdagverblijf en huisartsenpost. Voor middelbaar onderwijs is Beilen op zo'n negen kilometer de meest dichtstbijzijnde optie. Voor een ziekenhuis moet men naar Assen (circa 16 kilometer).

Het gemiddelde aantal personenauto's per huishouden ligt sinds 2007 op 1,3. Dat is 0,1 hoger dan het gemiddelde van de gemeente en 0,3 hoger dan het landelijke gemiddelde. De bus naar Assen en Meppel stopt doordeweeks één a twee keer per uur in Hoogersmilde, maar na 10 uur is er geen busvervoer meer mogelijk. In het weekend rijdt de bus minder frequent. Daarnaast is er doordeweeks een verbinding met Beilen. Hoogersmilde bevindt zich langs de N371 tussen Assen en Meppel. Daarnaast komt de N381 langs het dorp en dat is de snelste weg (circa vijftien minuten) richting Beilen.

6.2.2 Woonsituatie

Er stonden in 2011 670 huizen in Hoogersmilde. In 2004 stonden er nog 630. Het aantal inwoners lag begin 2010 en 2011 op 680 inwoners. Tot 2007 steeg het aantal inwoners tot 1730, daarna zette een daling in (zie bijlage II voor een overzicht van het aantal inwoners in de periode 2001-2011). Volgens de meest recente cijfers was de verhuismobiliteit in 2004 8,2 procent en dat is bijna 2 procent lager dan het landelijk gemiddelde. De gemiddelde waarde van een woning was in 2011 208.000 euro en

dit is onder het landelijk gemiddelde van 237.000 euro. Het dorp kent in verhouding tot de andere dorpen in dit onderzoek vrij veel nieuwbouw (CBS 2012).

Veel ouderen kunnen blijven wonen in het dorp omdat ze voor de boodschappen terecht kunnen bij de supermarkt in het dorp. Ze blijven volgens Van Stein zo lang mogelijk in het dorp wonen en sinds kort zijn er achttien seniorenwoningen opgeleverd in Hoogersmilde.

Van Stein en Doezeman hebben allebei het idee dat veel jongeren graag in of vlakbij Hoogersmilde blijven wonen en er niet veel jongeren wetrekken. Het aantal inwoners onder de 25 jaar ligt al jaren rond de 30 procent en is in de periode 2001-2011 met 3 procent gedaald. Ook het aantal vijftenzestigplussers is stabiel (zie bijlage II voor een overzicht van de leeftijdsopbouw in de periode 2001-2011).

6.2.3 Sociaal klimaat

Verenigingsleven

Elk jaar is er een dorpsfeest in Hoogersmilde en ook met de jaarwisseling is er een feestavond voor de inwoners. Uit een door 44 respondenten ingevulde enquête in Hoogersmilde blijkt dat 55 procent van de ondervraagden lid is van een dorpsgebonden vereniging. Dit zijn niet alleen Dorpsbelangen, maar ook de vereniging voor plattelandsvrouwen of een van de voetbalverenigingen (Reiling 2008).

Noaberschap

Mensen staan voor elkaar klaar in het dorp en er bestaat nog noaberschap. Als voorbeeld noemt Marja van Stein dat inwoners boodschappen voor elkaar doen. Als er iets mis is, gaan Hoogersmilders vaak als eerste naar de burens. Wel wordt Hoogersmilde in beide interviews getypeerd als een gesloten dorp waar nieuwkomers veel moeten doen om geaccepteerd te worden. Door deel te nemen aan activiteiten of zich in te zetten voor het dorp voelde Van Stein zich echter al snel opgenomen in het dorp.

Traditie en geschiedenis

Er wonen volgens Van Stein veel mensen die al hun hele leven in Hoogersmilde wonen. Volgens Doezeman bestaat er nog wel een scheidslijn tussen kerkelijke en niet-kerkelijke bewoners. De gemeente van Hoogersmilde heeft een kerk in het dorp en is een in 2007 uit de Hervormde gemeente en de Gereformeerde kerk ontstane fusiegemeente. Kerkelijke en niet-kerkelijke bewoners gaan tegenwoordig wel met elkaar om, maar er blijven ook zaken gescheiden. Een voorbeeld hiervan is het feit dat Hoogersmilde een openbare en een christelijke basisschool kent.

Voor de gemeentelijke herindeling in 1998 was het volgens Doezeman zo dat Hoogersmilders voor veel activiteiten naar het grotere Smilde gingen. Als voorbeeld noemt hij activiteiten voor kinderen in de zomervakantie en cursussen. De in Smilde georganiseerde activiteiten waren er ook voor bewoners van Bovensmilde en Hoogersmilde. In het dagelijks taalgebruik heeft men het vaak ook over de Smildes en niet apart over Smilde, Hoogersmilde en Bovensmilde. In Bovensmilde en Hoogersmilde zelf vonden weinig activiteiten plaats. In andere plaatsen van de gemeente Midden-Drenthe, met name in Beilen en ten oosten daarvan, was de traditie juist om activiteiten per dorp te organiseren. Tegenwoordig wordt er zo veel mogelijk geprobeerd de activiteiten in Hoogersmilde te organiseren.

6.2.4 Bestuurlijke omgeving

De gemeente Midden-Drenthe is qua oppervlak de vierde gemeente van Nederland. De gemeente ontstond in 1998 door een fusie van de gemeenten Beilen, Smilde en Westerbork. Vanuit Dorpsbelangen is er voornamelijk contact met een contactambtenaar. De gemeente Midden-Drenthe kent twee contactambtenaren. De twee contactambtenaren hebben hun werkveld verdeeld, waarbij grofweg één contactambtenaar werkt in het gedeelte ten oosten van Beilen en de andere in het

gedeelte ten westen van Beilen. Er is regelmatig contact tussen Dorpsbelangen en de gemeente. De gemeente is volgens Van Stein altijd bereid tot overleg en wil graag luisteren. Ook schuift de contactambtenaar aan bij verschillende overleggen.

Dorpsbelangen overlegt een keer in de zes weken met elkaar. Eens in de twee maanden is er zoals gezegd een dorpenoverleg tussen afvaardigingen van verschillende dorpen in de gemeente Midden-Drenthe. Marja van Stein is contactpersoon voor het dorp als er zaken niet op orde zijn. Als voorbeeld noemt ze kapotte lantaarnpalen of een verstopte put. Bij het dorpenoverleg neemt ze een klachtenlijstje mee en de gemeente komt dan een keer in het half jaar langs om de klachten na te lopen.

6.3 Perceptie

Uit het in dit hoofdstuk eerder aangehaalde onderzoek van Reiling (2008) is aan de respondenten gevraagd Hoogersmilde middels een rapportcijfer te waarderen. De 44 respondenten geven het dorp een 7,0 als rapportcijfer. Opvallend daarbij is het verschil tussen mannelijke en vrouwelijke respondenten, wat niet bestaat in Kiel-Windeweer en Eext, de twee andere dorpen uit het onderzoek. Mannen waarderen Hoogersmilde gemiddeld met een 7,4 en vrouwen met een 6,8. Het verschil hiertussen is echter niet statistisch significant. De geënquêteerde inwoners van Kiel-Windeweer en Eext waarderen hun eigen dorp 1,1 punt hoger dan de bewoners van Hoogersmilde.

6.4 Output

Dorpsbelangen heeft een aantal werkgroepen onder zich. Dit zijn de werkgroepen Buurtacademie, Cultuurwijzer, Ouderen onder dak, Kinderwerk en Tienerwerk "High Smile". De werkgroep Buurtacademie biedt cursussen en workshops aan voor dorpsbewoners. Dit aanbod is afhankelijk van wat bewoners zelf aandragen. De cultuurwijzer is een werkgroep die aan de wieg stond van de cultuurwijzer. De cultuurwijzer is tot stand gekomen in het dorpenoverleg waarbij er door de gemeente en provincie geld beschikbaar gesteld om de cultuur van het dorp te laten vastleggen. Dorpen mochten zelf met plannen komen om dit te doen en de werkgroep die daarvoor is opgericht is toen met de cultuurwijzer gekomen. Dit is een boek met informatie en wetenswaardigheden over Hoogersmilde dat werd aangeboden aan nieuwe inwoners. Ook is er een website gemaakt over de onderwerpen in de cultuurwijzer.

De werkgroep Ouderen Onder Dak biedt tweewekelijkse activiteiten aan voor ouderen en was samen met Welzijn Ouderen Midden-Drenthe, de gemeente en woningbouwcoöperatie Woonservice betrokken bij de totstandkoming van 16 seniorenwoningen in het dorp. De subsidie van dit project is echter in 2012 gestopt en nu wordt er gekeken of de tweewekelijkse activiteiten voor de ouderen door kunnen gaan.

De werkgroep Kinderwerk organiseert vier tot vijf activiteiten. Hier komen per activiteit gemiddeld vijftig basisschoolkinderen op af. Voorbeelden van de uiteenlopende activiteiten zijn een midzomerfeest en een bezoek aan het Drents-Friese Wold. De tienerwerkgroep richt zich vooral op activiteiten waar tieners zich voor kunnen inzetten. Voorbeelden zijn een stampottenbuffet voor ouderen en het Sinterklaasfeest.

Dorpsbelangen is verantwoordelijk voor het dorpshuis d'Olde Bieb. De bibliotheek moest in 2006 sluiten en toen heeft Dorpsbelangen dit gebouw kunnen overnemen van de gemeente. Er worden vergaderingen en activiteiten gehouden, al maken niet heel veel bewoners gebruik van die laatste mogelijkheid. Met Nieuwjaar wordt er een discoavond gehouden in de gymzaal.

6.5.1 Actiebereidheid

6.5.1 Belang

In de meeste werkgroepen van Dorpsbelangen zitten mensen die al voor een langere periode betrokken zijn bij de werkgroep. Sommige werkgroepen doen eigenlijk al niet zo veel meer en veel zijn op zoek naar nieuwe leden. Vooral de jeugd van 13, 14 en 15 jaar wordt niet betrokken. De Tienerwerkgroep heeft het bijvoorbeeld moeilijk. De bezoekersaantallen voor die activiteiten vallen tegen en volgens Van Stein worden er nog maar weinig activiteiten georganiseerd door deze werkgroep. De pannakooi is een project dat voor deze groep is bedacht. Het staat volgens Doezeman wel op de agenda, maar het is voor Dorpsbelangen niet duidelijk hoeveel animo er is vanuit deze groep en waar ze behoefte aan hebben.

De drijvende kracht achter initiatieven is volgens Doezeman het bestuur van Dorpsbelangen. Dorpsbelangen krijgt niet veel vragen op opmerkingen van dorpsbewoners. Alleen Van Stein krijgt als contactpersoon ongeveer twee keer per maand een klacht van een bewoner, die zij op haar beurt weer doorspeelt aan de contactambtenaar. Volgens Van Stein vinden bewoners het over het algemeen wel goed gaan in het dorp en hebben veel mensen hun eigen leventje. Veel activiteiten worden niet druk bezocht. Bij de jaarvergadering van Dorpsbelangen komen ongeveer 20 mensen opdagen.

Van Stein snapt wel dat mensen hun tijd liever aan andere dingen besteden. Bestuursfuncties kosten veel tijd. Ze is zelf lid geworden van Dorpsbelangen omdat ze mensen wilde leren kennen in het dorp waar ze nieuw is komen te wonen. Volgens Van Stein staat in Hoogersmilde iedereen wel voor elkaar klaar, maar ziet men bijvoorbeeld het schoonmaken van het dorp niet zit zitten. Volgens Doezeman is de laatste jaren het aantal betrokken mensen afgenomen. Dit komt volgens hem omdat er een verbindende factor in het dorp ontbrak. Mensen zien lang niet altijd het nut van activiteiten.

Het is voor Dorpsbelangen moeilijk om mensen te betrekken bij het dorp. Volgens Van Stein is er maar een kleine groep mensen betrokken bij Dorpsbelangen en andere activiteiten. Dit komt ook omdat veel mensen al betrokken zijn bij de voetbalvereniging of bij de kerk, maar ook voor een deel omdat men niet mee wil doen.

6.5.2 Beslismacht, toegang en hulpbronnen

Zoals aangegeven bestond er in Hoogersmilde geen geschiedenis van organisaties die in het eigen dorp activiteiten organiseerde. Daarom zijn Welzijn Midden-Drenthe en de gemeente betrokken bij het opzetten van verschillende werkgroepen die deze activiteiten zouden kunnen organiseren. Daarnaast is een medewerker van Welzijn Midden-Drenthe betrokken bij het dorpenoverleg en deze onderhoudt ook contact met de Brede Overleggroep Kleine Dorpen in Drenthe (BOKD) en STAMM CMO om te kijken of zij een rol kunnen spelen bij het dorpenoverleg. Via het dorpenoverleg komt er dus inbreng vanuit het dorp richting de gemeente, maar ook worden er vanuit Welzijn-Midden Drenthe, de gemeente of landelijke projecten ideeën ingebracht die misschien interessant zijn voor de dorpen.

Hoewel er dus wel toegang is tot ambtenaren, wethouders en medewerkers van welzijnsorganisaties en er vanuit deze hoek ondersteuning en hulp wordt geboden, is er niet altijd sprake van beslismacht. Dorpsbelangen zou het dorpshuis bijvoorbeeld best eens willen verbouwen of willen opknappen. Bij een overleg over de samenvoeging van de twee scholen, was er behoefte aan ruimte om een deel van de klassen onder te brengen tijdens een verbouwing. Dorpsbelangen heeft daar toen niets mee gedaan, omdat het dorpshuis overdag bezet is voor een aantal activiteiten. Op aanraden van onder andere Welzijn Midden-Drenthe is er toen gekeken of er geen mogelijkheden waren die paar activiteiten tijdelijk ergens anders onder te brengen en de school mogelijkheden te bieden om een deel van de lessen te geven in het dorpshuis. Dit is uiteindelijk gelukt en dit is in goede aarde gevallen bij de scholen en de gemeente. Volgens Doezeman is dit de ideale kans om het

over geld voor de verbouwing of opknopbeurt van het dorps huis te hebben. Dit is ook wel gebeurd en groep 1 en 2 van de openbare basisschool hebben nu les in het dorps huis, maar het is ook een hele periode door Dorpsbelangen met rust gelaten en niet ten uitvoer gebracht. Doezeman en zijn opvolger belden daar voorheen wel af en toe achteraan, maar Dorpsbelangen deed soms weinig met de toegang die ze hebben. Een ander voorbeeld is de pannakooi (zie kader) waarbij er ook een periode is geweest waarbij er weinig vanuit Dorpsbelangen wordt ondernomen.

De verschillende werkgroepen houden zich bezig met veel verschillende domeinen. Vooral de woonomgeving is een belangrijk domein. Voorbeelden daarvan zijn de werkgroep Ouderen Onder Dak en regelmatige bezoeken van de gemeente om de klachten van bewoners over de woonomgeving door te spreken met Marja van Stein. Qua sociaal klimaat is er onder andere gekeken naar de historie en cultuur van het dorp. Dit is opgeschreven in de cultuurwijzer, waar onder andere verhalen verschillende generaties bewoners zijn opgeschreven. Hoewel er voor alle leeftijdsgroepen activiteiten worden georganiseerd die mensen dichterbij elkaar wil brengen, is de opkomst niet altijd even hoog en worden er niet veel mensen bereikt. Er is ook aandacht voor de bestuurlijke omgeving: er is veel en goed contact tussen Dorpsbelangen en de gemeente. De contactambtenaar komt periodiek op bezoek en luistert naar de dorpsbewoners. Dorpsbelangen vraagt op haar beurt niet veel van de gemeente. Het beeld wat er qua voorzieningen nodig is, is soms nog een beetje vaag en men weet niet precies wat de behoefte is van bepaalde leeftijdsgroepen. Een voorbeeld is de pannakooi (zie kader).

In de gemeente Midden-Drenthe is 21 procent van de inwoners tussen de 15 en de 65 hoger opgeleid (Compendium voor de leefomgeving 2012). Dit is zeven procent onder het landelijk gemiddelde.

6.6 Vitaliteit

6.6.1 Toekomstgerichtheid

Omdat er niet veel uit de bewoners komt, zegt Van Stein dat Dorpsbelangen ook niet een duidelijk plan heeft voor de komende jaren. Punten die worden ingebracht vanuit welzijnscommissie of het dorpenoverleg zijn vaak wel gericht op de toekomst. Voorbeelden zijn de projecten Ouderen Onder Dak (een project ten behoeve van seniorenwoningen) en de Cultuurwijzer (een informatieboek voor de bewoners van Hoogersmilde). Toch heeft Hoogersmilde volgens Doezeman wel behoefte aan duidelijke agendavorming. Als bewoners iets willen veranderen in het dorp wordt dit door dorpsbelangen aangekaart bij de gemeente, men is bezig met een goede structuur voor het dorps huis en gaat door met het activiteitsaanbod, maar er is niet iets speciaals waar de vereniging zich de komende jaren op wil richten. Volgens Doezeman zou dit met een dorpsvisie kunnen, maar ook met een peiler waar Dorpsbelangen zich de komende jaren bezig mee wil houden.

6.6.2 Betrokkenheid

Dat er geen duidelijk beeld is over de toekomst kan een reden zijn voor de lagere betrokkenheid in het dorp. Er ontbreekt een duidelijk plan wat Dorpsbelangen in de toekomst met het dorp zou willen en er mist een gemeenschappelijk idee waardoor waaraan mogelijk meer mensen willen meewerken. Veel bewoners zien nu het nut niet van de verschillende activiteiten.

De meeste functies hebben een termijn van vijf jaar, maar dan kost het veel moeite om nieuwe mensen te vinden. Dit lukt uiteindelijk wel door mensen persoonlijk te benaderen. Dit kan door ze direct op te zoeken of op straat of op een feestje een praatje met elkaar te maken. Dan zijn bewoners eerder bereid te helpen. De groep bewoners die willen helpen is volgens Van Stein maar klein. Hoewel er wel tussen de 400 en 500 mensen lid zijn, zijn er maar twintigtal mensen die nu betrokken zijn bij Dorpsbelangen en activiteiten.

6.6.3 Samenwerking

Hoewel er goed wordt overlegd met de gemeente en andere professionele organisaties is maar deels sprake van samenwerking: zoals eerder aangegeven neemt Dorpsbelangen de klachten van bewoners in behandeling en spreekt deze door met de gemeente en krijgt Dorpsbelangen op haar beurt veel ondersteuning vanuit de gemeente en professionele organisaties als Welzijn Midden-Drenthe. Als bewoners er zelf niet helemaal uitkomen of de expertise ontbreekt, is onder andere Welzijn Midden-Drenthe bereid om te helpen. Dit kan bijvoorbeeld door de gemeente in te schakelen, te helpen nadenken of een fonds aan te schrijven. Er is echter weinig aandacht voor gedeelde identiteit. Er wordt niet duidelijk bepaald door Dorpsbelangen waar behoefte aan is in het dorp en hoe de gemeente daarbij kan helpen, of hoe Dorpsbelangen de gemeente daarbij kan helpen. Het feit dat initiatieven en plannen soms een periode blijven liggen (zoals het idee voor de pannakooi en de verbouwing van het dorps huis) toont aan dat Dorpsbelangen nog niet op dezelfde lijn ligt met de gemeente.

Kader: pannakooi

Op dit moment is Dorpsbelangen aan het kijken of het mogelijk is een pannakooi neer te zetten. Dit is een klein door een ijzeren kooi omgeven voetbalveld met kleine doeltjes, waar de jeugd in kleine teams tegen elkaar kunnen voetballen.

De woningbouwvereniging Actium heeft geld beschikbaar gesteld aan dorpen om plannen voor het dorp financieel te ondersteunen. Dorpsbelangen is toen bij elkaar gaan zitten en is in eerste instantie met het idee gekomen voor een skatebaan in het dorp. Dit idee komt voort uit het feit dat er niet veel te doen is voor de jeugd. Vooral voor 13 tot 15-jarigen is er volgens Van Stein niet veel te doen in het dorp. Van Stein kwam samen haar kinderen op het idee voor een skatebaan. Dit idee is door Actium niet uitgekozen, maar de gemeente werd wel geënthousiasmeerd door het initiatief. De gemeente wilde, als Dorpsbelangen de plannen iets concreter maakte en meer uitdacht wel geld beschikbaar stellen voor een initiatief voor tieners in Hoogersmilde.

Op aanraden van Welzijn Midden-Drenthe heeft Dorpsbelangen daarop eerst via een enquête bij de jongeren gepeild waar behoefte aan was in het dorp. Dit was uiteindelijk geen skatebaan, maar een pannakooi. Op dit moment is er een offerte aangevraagd en vindt er overleg plaats met de gemeente of de pannakooi kan worden gerealiseerd.

7. Exloo

7.1 Introductie

Exloo is een Drents esdorp dat hemelsbreed ongeveer 7 kilometer ten zuidoosten van Borger ligt. Samen met 24 andere dorpen vormt Exloo de gemeente Borger-Odoorn. De precieze locatie van het dorp is weergegeven in figuur 1. Exloo is qua inwoneraantal de kleinste hoofdkern van gemeente. De andere vijf hoofdkernen zijn op volgorde van aantal inwoners Borger, Nieuw-Buinen, Valthermond, Tweede Exloërmond en Odoorn.

STAMM CMO heeft de leefbaarheid van de gemeente in het rapport *Leefbaarheid is Mensenwerk* voor de gemeente Borger-Odoorn in kaart proberen te brengen. Een van aspecten waar naar wordt gekeken, is de sociale infrastructuur die is opgedeeld in acht categorieën. Deze categorieën zijn culturele voorzieningen en verenigingsleven, bereikbaarheid, zorg, bedrijvigheid, onderwijs, sport, horeca en financiële dienstverlening. Op een schaal van een tot tien scoort Exloo een score van 8,4 op de sociale infrastructuur. Een overzicht van de scores op de individuele categorieën en de scores van de andere vijf hoofdkernen van de gemeente zijn hieronder weergegeven in figuur 7.1.

Figuur 7.1: Sociale infrastructuur grote kernen gemeente Borger-Odoorn

Dorp (aantal inwoners 2011)	Culturele voorzieningen en verenigingsleven	Bereikbaarheid	Onderwijs	Bedrijvigheid	Sport	Horeca	Financiële dienstverlening	Zorg	Totaal
Borger (5060)	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0
Nieuw Buinen (5050)	6,5	8,2	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	9,3
Valthermond (3695)	8,2	7,3	10,0	10,0	10,0	6,7	10,0	8,3	8,8
Tweede Exloërmond (2545)	8,2	6,4	10,0	10,0	10,0	6,7	10,0	8,3	8,7
Odoorn (1865)	7,6	6,4	10,0	10,0	7,8	10,0	10,0	10,0	9,0
Exloo (1645)	7,1	6,4	10,0	5,0	10,0	10,0	10,0	8,3	8,4

Bron: STAMM CMO (2012)

Exloo kent een vereniging Dorpsbelangen met een ander karakter dan in de meeste dorpen. De Folkloristische Vereniging Dorpsbelangen Exloo organiseert vier keer per jaar grotere activiteiten. Dit zijn een optocht met Palmpasen, een schaapscheerdersfeest, een folklorefeest en een kerstconcert. Met de secretaris van Dorpsbelangen Exloo, Roelf Begeman, is een interview gehouden.

Daarnaast is er de Stichting Exloo Vooruit en deze houdt zich bezig met zaken waar Dorpsbelangen in andere gemeenten zich veelal ook mee bezig houden. Zij richten zich minder op activiteiten en meer op de voorzieningen en woonomgeving in het dorp. Er is een interview afgenomen met voorzitter Grietinus Kremers van Exloo Vooruit.

7.2 Input

7.2.1 Verzorgingssituatie

Voorzieningen

In Exloo is een openbare school waar 95 procent van de kinderen van Exloo naar toe gaat (STAMM CMO 2012). Het dorp kent een aantal hotels en restaurants. Deze zijn er behalve voor de inwoners van Exloo zelf, vooral ook voor de toeristen. Het dorp heeft een huisarts, die ook een regiofunctie

heeft voor omliggende dorpen als Valthe en Exloërveen en twee fysiotherapeuten (STAMM CMO 2012). Daarnaast kent Exloo verschillende sportverenigingen en de sporthal is zeven dagen in de week in gebruik. De Smidswal is een verenigingsgebouw met eigen stichting waar verschillende verenigingen gebruik van maken. Het dorp heeft nog een kleine supermarkt, maar er wordt ook gebruik gemaakt van de grotere supermarkten in Borger, Odoorn en Emmen. Die supermarkten hebben een breder assortiment. Uit cijfers blijkt dat circa 33 procent van de inwoners voor de dagelijkse boodschappen gebruikt maakt van de dorpsupermarkt. Het overige deel gaat naar Odoorn, Borger en in mindere mate ook Emmen (STAMM CMO 2012). Tot voor kort kende Exloo een cultuurhistorisch museum, maar dat moest worden gesloten. De mensen die in het dorp, of de directe omgeving werken, zijn volgens Kremers en Begeman veelal werkzaam in de horeca, de lokale middenstand of de agrarische sector, al wordt de laatste groep wel kleiner. Ook het gemeentehuis van de gemeente Borger-Odoorn dat in Exloo staat zorgt voor werkgelegenheid. Exloo scoort in het leefbaarheidsonderzoek van STAMM CMO (2012) in vergelijking met andere kernen relatief laag op bedrijvigheid omdat er weinig non-foodwinkels zijn. Exloo heeft met 15 landbouwbedrijven het laagste aantal van dit soort bedrijven van alle onderzochte dorpen. In totaal zijn er 105 bedrijven gevestigd in Exloo.

Bereikbaarheid

Voor een bioscoop, zwembad en ziekenhuis is men aangewezen op Emmen. In Borger, Odoorn of Tweede Exloërmond kan men terecht voor een bibliotheek. Voor een middelbare school is men over het algemeen aangewezen op Emmen. Voor een christelijk of een ander niet-openbaar type basisonderwijs kijkt men uit naar omliggende plaatsen.

In 2011 lag het gemiddeld aantal personenauto's per huishouden op 1,3. Dit is 0,3 hoger dan het landelijk gemiddelde. In 2004 lag het aantal personenauto's per huishouden in Exloo nog op 1,1. Vanaf Exloo is het mogelijk om een keer per uur met de bus naar Emmen te gaan. Dit kost ongeveer 20 min. Dezelfde lijn komt ook langs Odoorn. Ook is er een even frequente verbinding met Borger en Gieten, waarbij in Gieten een overstap mogelijk is naar Assen of Groningen. Op ongeveer 2,5 kilometer ten westen van Exloo bevindt zich de N34. Dit vormt de snelste verbinding met Assen, Borger en Emmen. Met de auto naar Emmen duurt ongeveer 15 tot 20 minuten.

7.2.2 Woonsituatie

De gemiddelde woningwaarde in Exloo is 266.000 euro en ligt daarmee ongeveer 30.000 euro boven het landelijk gemiddelde. Het aantal inwoners is sinds 2004 sterk gedaald tot onder de 1650. Dit is weergegeven in figuur 6.2 op de volgende bladzijde. De verhuismobiliteit was volgens de meest recente cijfers in 2004 7,3%.

Hoewel het aantal jongeren niet sterk afneemt is het aandeel inwoners onder de 25 jaar wel lager dan in andere dorpen en komt het niet boven de 25 procent uit. Het aandeel vijftenzestigplussers en inwoners tussen de 45 en 65 jaar neemt wel toe en sterker dan in de andere onderzochte dorpen. Deze ontwikkeling is weergegeven in bijlage II. Exloo heeft verhoudingsgewijs ongeveer dubbel zoveel ouderen als de andere dorpen uit dit onderzoek. De geïnterviewde bestuursleden wijten dit aan het feit dat veel (bijna) gepensioneerden zich vestigen in Exloo. Meer daarover valt te lezen bij het sociale klimaat.

7.2.3 Sociaal klimaat

Verenigingsleven

Exloo kent een aantal vooral op ouderen gerichte verenigingen, waaronder verschillende koren, een ouderengymnastiekvereniging, Vrouwen van Nu en Vereniging voor Dorpsbelangen (Ondernemersvereniging Exloo 2012). Dorpsbelangen Exloo organiseert vier grote activiteiten in het jaar. Het schaapscheerdersfeest is de grootste activiteit en trekt afhankelijk van het weer 3000 tot 5000 bezoekers. Het bestuur van Dorpsbelangen is verantwoordelijk voor de organisatie en maakt

daarbij gebruik van tientallen vrijwilligers. Deze vrijwilligers zijn onder andere leden van de diverse verenigingen in het dorp, zoals de voetbalclub en de zangverenigingen.

Wat betreft deelname aan het verenigingsleven zijn er geen cijfers zijn over het dorp zelf, maar wel over de gehele gemeente. Ruim een derde is lid van een sportschool of sportvereniging. Ongeveer een kwart is van geen enkele vereniging lid (STAMM CMO 2012). Volgens Kremers heeft Exloo Vooruit 143 donateurs. Dat betekent dat 19,5 procent van de 730 huishoudens donateur is. Exloo vooruit heeft kent alleen donateurs en geen leden. Van Dorpsbelangen Exloo zijn circa 550 van de 730 huishoudens lid. Gemiddeld is in de gemeente een kwart van de inwoners lid van verenigingen voor Dorpsbelangen (STAMM CMO 2012).

Noaberschap

19 procent van de inwoners uit de gemeente zegt in het afgelopen jaar mantelzorg te hebben gegeven, waarvan de helft in eigen dorp (STAMM CMO 2012). Volgens Kremers is er niet veel noaberschap in de buurt. Er is wel de bereidheid te willen helpen maar er is weinig contact. Bewoners verwachten volgens Kremers dat de gemeente de problemen zal oplossen. Als voorbeeld noemt hij burens die elkaar alleen begroeten of zelfs helemaal niet kennen. Voorheen kwam men vaker bij elkaar over de vloer en kwam men via de achterdeur binnen. Nu moet je aanbellen om bij iemand op bezoek te gaan. Hij kan zelf ook niet inschatten of zijn burens hulp nodig zouden hebben, omdat er weinig contact is.

Begeman heeft ook begrepen dat in bepaalde nieuwere gedeelten van het dorp mensen wel “langs elkaar heen fietsen”, maar hij merkt direct op dat er in zijn buurt nog wel mensen voor elkaar klaar staan. Dat dat in andere delen niet gebeurt, hangt samen met het feit dat veel mensen in Exloo gesteld zijn op hun privacy. Daarom houden ze zich niet bezig met anderen. Daar is niets mis mee, aldus Begeman, maar dan blijft het wel verborgen als er wat mis is.

Traditie

‘Drenthenieren’ is volgens Kremers “bij wijze van spreken uitgevonden” in Exloo. Een deel van die import is afkomstig uit Drenthe, maar ook veel uit het westen van Nederland. Dat is ook terug te zien in de huizenprijzen. Deze lagen, met name in de (economisch betere) voorgaande jaren, hoger dan in de dorpen in de omgeving. Volgens Begeman zijn er relatief veel mensen die de rust van Drenthe in Exloo hebben opgezocht.

Bijna een kwart van de bevolking is kerkelijk, maar Exloo heeft zelf geen kerk.

7.2.4 Bestuurlijke omgeving

Exloo Vooruit heeft goed contact met de gemeente. Er is regelmatig overleg en ze kunnen altijd aankloppen bij een van de ambtenaren of wethouders. Kremers voelt zich serieus genomen en ze worden over het algemeen bij de meeste zaken betrokken. De gemeente luistert altijd en als er een goed initiatief is willen ze de helft financieren. Hij ziet de laatste tijd wel een kentering waarbij de gemeente steeds vaker zegt dat dingen niet meer gefinancierd kunnen worden in verband met bezuinigingen. Dat is bijna een standaardantwoord geworden. Daarnaast is er persoonlijk contact met de wethouders en ambtenaren.

Voor Dorpsbelangen is de relatie wat formeler en meer gericht op de procedures rond grote activiteiten. De gemeente is voor Dorpsbelangen meer een factor waar rekening mee gehouden moet worden. De gemeente heeft bijvoorbeeld een aantal maatregelen waar Dorpsbelangen gehoor aan moet geven. Ook merkt Begeman op dat het lang duurt voordat je antwoord hebt van de gemeente. Hij zegt bovendien dat er bij de gemeente vroeger nog mensen werkten die wisten waar het over ging. Sinds de herindeling is het een te grote gemeente geworden. Er is daardoor minder overzicht omdat er veel ambtenaren zijn die allemaal hun eigen deel van het festival goedkeuren.

Uiteindelijk is er een wethouder aan te pas gekomen om de boel vlot te trekken. Hij noemt de relatie formeel en de gemeente beoordeelt eigenlijk alleen of de aanvraag goed is.

Kader 1: Schaapscheerdersfeest

Bij de evenementen van Dorpsbelangen zijn elf bestuursleden betrokken en ongeveer honderd vrijwilligers. Voor het schaapscheerdersfeest betekent dat bijvoorbeeld concreet dat elk bestuurslid verantwoordelijk is voor een deel van het feest. Degene die verantwoordelijk is voor de opbouw heeft een draaiboek tot zijn beschikking en zet op basis hiervan de vrijwilligers aan het werk. Het schaapscheerdersfeest trekt ongeveer 3000 tot 5000 bezoekers afhankelijk van het weer. Op het schaapscheerdersfeest wordt onder andere het Nederlands kampioenschap ambachtelijk schaapscheren gehouden en ook een kampioenschap voor het spinnen van wol. Daarnaast worden er workshops georganiseerd en kunnen bezoekers kijken hoe de schapen worden geschoren. Ook kunnen bezoekers kijken naar optredens van de Exloose volksdansgroep, kinderdansgroep, een slagwerkgroep en een zangkoor. Het schaapscheerdersfeest werd in het voorjaar van 2012 voor de 53^e keer gehouden.

7.3 Perceptie

82 procent van de mensen voelt zich volgens het onderzoek van STAMM CMO verbonden of zeer verbonden met het dorp. Dit is na Odoorn het hoogste van de gemeente. Men maakt zich over het algemeen wel zorgen over de ontwikkeling van het dorp. Meer dan de helft van de mensen vindt dat het dorp het afgelopen jaar er op achteruit is gegaan. Nog geen twintig procent vindt dat het dorp er op vooruit is gegaan. In totaal maakt 70 procent van de mensen zich zorgen over de toekomst van het dorp. Dit is het op een na laagste van alle kernen in de gemeente. De drie punten waarover men zich het meeste zorgen maakt zijn het woningaanbod voor starters, het winkelaanbod en het voortbestaan van de basisschool.

Bijna driekwart van de mensen geeft aan het (zeer) eens te zijn met de stelling 'dit is een dorp om trots op te zijn'. Alleen Odoorn scoort op dit punt wat hoger. Ongeveer negentig procent van de inwoners is tevreden met hun woning en de rest is matig tevreden. Geen van de respondenten geeft aan ontevreden te zijn. Iets minder dan de helft van de bewoners is tevreden met de voorzieningen in het eigen dorp. 45 procent is matig tevreden en bijna tien procent is ontevreden. Gemiddeld geven Exlooërs hun woonomgeving het rapportcijfer 7. Dit is na Odoorn en Valthe het hoogste van de gemeente (STAMM CMO 2012).

7.4 Output

Exloo Vooruit is met een aantal dingen bezig. Het belangrijkste daarvan is een multifunctionele accommodatie (MFA). Dit idee komt voort uit de wens van de gemeente te besparen op gebouwen. De school was te groot door de krimp en de exploitatie van het verenigingsgebouw de Smidswal was te duur. De kantine ligt al naast de sporthal en zo ontstond het idee al deze functies samen te voegen in een MFA. Het bestuur van verenigingsgebouw de Smidswal was eerst huiverig voor een verhuizing. De gemeente heeft echter duidelijk gemaakt dat er niets anders opzat door op een gegeven moment te zeggen dat de Smidswal dicht moest en moest verhuizen naar de school. Exloo Vooruit is gesprekspartner geweest in dit hele proces en heeft met alle verenigingen om tafel gezeten. Via de gemeente is er professionele begeleiding gekomen om met de verschillende partijen te praten. De gemeente heeft de verdere uitwerking neergelegd bij Exloo Vooruit en deze heeft een visie en plannen ontwikkelt voor het MFA.

Daarnaast is Exloo Vooruit de laatste paar jaar bezig met een aantal activiteiten omdat men vond dat er, met name voor kinderen, te weinig werd gedaan. Exloo Vooruit merkt dat er vanuit kinderen echt

behoefte is aan activiteiten, maar het animo voor activiteiten voor volwassen is lager. De bierproeverij en wijnproeverij die werden georganiseerd trokken niet veel bezoekers. Het door Exloo Vooruit georganiseerde paasvuur en carbidschieten dat meer op het hele gezin en op kinderen waren gericht, waren wel succesvol. Daarnaast is er een skatebaan geopend. Dat was een door de ondernemersvereniging gefinancierd plan dat was blijven liggen en door Exloo Vooruit is opgepakt. Veel meer activiteiten organiseren ze niet, omdat ze dat ook vooral aan de verenigingen in het dorp willen overlaten. Ook houdt Dorpsbelangen zich al bezig met enkele grote folkloristische activiteiten.

De aanleiding voor de initiatieven is meestal afkomstig van de gemeente. Dit is het geval bij de MFA en de herinrichting van het dorp. Volgens Kremers is er echter over het geheel te weinig bereikt. Dat komt volgens Kremers door de huidige tijd. Er is in tegenstelling tot een paar jaar geleden geen geld voor nieuwe initiatieven. Niet alleen van uit de gemeenten. Kremers noemt het voorbeeld van een ondernemer die een leegstaand pand wil gebruiken, maar geen geld van de bank kan krijgen. Dit zou volgens hem een paar jaar eerder wel gelukt zijn.

7.5 Actiebereidheid

7.5.1 Belang

Exloo Vooruit was drie jaar geleden niet tot nauwelijks actief aldus Kremers. Het toenmalige bestuur kwam wel bij elkaar, maar was vrij gesloten en deed weinig. Kremers is samen met de huidige penningmeester toen toetreden tot het bestuur van Exloo Vooruit en heeft geprobeerd om de stichting meer levendig te maken. Volgens Kremers lukt dat door er zelf veel tijd in te steken en zelf met veel initiatieven te komen. Je moet volgens hem in je achterhoofd houden dat je van bewoners niet hoort tot je zelf een beslissing hebt genomen. Het bestuur heeft wel eens geprobeerd om de bewoners te peilen wat ze wilden, maar daar kwam bijna geen reactie terug. Dit is onder andere geprobeerd door een oproep te doen in het dorpsblad. Kremers denkt dat het mensen niet voldoende interesseert. Pas als de plannen concreet op tafel liggen moet je volgens hem avonden organiseren voor bewoners om de puntjes op de i te zetten. Soms zijn er één of twee bewoners die wat vragen, maar de input vanuit de bevolking is schaars. Exloo vooruit houdt wel jaarvergaderingen, maar die zijn meer pro forma. Er komen ongeveer twintig man op zo'n vergadering. Men probeert wel meer mensen betrokken te krijgen bij het dorp en dit lukt wel aardig. Het aantal donateurs was vier jaar geleden nog maar iets meer dan dertig, tegenwoordig zijn dat er zoals gezegd al bijna vijf keer zo veel.

De betrokkenheid is over het algemeen tijdelijk en projectgebonden. Kremers merkt dat als je maar duidelijk op papier zet wat je wilt gaan doen je best mensen kan vinden die willen helpen. Bij de activiteiten van Dorpsbelangen staat precies op papier wat van iedereen wordt verwacht. Bij het schaapsscheerderfeest bijvoorbeeld zijn over het algemeen altijd wel genoeg vrijwilligers te vinden. Er vallen wat mensen af die te oud worden en niet meer in staat zijn te helpen. Dat groeit van onderen weer aan met jeugd die mee willen helpen. Of die jongeren erbij betrokken raken hangt deels af van het enthousiasme van bestuurders, maar vooral of een groep kinderen gezamenlijk besluit mee te doen. Een groep kinderen die wel besluit mee te doen werkt aanstekelijk op andere kinderen. Je hebt als organisatie van een evenement er geen invloed op of mensen mee willen helpen, aldus Begeman. Een goede sfeer in het bestuur draagt bij, maar er is nu een omhooggaande lijn waarbij zich de laatste tijd veel jonge scheerders en spinsters hebben aangemeld. Het kan ook zo maar weer een paar jaar minder zijn.

7.5.2 Beslismacht, toegang en hulpbronnen

Het bestuur van Exloo Vooruit wordt bij veel ideeën van de gemeente betrokken en om een mening gevraagd. Zo wordt Exloo Vooruit betrokken bij overleggen over een multifunctionele accommodatie (MFA). Het bestuur voelt zich serieus genomen en er wordt naar ze geluisterd. Ook is er regelmatig contact met de STAMM CMO, de lokale ondernemersvereniging en de Brede Overleggroep Kleine Dorpen in Drenthe (BOKD). Hoewel er dus zeker toegang is tot de gemeente professionele

organisaties, zijn er zoals gezegd niet heel veel mensen betrokken bij de ideeën en initiatieven van Exloo Vooruit. De gemeente maakt vaak wel geld vrij, maar doordat niet heel veel mensen betrokken zijn ontbreekt het Exloo Vooruit soms aan beslismacht en hulpbronnen.

Omdat de activiteiten van Dorpsbelangen vaak al meerdere jaren plaatsvinden zijn ze een onderdeel geworden van het dorpsleven van Exloo. Dit geeft ze beslismacht en toegang bij de gemeente. Het bestuur weet wie ze bij de gemeente moeten hebben om zaken voor de activiteiten te regelen. Als Dorpsbelangen ergens mee zit wil de gemeente luisteren en kijken of ze iets kunnen betekenen. De activiteiten worden druk bezocht en er zijn veel mensen betrokken bij de organisatie en uitvoering van de activiteiten. Dorpsbelangen heeft genoeg hulpbronnen om de activiteiten ieder jaar te kunnen organiseren. Veel zaken heeft men in eigen beheer zoals de stroomkabels, zodat men niet is aangewezen op extern verhuur. Voor de organisatie van spelletjes en het toezicht bij speeltoestellen op het schaapscheerdersfeest worden bijvoorbeeld vrijwilligers van het Rode Kruis ingezet. Het Rode Kruis mag dan de opbrengsten bij dit onderdeel van het feest houden.

Exloo Vooruit richt zich op verschillende domeinen. Het belangrijkste is volgens Kremers het sociale klimaat. Dat verklaart initiatieven als het paasvuur en carbidschieten, waarbij het doel is mensen dichterbij elkaar te brengen. Ook richt Exloo Vooruit zich op de woonomgeving. Een voorbeeld daarvan is de rol van Exloo Vooruit bij de verbetering van het groen in het dorp. Zo heeft Exloo Vooruit onder andere nagedacht over de plaats waar bankjes kwamen te staan. De skatebaan is een voorbeeld van een voorziening waar men zich mee bezig houdt, maar dit is een wat ouder initiatief dat Exloo Vooruit heeft opgepakt. Daarnaast denkt men mee over de plannen voor de multifunctionele accommodatie. Volgens Kremers richt Exloo Vooruit zich verder niet zo op voorzieningen omdat het geen onderwerp is dat speelt in het dorp. Het is bijvoorbeeld niet gelukt om het museum te redden omdat de directie van het museum volgens Kremers te laat bij Exloo Vooruit aanklopte. Toen was het besluit van de gemeente al genomen. Bovendien speelde het te weinig in het dorp en was het niet zo belangrijk voor de inwoners dat die door Exloo Vooruit gemobiliseerd konden worden. Ook maken mensen zich niet druk om met de leegstand in het dorp, omdat het voor veel mensen geen probleem vormt.

Het opleidingsniveau in Exloo is het hoogste van de zes hoofdkernen van de gemeente Borger-Odoorn. 57 procent van de mensen heeft een mbo-diploma of hoger afgerond. Dat is bijna 10 procent meer dan het gemeentelijk gemiddelde. Over het aantal hoogopgeleiden (hbo-diploma of hoger) zijn alleen cijfers op gemeenteniveau beschikbaar: 18 procent is hoger opgeleid en dat is 10 procent lager dan het landelijk gemiddelde.

7.6 Vitaliteit

7.6.1 Toekomstbeeld

Exloo Vooruit peilt niet onder de bewoners en krijgt weinig input vanuit het dorp. Het is nu nog erg veel op alledaagse leefbaarheidsproblemen gericht, omdat mensen in het dorp zich volgens Exloo Vooruit gericht zijn op de toekomst. Een aantal projecten komt wel van de grond. Zo is het gelukt een aantal sociale activiteiten te organiseren, waaronder een paasvuur en carbidschieten (zie kader). Ook is een skatebaan aangelegd. Over het algemeen wordt er echter naar afzonderlijke projecten gekeken. Er is nog geen sprake van een gemeenschappelijk doel om het dorp vooruit te brengen. De wil is er bij de vier bestuursleden van Exloo Vooruit en ook Dorpsbelangen organiseert vier grote sociale activiteiten waar mensen elkaar ontmoeten, maar er mist een gemeenschappelijk idee.

De vaststelling van Kremers en Begeman dat veel inwoners van Exloo zich niet bezighouden met de toekomst strookt niet met gegevens uit het onderzoek van STAMM CMO (2012) waaruit blijkt dat meer dan zeventig procent van de inwoners zich zorgen maakt over de toekomst. Uit het zelfde onderzoek blijkt bovendien dat meer dan zestig procent van de bewoners het eens of zeer eens is met de stelling 'Ik voel mij verantwoordelijk voor de leefbaarheid in mijn dorp' en dat men over het

algemeen bereid is zelf de handen uit de mouwen te steken. De gemeente is meestal de aanleiding voor een initiatief. De bewoners hebben misschien niet het idee dat ze zelf ook verantwoordelijk kunnen zijn voor het dorp.

7.6.2 Betrokkenheid

Het doel van Exloo Vooruit is mensen bij elkaar te brengen. Kremers spreekt de hoop uit dat zo het noaberschap en het dorpsgevoel weer een beetje terugkomen in het dorp. Als voorbeeld noemt hij het paasvuur dat druk bezocht was. Daar kwamen mensen met elkaar in contact en praten met elkaar. Het is de bedoeling dat die mensen elkaar op andere activiteiten, zoals een schaapscheerderfeest, weer treffen.

Het is voor activiteiten als het paasvuur en carbidschieten gelukt om genoeg mensen te vinden om bij de organisatie en uitvoer te helpen. Door mensen persoonlijk te benaderen en te vragen of ze willen helpen, is dat gelukt. Ook is er de afgelopen jaren een verschuiving in reacties van mensen. Eerst kregen ze vooral te horen dat ze te weinig deden, terwijl Exloo Vooruit juist vond dat er vanuit de bewoners te weinig inbreng was. Nu krijgen ze steeds vaker reacties op hun activiteiten. Het wordt volgens Kremers nu ook steeds makkelijker activiteiten op te zetten en mensen te vragen om te helpen. Toch zijn er ook dingen waar bewoners zich niet druk om maken, zoals de leegstand in het dorp, constateert Kremers.

Begeman noemt het feit dat sommige groepen mensen te veel aan zichzelf denken. Hij vertelt dat in het verenigingsgebouw de Smidswal nu een kantinefunctie mist. Er is een bestuur dat zorgt voor beheer en schoonmaak maar er is geen kantine of ontmoetingsruimte. Nu er plannen zijn omdat in het MFA onder te brengen is er veel weerstand geweest. Het heeft veel tijd gekost om de neuzen dezelfde kant op te krijgen.

Exloo Vooruit zegt nu wel te merken dat de betrokkenheid toeneemt. Na de activiteiten kregen ze vanuit het dorp voor het eerst reacties op hun activiteiten. Ook wordt het steeds makkelijker om mensen te vragen om te helpen. Dit komt misschien omdat het bestuur duidelijk laat zien wat Exloo Vooruit wil en een persoonlijke benadering kiest. Deze aanpak zie je ook terug bij Dorpsbelangen waar als maar duidelijk op papier staat wat er gebeuren moet, er genoeg vrijwilligers zijn te vinden.

7.6.3 Samenwerking

Op beperkte schaal vindt er wel samenwerking plaats tussen bijvoorbeeld de gemeente en Exloo Vooruit. Het is niet zo dat de gemeente plannen en ideeën oplegt aan de bewoners. De gemeente overlegt bijvoorbeeld met meerder partijen, waaronder Exloo Vooruit over bijvoorbeeld het groen in het dorp. Daarnaast vraagt de gemeente aan betrokken burgers hoe zij de toekomstige MFA willen vormgeven. Onder andere Exloo Vooruit denkt hier over na en deelt deze ideeën met de gemeente, die op haar beurt deze ideeën op dit moment aan het uitwerken is. De initiatiefnemer van veel initiatieven is echter de gemeente.

8. Meeden

8.1 Introductie

Meeden is een lintdorp in de provincie Groningen. Het dorp is een van de vier dorpskernen van de gemeente Menterwolde naast Muntendam, Noordbroek en Zuidbroek. Tot Meeden worden ook de ten zuiden van het dorp gelegen buurtschappen Beneden-Veensloot en Boven-Veensloot gerekend.

Meeden ligt hemelsbreed ongeveer 7 kilometer ten westen van Winschoten en vijf kilometer ten noordoosten van Veendam. De ruggengraat van het dorp is een zandrug waarop de belangrijkste weg, de Hereweg, zich bevindt. Deze zandrug vormt ook de grens tussen het kleigebied en het veenkoloniale gebied.

In Meeden zijn er interviews afgenomen met Aize Tolsma en Jan Batelaan. Aize Tolsma was op het moment van interviewen voorzitter van de Dorpsraadcoöperatie Meeden. Hij is bijna tien jaar voorzitter geweest en sinds medio 2012 opgevolgd door een voormalig wethouder van Menterwolde. Jan Batelaan is sinds 2010 de dorpswethouder van Meeden en verder belast met de portefeuilles ruimtelijke ordening, verkeer en vervoer, volkshuisvesting en wonen en economische zaken.

8.2 Input

8.2.1 *Verzorgingssituatie*

Voorzieningen

Meeden kent diverse sportclubs: twee voetbalclubs, een tennisclub, een gymnastiekvereniging, een manege en een zwembad. De jeugdsoos Malgré Tout is breed bekend in de omgeving en elke vrijdag- en zaterdagavond geopend. Daarnaast is er gezondheidscentrum Provitaal, waar behalve een fysiotherapeut en een manuele therapeut ook een sportclub is gevestigd. Bovendien is er een huisarts met apotheek die niet alleen het dorp Meeden voorziet, maar ook dorpen in de omgeving. Het dorp kent twee basisscholen: een christelijke en een openbare. Ook is er een buurtsupermarkt en een dorps huis, waar een bibliotheek, bar en vergaderruimtes in zijn gevestigd. Midden in het dorp staat een protestante kerk die wordt gebruikt door de protestantse gemeente. Deze is ontstaan door de fusie van de Hervormde Gemeente Meeden en de Gereformeerde Kerk Meeden. Er staan zo'n tachtig zzp'ers (zelfstandigen zonder personeel) ingeschreven bij de ondernemersvereniging Machtig Mooi Meden. In totaal heeft Meeden circa tachtig bedrijven waarvan circa twintig agrarische bedrijven zijn.

Mobiliteit

Voor middelbaar onderwijs en een grote supermarkt is men aangewezen op Winschoten en Veendam. In 2011 bedroeg het aantal personenauto's per huishouden 1,3. De busverbinding tussen Winschoten en Veendam stopt in Meeden en rijdt een maal per uur in beide richtingen. Doordeweeks is er na 20:30 uur geen busvervoer meer mogelijk. Op zaterdag is er busvervoer tot 18:30 uur en op zondag is er helemaal geen busvervoer mogelijk. Ten noorden van Meeden, op zo'n vijf minuten rijden bevindt zich de snelweg A7. Vanaf Meeden is men met de auto in circa twintig minuten in de stad Groningen.

8.2.2 *Woonsituatie*

Verhuizingen

De gemiddelde woningwaarde was in 2010 193.000 euro. Dit is het laagste van de vier onderzochte dorpen en ligt onder het landelijk gemiddelde van 237.000 euro. De verhuismobiliteit is 5,9 procent en daarmee het laagst van alle onderzochte dorpen en bijna 4 procent lager dan het landelijk gemiddelde. Het aantal inwoners is sinds 2006 aan een daling onderhevig en is gedaald van 1860 in dat jaar tot 1715 in 2011. Dit is weergegeven in bijlage II.

Volgens Tolsma trekken veel jongeren weg uit Meeden. Hoogopgeleide jongeren verlaten het dorp voor hun opleiding en werk. Laagopgeleide jongeren trekken weg omdat er geen betaalbare jongerenhuisvesting is. In bijlage II is inderdaad te zien dat het aantal inwoners onder de 25 een paar procent daalde in de periode 2001-2011. Het valt de vrouw van Tolsma wel op dat de autochtonen die in het dorp blijven dichtbij hun ouders blijven wonen. Als de jongeren al niet bij hun ouders thuis blijven, gaan ze in ieder geval dichtbij hun ouders wonen.

Ook ouderen gaan op een gegeven moment weg. Die blijven over het algemeen zo lang mogelijk in hun eigen huis wonen. Op een gegeven moment kan dit niet meer en zijn ze genoodzaakt te verhuizen naar een van de verzorgingshuizen in een grotere plaats. Het aantal vijftenzestigplussers ligt al jaren iets onder de 15 procent.

8.2.3 Sociaal klimaat

Verenigingsleven

Meeden kent verschillende verenigingen. Dit zijn behalve de bij de verzorgingssituatie genoemde sportverenigingen en jeugdsoos ook een Oranjevereniging, een 4 en 5 mei vereniging, en een vereniging van zzp'ers genaamd Machtig Mooi Meeden. De jeugdsoos organiseert ook ieder jaar een spooktocht, waar zelfs wachtlijsten voor staan om mee te doen. Daar zijn zo'n tachtig vrijwilligers bij betrokken.

Noaberschap

Voor de autochtone bevolking van Meeden staat nog voor elkaar klaar. Voorbeelden daarvan zijn een ouder echtpaar dat ondersteuning krijgt bij de boodschappen en schoonmaakwerkzaamheden. Ook bij problemen kloppen Medenaren aan bij de burens voordat ze professionele hulp of zorg in schakelen.

Traditie en geschiedenis

De vrouw van Tolsma ziet een afstand tussen grote boeren en arbeiders. Dit bestaat vanouds in Groninger dorpen, maar leeft nog steeds "als je echt aan de praat komt" met de mensen. Onder jongeren leeft dit veel minder en wordt het steeds minder. Wat mevrouw Tolsma verder opvalt aan Meeden is dat er respect is voor andersdenkenden. Meer dan in andere Groningse dorpen die ze kent.

Hoewel Meeden nog wel een kerk heeft, behoort de gemeente Menterwolde tot een van de sterkst ontkerkelijkte gemeenten van Nederland (CBS 2009).

8.2.4 Bestuurlijke omgeving

De gemeente Menterwolde is in 1990 ontstaan uit een samenvoeging van de gemeenten Oosterbroek, Muntendam en Meeden. Het gemeentehuis staat in Muntendam. Het college bestaat de burgemeester en vier wethouders. Die wethouder hebben een functie als dorpswethouder in een van de kernen in de gemeente. De dorpswethouder van Muntendam heeft daarnaast bewonersparticipatie in haar portefeuille.

De gemeente had tot 2012 een convenant met de verschillende dorpsadviesraden in de gemeente. Dit convenant had onder andere tot doel communicatie tussen burgers en gemeente optimaliseren, de leefbaarheid in het dorp te bewaken, burgers te betrekken bij de leefomgeving en burgers instrumenten te verschaffen ten aanzien van beleidsvoorbereiding. Deze samenwerking bestaat echter niet meer, omdat de gemeenteraad onder andere vond dat de verschillende dorpsadviesraden zich teveel richtten op politieke besluitvorming.

Volgens Tolsma zegt de gemeente burgerparticipatie erg belangrijk te vinden, maar zodra er iets van initiatief vanuit de burgers komt, schrikt de gemeente hier toch van. Het plan dat de

Dorpsraadcoöperatie had opgesteld voor de verkeersveiligheid is bij de gemeente neergelegd, maar die heeft er vervolgens zijn eigen plan van gemaakt. Dit vindt Tolsma jammer. Ook dorpsadviesraden van andere kernen in de gemeente hebben soortgelijke klachten. Er is geen duidelijk beeld van wat de gemeenten verwachten van de dorpsadviesraden en andersom.

8.3 Perceptie

Over de ervaring van inwoners van Meeden zijn helaas geen gegevens te vinden. Het is dus moeilijk vast te stellen hoe bewoners het dorp waarderen en de leefbaarheid in hun dorp ervaren. Wel kunnen de output en de actiebereidheid die hieronder beschreven worden een idee geven van wat de Dorpsraadcoöperatie en andere bewoners belangrijke zaken in het dorp vinden.

8.4 Output

De Dorpsraadcoöperatie komt voort uit een dorpsadviesraad die al meerdere jaren bestaat. Na een landelijk project van het Ministerie van Sociale Zaken om de samenwerking binnen dorpen te versterken is het een Dorpsraadcoöperatie geworden. De stuurgroep van de Dorpsraadcoöperatie, bestaande uit een tiental leden, vormt het bestuur en dus het hart van de coöperatie. Aangezien de coöperatie van oudsher een adviserende rol innam, is de naam dorpsraad gehandhaafd en spreekt men nu van een Dorpsraadcoöperatie. De Dorpsraadcoöperatie heeft nog steeds een adviesfunctie en stelt zich tot doel de belangen van de dorpsbewoners te behartigen.

De Dorpsraadcoöperatie heeft ruim honderd leden en organiseert verschillende bijeenkomsten in het dorp over wat de coöperatie voor mensen kan betekenen. Tolsma heeft geen cijfers over de verhouding tussen oorspronkelijke bewoners en import, maar voor zijn gevoel is de laatste groep in de meerderheid. Het is volgens Tolsma goed dat de coöperatie bestaat omdat hij ziet dat veel voorzieningen steeds meer onder druk komen te staan. Er zijn voorzieningen die zichzelf bedruipen zoals de dokterspost met apotheek, maar zonder hulp van de dorpscoöperatie had de buurtsupermarkt het niet gered. Steeds meer mensen deden hun boodschappen bij grotere supermarkten in Veendam en Winschoten. Dit is niet te voorkomen, omdat de supermarkt in Meeden te klein is, maar de dorpscoöperatie heeft in samenwerking met de gemeente een brief opgesteld waarin ze de bewoners oproepen om hun vergeten boodschappen zoveel mogelijk bij de buurtsupermarkt te doen. Deze brief is opgestuurd naar de gemeente en deze heeft ze in een enveloppe met het logo van de gemeente erop verspreid onder alle bewoners. Dit heeft wel geholpen. Ondanks dat iedereen het overgrote deel van de boodschappen haalt bij de grotere supermarkten blijft de buurtsuper de supermarkt voor de vergeten boodschappen.

Het meest trots is de Dorpsraadcoöperatie op de dorpsvisie. Hier is de coöperatie de afgelopen tijd ook het meest mee bezig geweest. Met de stuurgroep is gekeken naar hoe Meeden er over twintig jaar uit moet zien. De visie hebben ze zelf bedacht en opgesteld. Voor elke onderwerp in de dorpsvisie is een spreker uitgenodigd: een stedenbouwkundige heeft geadviseerd over de structuur van het dorp en de vroegere wethouder van Bellingwolde adviseerde over zorg omdat hij daar in zijn eigen gemeente mee bezig was. Al deze visies hebben ze samen met hun eigen ideeën verwerkt in een dorpsvisie. Daar zijn ideeën uit voortgekomen, zoals een multifunctioneel centrum op de plek van het dorps huis, plannen voor nieuwbouw en plannen voor dagopvang van jongeren en ouderen. Ook is in samenwerking met de gemeente de Hereweg helemaal opgeknapt en veiliger gemaakt. De plannen voor nieuwbouw hebben er onder andere toe geleid dat het appartementencomplex het Hof van Meeden tot stand is gekomen.

Het idee van het multifunctionele centrum (MFC) richt zich op de samenvoeging van de twee scholen, een kindercrèche en een peuterspeelzaal. Er zijn ook hier gesprekken gaande met de scholen en er is op de thema-avond over gesproken. Andere projecten waar de Dorpsraadcoöperatie zich op dit moment mee bezighoudt en heeft beziggehouden zijn onder andere het opzetten van de

ondernemersvereniging Machtig Mooi Meeden, de werkgroep kleinschalige voorzieningen en het samenvoegen van de sportverenigingen. Omdat de sportverenigingen een centrale rol in het dorp innemen wil de dorpscoöperatie ze meer bij elkaar brengen.

8.5 Actiebereidheid

8.5.1 Belang

De kring van mensen die zich aansloot bij de Dorpsraadcoöperatie breidde zich in het verleden niet echt uit. De Dorpsraadcoöperatie had niet het gevoel dat ze iedereen meekregen in hun ideeën. Toen bijvoorbeeld de dorpsvisie werd gepresenteerd leidde dat in eerste instantie tot weerstand. Daar kwamen toen wel 100 reacties op terug. Mensen vroegen zich af wat de ideeën van de Dorpsraadcoöperatie allemaal voor zin hadden. Men was bang dat het te veel geld zou kosten en dat ze het staken in zaken waar toch geen animo voor was. De Dorpsraadcoöperatie heeft altijd proberen te benadrukken dat ze het niet voor de bestuursleden doen, maar dat men het deed in het belang van het dorp.

Tot voorheen werd hier net als bij de meeste initiatieven afwachtend over gedacht. Veel bewoners dachten dat de Dorpsraadcoöperatie voor eigen gewin het dorpshuis weg wilde hebben. Er heerste te veel een idee dat de dorpsraad weer wat bedacht had. Een thema-avond met nieuwe opzet heeft wel geholpen (zie kader).

Met de dorpsvisie en thema-avond probeert de Dorpsraadcoöperatie bewoners het belang van de Dorpsraadcoöperatie duidelijk te maken en hopen ze uit te groeien van ruim honderd naar een paar honderd leden. Er werd door de dorpsbewoners echter wisselend gereageerd op de Dorpsraadcoöperatie en op de presentatie van de dorpsvisie. Mensen vragen zich over het algemeen af waar het allemaal goed voor is. De stuurgroep probeert de bewoners duidelijk te maken dat het niet de belangen van de stuurgroep zijn, maar dat men vanuit de belangen van het hele dorp probeert te denken. Dat is voor de meeste mensen wel een vertaalslag.

8.5.2 Beslismacht, toegang en hulpbronnen

De communicatie tussen de gemeente en de Dorpsraadcoöperatie is zogezegd stroef. Aize Tolsma meldt dat hij het contact met de gemeente zo lang mogelijk uitstelt en liever aanklopt bij Groninger Dorpen, de provincie of andere professionals. Via zijn voormalige werkgever heeft hij echter een behoorlijk netwerk opgebouwd. Als de coöperatie zijn plannen wil neerleggen bij de gemeente reageren ze volgens Tolsma niet of gaan ze hun eigen weg met het plan. Als voorbeeld noemt Tolsma de aanpak van de Hereweg en de bouw van het appartementencomplex het Hof van Meeden. Omdat er zogezegd een gevoel van onveiligheid was over de Hereweg heeft de Dorpsraadcoöperatie hier middels een dorpsvisie goed over nagedacht en voorwerk geleverd. Deze visie is vervolgens met geld vanuit het LEADER project door een landschapsarchitect uitgewerkt naar een concreet plan.

De Dorpsraadcoöperatie heeft genoeg toegang en hulpbronnen om dingen voor elkaar te krijgen. Het ontbreekt alleen aan beslismacht. Het lukt het bestuur niet om ideeën en plannen uitgevoerd te krijgen. De gemeente heeft hun plannen voor de aanpak van de Hereweg en nieuwbouw wel opgepakt en doet hier ook wel echt iets mee. Zo is de Hereweg opgeknapt en is het appartementencomplex Hof van Meeden geopend. Dit is alleen niet precies volgens de plannen van de Dorpsraadcoöperatie. Dat vindt de Dorpsraadcoöperatie ook niet per se nodig, maar op deze manier heeft men het idee dat de gemeente het niet waardeert. Het beeld ontstaat bij de Dorpsraadcoöperatie dat de gemeente een plan ontvangt, er mee aan de slag gaat en vervolgens niet meer communiceert met de bewoners. De Dorpsraadcoöperatie wordt naar Tolsma's idee te weinig betrokken bij de uitvoering van de plannen. Ook bij de sluiting van het steunpunt heeft de gemeente alleen medegedeeld wat er ging gebeuren.

Voor hulpmiddelen klopt Tolsma onder andere aan bij de provincie, Groninger Dorpen en hij heeft al geld gekregen vanuit het LEADER-project. Bij het voorkomen van de sluiting van de supermarkt heeft hij bijvoorbeeld hulp ingeroepen van de Hanzehogeschool om een project uit te zetten voor studenten hoe je omzet voor een buurtsuper kan vergroten. Dit is alleen niet gebeurd in samenwerking met de gemeente en ook de supermarkt zelf is hier nauwelijks bij betrokken geweest.

De Dorpsraadcoöperatie houdt zich duidelijk bezig met drie van de vier domeinen. Door de supermarkt te ondersteunen en mee te denken en te begeleiden bij de samenvoeging van bijvoorbeeld de sportverenigingen en de scholen, proberen ze het voorzieningenniveau op pijl te houden. Het opknappen van de Hereweg is een goed voorbeeld van een poging de woonomgeving vooruit te helpen. Het sociale klimaat staat niet direct op de agenda, maar wel indirect. Zo wordt getracht via bijvoorbeeld de ondernemersvereniging de zzp'ers dichter tot elkaar te brengen en meer te laten samenwerken. Ook op de thema-avond (zie kader aan het einde van dit hoofdstuk) werd getracht bewoners dichter tot elkaar te brengen en een oproep te doen aan mensen om mee te denken en mee te helpen.

In de gemeente Menterwolde is 20 procent van de mensen tussen de 15 en 65 hoogopgeleid. Dit is acht procent onder het landelijk gemiddelde (Compendium voor de leefomgeving 2012).

8.6 Vitaliteit

8.6.1 Toekomstbeeld

Bij veel ideeën van de dorpscoöperatie heeft het heden te veel centraal gestaan en is veel naar de gemeente gekeken in plaats van naar het eigen dorp (zie *joint production* hieronder). Er is wel een omslag bij de Dorpsraadcoöperatie geweest. Als belangrijk aspect hierin noemen zowel Batelaan als Tolsma de thema-avond. Daar stond niet meer centraal wat de gemeente en Dorpsbelangen van plan waren, maar de vraag hoe Meeden er over tien en twintig jaar uit moet zien. Daar gaven zich ook vijftien mensen op om te helpen. Wat er precies uit moet komen is nog onduidelijk, maar de focus ligt hier op de toekomst van het dorp en niet langer op plannen of miscommunicatie met de gemeente. Batelaan miste bij de Dorpsraadcoöperatie een signaleringsfunctie en met de thema-avond is een eerste aanzet gedaan vast te stellen waar het dorp behoefte aan heeft.

Voor het dorp is de laatste tijd wel meer aandacht en men heeft op de thema-avond gezien dat ze het dorp best kunnen meekrijgen. Daar stond ook niet langer centraal wat de gemeente of Dorpsraadcoöperatie van plan zijn met Meeden, maar hoe de bewoners Meeden over twintig jaar zien. Daar zijn ideeën ingebracht door bewoners en er hebben zich nieuwe bewoners aangemeld om mee te helpen. Dit is heel belangrijk voor de leefbaarheid in het dorp.

8.6.2 Betrokkenheid

De Dorpsraadcoöperatie Meeden is er lange tijd niet altijd even goed in geslaagd veel bewoners te betrekken. De dorpsbewoners wisten niet zo goed waar de plannen van de Dorpsraadcoöperatie goed voor zijn. De Dorpsraadcoöperatie heeft via de thema-avond proberen duidelijk te maken dat het niet gaat om wat de Dorpsraadcoöperatie belangrijk vindt voor het dorp, maar wat de inwoners zelf met Meeden willen en hoe ze daar aan bij willen dragen.

Toch is de Dorpsraadcoöperatie volgens wethouder Batelaan niet altijd even goed op de hoogte van wat er speelt. Als voorbeeld noemt hij de vraag vanuit Dorpsraadcoöperatie om een lijst te krijgen met adresgegevens van nieuwe bewoners. Dit mag de gemeente in verband met de privacywetgeving niet geven. Volgens Batelaan schuilt de kracht van het dorp in het feit dat zij heel goed weten welke nieuwe mensen er komen wonen. De Dorpsraadcoöperatie kan gewoon op huisbezoek bij de mensen en daarvoor is geen gemeente nodig. Hier zou ze een wat actievere rol in kunnen spelen.

8.6.3 Samenwerking

De gemeente en Dorpsbelangen gingen heel procedureel met elkaar om. Als voorbeeld noemt de wethouder een idee van een groepje inwoners voor een jeu de boulesbaan. De gemeente heeft de spullen geleverd en de baan is aangelegd door de bewoners. De Dorpsraadcoöperatie was daar volgens Batelaan teleurgesteld over, omdat ze niet betrokken waren bij de totstandkoming van de baan. Ook bij andere initiatieven in het dorp kijkt de Dorpsraadcoöperatie te veel naar de gemeente. Er is veel miscommunicatie geweest, bijvoorbeeld over het Hof van Meeden. De gemeente vindt dat de Dorpsraadcoöperatie zich met zaken bemoeit waar ze niets mee te maken heeft. De Dorpsraadcoöperatie vindt dat ze niet goed en te laat wordt ingelicht door de gemeente en niet serieus wordt genomen. De blik van de Dorpsraadcoöperatie is te veel op de gemeente gericht in plaats van op het dorp.

De gemeente wordt niet als partner beschouwd. Alleen als het echt niet anders kan wordt contact gezocht met de gemeente. Dit is meestal aan het einde van een project. Andere instanties en overheden kunnen echter in plaats van de gemeente benaderd worden. Dit heeft de Dorpsraadcoöperatie in het verleden ook gedaan, door bij de dorpsvisie professionals uit te nodigen, aanspraak te maken op geld via het LEADER-project en contact te onderhouden met de provincie, Groninger Dorpen en de Hanzehogeschool. Daarnaast is de gemeente niet altijd nodig om initiatieven van de grond te krijgen. Als voorbeeld noemt Batelaan Meeden Beweegt. De nieuwe voorzitter van Dorpsbelangen heeft dat onder andere met de fysiotherapeut in het dorp opgezet zonder directe hulp van de gemeente.

Kader 1: Thema-avond

Eind maart is er voor bewoners een thema-avond georganiseerd over de vraag of Meeden een snoei- of bloeidorp moet worden in de toekomst. Hier kwamen meer dan honderd mensen opdagen en het was zeer succesvol. Dit blijkt beter te werken dan met de stuurgroep te beslissen wat er moet gebeuren. Dan stuiten de plannen vanuit de bewoners nog op veel weerstand. Met de thema-avond probeert men duidelijk te maken dat men nadenkt over de toekomst over het dorp en vraagt men bewoners om inbreng op plannen en ideeën te geven. Dit levert niet alleen steun op maar ook nieuwe inzichten. Op de themavond hebben zich weer vijftien nieuwe mensen opgegeven om mee te denken over het Multifunctionele Centrum. Hierdoor ontstaat is een mooie mix van jong en oud en autochtone en allochtone inwoners.

Het doel van de thema-avond was te kijken naar waar Meeden over tien of twintig jaar zou moeten staan volgens de bewoners. Door samen met afgevaardigden van de gemeente, bewoners en de Dorpsraadcoöperatie hier over na te denken ontstaat er meer wederzijds begrip.

Hier is dus duidelijk merkbaar dat meer mensen een goed gevoel krijgen bij de Dorpsraadcoöperatie en een idee hebben wat ze doet. In eerste instantie werd het vooral gezien als een groep mensen die dingen voor het dorp bedachten. Bewoners zien nu meer in dat het niet om het belang en de plannen van de Dorpsraadcoöperatie an sich gaat, maar om het belang van het dorp en hoe de Dorpsraadcoöperatie daarbij kan helpen. Hoe zorg je er voor dat voorzieningen levensvatbaar blijven, hoe vergroot je het woongenot en hoe zorg je dat het dorp vooruit gaat. Met deze vertaalslag is men nu bezig.

Kader 2: Steunpunt

Tot 2012 kende Meeden zagezegd een steunpunt in een apart gebouw. Dit is gesloten en ondergebracht bij de bibliotheek. Daar is Tolsma erg teleurgesteld over. Volgens Batelaan is het zo dat de Dorpsraadcoöperatie de functie van het steunpunt niet los kon zien van het aparte gebouw naast het dorpshuis. Daarnaast was het te veel gericht op de Dorpsraadcoöperatie, die er vergaderde en er met elkaar afsprak. De gemeente wilde juist dat het verbonden werd met de dorpshuisfunctie en bibliotheekfunctie om er zo ook voor te zorgen dat het dorpshuis overeind kon blijven. De steunpuntmedewerker mevrouw Post is verhuisd en dit is volgens Tolsma erg jammer.

Mevrouw Post ziet dat zelf anders. Het was voor haar wel een verandering omdat ze naar de bibliotheek moest verhuizen en ze dus ook een aantal taken erbij kreeg als bibliothecaris. Toch is er weinig veranderd. Er komen nog steeds mensen langs en zij is nog steeds een aanspreekpunt in het dorp. Zij ziet behalve de locatie niet echt verschil tussen het oude steunpunt naast het dorpshuis en het nieuwe steunpunt in de bibliotheek in het dorpshuis. Mensen kunnen er nog steeds terecht met vragen en hulp. Dit in tegenstelling tot het beeld van Tolsma dat er nu minder mensen komen en dat het geen aanspreekpunt meer is.

9. Analyse

9.1 Introductie

Hieronder worden één voor één de afzonderlijke aspecten van het model besproken en worden de indicatoren uit hoofdstuk 3 voor alle dorpen beoordeeld aan de hand van de informatie uit de hoofdstukken 5, 6, 7 en 8. De verschillende indicatoren worden gewaardeerd, variërend van een ++ tot een - -. Ten behoeve van de duidelijkheid wordt dit in een schema verwerkt waarin de categorieën ++ en + de kleur groen krijgen, de categorie +/- de kleur geel, de categorie – de kleur oranje en de categorie - - de kleur rood. Als gegevens ontbreken, of de indicatoren moeilijk te waarderen zijn met een + of – (zoals bij traditie), wordt er gebruik gemaakt van de kleur blauw. Het getal achter de naam van het dorp zijn het aantal inwoners in 2011. Het gehele model is opgenomen in bijlage III.

De bespreking van de afzonderlijke factoren in paragraaf 9.2 moet inzicht geven of bepaalde aspecten van de input een andere output tot gevolg hebben en of belangrijke dynamische aspecten (de actiebereidheid en vitaliteit uit het model) en de perceptie daarbij een grote rol spelen. De rol van de aspecten in het model wordt vervolgens besproken in paragraaf 9.3. In de slotbeschouwing, paragraaf 9.4, wordt antwoord gegeven op de laatste deelvraag: welke factoren beïnvloeden de leefbaarheid in een dorp?

9.2 Balans van de vier dorpen samen

9.2.1 Input in de dorpen

Verzorgingssituatie

Op het eerste gezicht verschillen de dorpen op het gebied van de verzorgingssituatie. In Hoogersmilde, Exloo en Meeden zijn de voorzieningen in het dorp zelf aanwezig en speelt de bereikbaarheid minder. In Echten zijn er minder voorzieningen, maar is de bereikbaarheid en mobiliteit groter dan in de andere drie dorpen. De voorzieningen die Echten mist, worden opgevangen door de goede bereikbaarheid. Dit komt niet alleen door de frequente busverbinding, maar vooral ook omdat Echten zo dichtbij Hoogeveen ligt. Bovendien scoort Echten beter op bereikbaarheid omdat het dorp het hoogste aantal personenauto's per huishouden heeft van alle onderzochte dorpen. Dit ligt op 1,5 en dat is 0,2 punt hoger dan in de andere dorpen en 0,5 boven het landelijk gemiddelde. De verzorgingssituatie is dus in alle vier de dorpen per saldo ongeveer gelijk.

	Echten (325)	Hoogersmilde (1680)	Exloo (1650)	Meeden (1720)
Voorzieningen	+/-	++	++	++
Aantal bedrijven	++ (60)	++ (160)	+ (105)	+/- (80)
Bereikbaarheid	++	+/-	+/-	+/-
Aantal auto's per huishouden	++ (1,5)	+ (1,3)	+ (1,3)	+ (1,3)

Woonsituatie

De dorpen verschillen behoorlijk per indicator. Het is daarom moeilijk om de balans op te maken van de woonsituatie in de dorpen. Echten heeft op basis van huizenprijs en het aantal jongeren dat blijft en komt wonen in het dorp een streepje voor op de andere dorpen in het onderzoek. De andere drie dorpen scoren weer beter op de verhuismobiliteit en het percentage ouderen. Echten scoort minder op het percentage ouderen omdat er geen specifieke woningen voor ouderen zijn. Exloo scoort beduidend minder op het percentage jongeren dat in het dorp blijft wonen. Er woont een bijna dubbel zo groot percentage 65plussers in Exloo dan in de andere dorpen.

	Echten (325)	Hoogersmilde (1680)	Exloo (1650)	Meeden (1720)
Huizenprijs	++ (333.000)	+/- (208.000)	+ (266.000)	+/- (193.000)
Verhuismobilititeit	- (129)	+ (82)	+ (73)	++ (59)
Jongeren %	++ (32, gelijk)	+ (28, gelijk)	- (23, afname)	+/- (26, kleine afname)
Ouderen %	+/- (13, gelijk)	+ (14 gelijk)	+ (28, toename)	+ (15, gelijk)

Sociaal klimaat

Wat betreft het sociale klimaat vinden we in alle dorpen een actief verenigingsleven en noaberschap. Alleen in Exloo is er in sommige delen van het dorp niet zo veel contact meer tussen burens. Elk dorp heeft wel een aparte traditie. Wat betreft de kerkelijkheid is er een tweedeling: er zijn twee dorpen met een kerk en twee dorpen zonder een kerk.

	Echten (325)	Hoogersmilde (1680)	Exloo (1650)	Meeden (1720)
Verenigingsleven	++ (nagenoeg iedereen lid van Dorpsbelangen)	+/- (55 procent lid van vereniging, maar onbekend hoeveel lid dorpsbelangen)	++ (75% lid en/of donateur van vereniging, 19,5% lid donateur van Exloo Vooruit, 75% lid van Dorpsbelangen)	? (veel verenigingen, maar geen cijfers over aantal leden)
Noaberschap	+	+	+ / -	+
Traditie	Veel contact tussen bewoners en geen kerk	Geen traditie dorpsbelangen en activiteiten in dorp zelf en scheiding kerk en niet-kerkelijk	Drenthenieren / veel gepensioneerden Geen kerk	Scheiding tussen boeren Wel Kerk

Bestuurlijke omgeving

Op het gebied van de bestuurlijke omgeving contrasteert Meeden met de rest. In de drie andere dorpen is er goed en veelvuldig contact tussen de gemeente en de dorpsverenigingen, terwijl in Meeden de Dorpsraadcoöperatie meestal moeizaam contact heeft met de gemeente. Het gaat daar vaak om reacties op procedures en plannen van de gemeente, in plaats van over ideeën van bewoners. In Echten is het contact het meest intensief.

	Echten (325)	Hoogersmilde (1680)	Exloo (1650)	Meeden (1720)
Bestuurlijke omgeving	++	+	+	-

9.2.2 Perceptie in de dorpen

De inwoners van Hoogersmilde en Exloo geven in twee verschillende onderzoeken aan dat ze hun dorp waarderen met een rapportcijfer 7,0. Dat is lager dan het landelijk gemiddelde van 7,7 dat in de

inleiding ter sprake kwam. Voor Exloo geldt dat dit rapportcijfer het op twee na hoogste cijfer van de gemeente is, ook al maken wel veel Exlooers zich zorgen over de toekomst. Bij Hoogersmilde is de waardering 1,1 punt lager dan bij Eext en Kiel-Windeweer, de twee andere dorpen uit het onderzoek van Reiling (2008). Een onderlinge vergelijking is moeilijk, des te meer omdat voor Meeden geen cijfers beschikbaar zijn.

	Echten (325)	Hoogersmilde (1680)	Exloo (1650)	Meeden (1720)
Perceptie	++ (90% waardeert Echten goed/zeer goed)	+ (7 t.o.v. Eext en Kiel-Windeweer 1,1 punt lager)	+ (7, in top drie van gemeente, 90% tevreden met woning, 70% maakt zich zorgen over toekomst)	?

9.2.3 Output in de dorpen

Elk van de vier dorpen kent veel initiatieven en activiteiten, maar het ene dorp wat meer dan het andere. Wat als eerste opvalt is dat Meeden en Echten beide een dorpsvisie hebben opgesteld en zo veel mogelijk bewoners proberen te betrekken bij de initiatieven, besluitvorming en activiteiten. Exloo richt zich veel op activiteiten en sluit aan bij overleggen en besluiten als de gemeente daarom vraagt. In Hoogersmilde zijn de initiatieven vooral gekoppeld aan de verschillende werkgroepen van Dorpsbelangen, maar deze zijn niet allemaal even actief.

	Echten (325)	Hoogersmilde (1680)	Exloo (1650)	Meeden (1720)
Output	++	+/-	+/-	+

9.2.4 Actiebereidheid in de dorpen

Belang

Het belang verschilt per dorp behoorlijk. In Echten slaagt men er het beste in om bewoners te betrekken bij de initiatieven en ook Meeden heeft met een thema-avond veel bewoners bereikt. In Hoogersmilde en Exloo heeft men meer moeite bewoners zover te krijgen dat ze meedoen.

Beslismacht, toegang en hulpbronnen

Echten is goed op de hoogte van de krachten in het dorp en kan bij de gemeente veel voor elkaar krijgen. Ook de dorpsverenigingen in Exloo en Hoogersmilde hebben goed contact met gemeenten en instanties en ze worden betrokken bij de besluitvorming. Toch hebben deze twee dorpen weinig beslismacht en hulpbronnen omdat maar weinig mensen betrokken zijn bij Exloo Vooruit, en in Hoogersmilde ontbreekt het soms aan daadkracht omdat initiatieven en plannen blijven liggen. In Meeden is wel sprake van beslismacht, toegang en hulpbronnen alleen is er minder mogelijk door het stoeve contact met de gemeente.

Echten is een dorp dat zich op de eerste vier domeinen van Sprinkhuizen (2002) richt. Dit komt mede door een dorpsvisie en de 36 actiepunten die daaruit voortkomen. In de andere dorpen is minder aandacht voor alle vier de domeinen. In Meeden is de aandacht voor het bestuurlijke klimaat niet groot, maar is er voor de andere aspecten van de domeinen wel aandacht. In Hoogersmilde en Exloo is er aandacht voor een paar van de domeinen.

Het aantal hoger opgeleiden verschilt nauwelijks tussen de vier dorpen: dat is 18 tot 21 procent van de bevolking. Dat is ruim onder het landelijke gemiddelde van 28 procent. Op de andere indicatoren van de beslismacht, toegang en hulpbronnen zijn de verschillen tussen de dorpen groter.

	Echten (325)	Hoogersmilde (1680)	Exloo (1650)	Meeden (1720)
Belang	++	+/-	-	+
Beslismacht, toegang en hulpbronnen	++	+/-	+/-	+/-
Aandacht voor domeinen Sprinkhuizen	++	+/-	+/-	+
Aantal hoogopgeleiden (% gemeente)	+/- (19)	+/- (21)	+/- (18)	+/- (20)

9.2.5 Vitaliteit in de dorpen

Toekomstgerichtheid

Echten en Meeden zijn de twee dorpen die zich expliciet richten op de toekomst in hun dorpsvisies. Deze dorpsvisie is bij Echten het meest ontwikkeld en middels een lijst van 36 actiepunten worden de doelen van de dorpsvisie gerealiseerd. Bij Exloo is er wel de wil om bijvoorbeeld wat aan het sociale klimaat in het dorp te doen, maar er is niet duidelijk vastgelegd wat er in de toekomst zou moeten gebeuren. Het lukt in ieder geval niet om dit aan de dorpsbewoners en beleidsbepalers duidelijk te maken. Bij Dorpsbelangen Hoogersmilde ontbreekt eveneens een duidelijke agenda en toekomstvisie.

Betrokkenheid

Niet alleen is de toekomstgerichtheid het grootst in Echten en Meeden, ook de betrokkenheid is in deze twee dorpen het grootst. Vooral in Echten worden veel bewoners persoonlijk betrokken. Met name in Hoogersmilde en Exloo blijven veel mensen buiten de radar van de dorpsverenigingen.

Samenwerking

In Echten is de meest verregaande vorm van samenwerking te vinden. De gemeente wordt daar echt als partner beschouwd. In Meeden is juist het tegenovergestelde het geval. Exloo en Hoogersmilde zitten daar tussenin. Er is wel contact met de gemeente, maar vaak komt het initiatief daarvoor van de gemeente. In Exloo valt wel op dat er weinig samenwerking is tussen de Vereniging Dorpsbelangen Exloo en Exloo Vooruit. In Exloo en Hoogersmilde is wel sprake van meer samenwerking tussen de dorpsvereniging en de gemeente dan in Meeden, maar de samenwerking is nog niet op een niveau waar de twee partijen een aanvulling zijn op elkaar, zoals in Echten.

	Echten (325)	Hoogersmilde (1680)	Exloo (1650)	Meeden (1720)
Toekomstgerichtheid	++	--	-	+
Betrokkenheid	++	-	-	+
Samenwerking	++	+/-	+/-	--

9.3 Aspecten en hun rol in het model

9.3.1 De rol van de input

Wat betreft de verzorgingssituatie heeft het ene dorp meer voorzieningen en het ander weer een betere bereikbaarheid. Hoewel de indicatoren van de woonsituatie onderling verschillen ligt de woonsituatie in z'n geheel voor de dorpen dicht bij elkaar. Het ene dorp heeft bijvoorbeeld betere woonvoorzieningen voor ouderen, en minder voor jongeren. In andere dorpen zijn er wel voorzieningen voor jongeren maar verhuizen er veel mensen. Dit ligt anders bij de laatste twee factoren sociaal klimaat en bestuurlijke omgeving, waarbij er tussen de dorpen grotere verschillen bestaan. Vooral deze twee laatste factoren van de input zijn bepalend voor de verschillen die bij de output naar voren komen. In Exloo zien we bijvoorbeeld minder noaberschap in het dorp en is er weinig betrokkenheid. Toch zegt noaberschap niet alles, want in Hoogersmilde is er wel sprake van noaberschap maar de betrokkenheid is ook hier laag. Een reden daarvoor kan zijn dat er geen traditie in het dorp is van een dorpsvereniging en die activiteiten voorheen vaak in het nabijgelegen Smilde plaatsvonden. In Meeden is het bestuurlijk klimaat minder dan in andere dorpen en is er minder sprake van samenwerking met de gemeente.

9.3.2 De rol van de perceptie

De rapportcijfers uit de verschillende enquêtes geven een beperkt beeld van de perceptie in de dorpen. Toch is wel duidelijk dat de perceptie zeer zeker een rol speelt bij de output van een dorp. Bij ontevredenheid van bewoners over de input zijn bewoners, een gemeente of (professionele) instantie geneigd wat te doen voor hun omgeving. Voorbeelden daarvan zien we in elk dorp terug. In Hoogersmilde wil men een pannakooi (zie kader hoofdstuk 6) bouwen omdat men ervaart dat er voor jongeren te weinig voorzieningen zijn. In Meeden is de verkeerssituatie aan de Hereweg verbeterd omdat deze als gevaarlijk werd ervaren. De perceptie alleen is echter niet genoeg. De gemeente heeft in het voorbeeld van Hoogersmilde vervolgens financiële hulp geboden. De perceptie speelt dus wel een belangrijke rol, maar zonder toegang, beslismacht en hulpbronnen kunnen bewoners moeilijk iets ondernemen. In Hoogersmilde kwam het initiatief voor de pannakooi tot stand dankzij een idee van de woningbouwvereniging. De dynamische aspecten die ook een grote rol spelen bij de output worden besproken in de volgende paragraaf.

9.3.3 De rol van de dynamische aspecten

Het verschil in output komt met name overeen met het verschil tussen de dorpen op het gebied van de dynamische aspecten van het model. De dynamische aspecten uit het model zijn actiebereidheid en vitaliteit. In Echten is duidelijk de meeste output en het dorp scoort nagenoeg op alle indicatoren van actiebereidheid en vitaliteit het hoogst.

In de andere dorpen is sprake van beperktere output. Bij de dynamische aspecten wordt er ook minder goed gescoord. In Hoogersmilde en Exloo is er bijvoorbeeld beduidend minder sprake van toekomstgerichtheid en betrokkenheid. Dit kan verklaren waarom de output lager is. In tegenstelling tot voorheen is er nu in Meeden wel sprake van toekomstgerichtheid en betrokkenheid. Dit blijkt uit het feit dat bewoners lange tijd niet veel met de Dorpsraadcoöperatie te maken wilden hebben, omdat men niet wist waar deze voor stond. Door de dorpsvisie is de toekomstgerichtheid toegenomen en de thema-avond heeft de betrokkenheid onder de dorpsbewoners vergroot. Toch is in Meeden de output lager dan in Echten. En dit heeft te maken met de samenwerking. De gemeente en de Dorpsraadcoöperatie werken eerder langs elkaar heen dan dat ze elkaar aanvullen.

9.4 Slotbeschouwing

Terugkijkend op de rol van de aspecten uit het model, zijn er een aantal factoren die van invloed zijn op de output in het dorp.

9.4.1 Samenwerking tussen dorpsvereniging en gemeente

Uit de aspecten bestuurlijk klimaat, samenwerking en beslismacht, toegang en hulpbronnen blijkt hoe belangrijk de relatie tussen dorpsverenigingen enerzijds en de gemeente en (professionele) instanties anderzijds is. In Meeden is de relatie tussen de gemeente en de dorpsraadcoöperatie niet altijd optimaal, waardoor de dorpsraadcoöperatie minder toegang, beslismacht en hulpbronnen heeft. In Echten vindt er verregaande samenwerking plaats en zijn meer zaken met de gemeente bespreekbaar dan in andere dorpen. Dit goede contact met gemeente, provincie, fondsen en (professionele) instanties vergroot de beslismacht, toegang en input van Echten en daarmee de mogelijkheden tot output.

9.4.2 Toekomstvisie

Uit het aspect toekomstgerichtheid blijkt hoe belangrijk het is voor een dorpsvereniging om ideeën te hebben voor de toekomst. Het ontbreken van een toekomstvisie en een duidelijke agendavorming heeft gevolgen. Bewoners vinden het dan moeilijk in te schatten wat een dorpsvereniging precies van plan is en wat deze voor nut heeft. Duidelijkheid over de toekomst kan mensen een beter beeld geven over de plannen van de gemeente of dorpsvereniging, en daarmee een reden zijn om zich in te zetten voor deze plannen.

9.4.3 Persoonlijk contact

Uit de aspecten belang, perceptie en betrokkenheid blijkt hoe belangrijk persoonlijk contact kan zijn. Een bepaalde mate van belang geeft een reden voor bewoners om over te gaan tot output. Dat belang hangt onder andere af van hun perceptie. Mensen moeten ervaren dat er iets moet gebeuren. Daarvoor is persoonlijk contact heel belangrijk. In Exloo is de bereidheid van mensen toegenomen door duidelijk te maken wat er van hen verwacht wordt en ze persoonlijk te benaderen. Ook in Echten worden bewoners persoonlijk uitgenodigd voor activiteiten en vergaderingen.

9.4.4 Traditie

De traditie kan een verklaring geven waarom mensen in dorpen minder actief zijn. In Exloo zijn er bijvoorbeeld veel mensen die zich niet lijken te bekommeren om het wel en wee van het dorp. Er wonen daar veel gepensioneerden die hun schaapjes op het droge hebben en gesteld zijn op hun privacy. Dat is ook terug te zien in de mate van noaberschap. Dit staat in contrast tot bijvoorbeeld Echten waar traditioneel mensen voor elkaar klaar staan in het dorp. Mensen zijn mede hierdoor makkelijker te overtuigen om deel te nemen aan het dorpsleven en initiatieven die de leefbaarheid kunnen vergroten.

9.4.5 Output creëert nieuwe output

De output zelf speelt ook een belangrijke rol. Als activiteiten succesvol zijn, kan dit de bestuurders van dorpsverenigingen en andere betrokken burgers een gevoel van trots en maakbaarheid geven. Dit is het duidelijkst zichtbaar in Echten. De welkomstdoos voor nieuwe bewoners in Echten (zie kader 1 in hoofdstuk 5) leidde in eerste instantie nog niet tot positieve reacties en het was voor het bestuur moeilijk om mensen te vinden die wilden bijdragen. Door duidelijk te zijn over wat er van de mensen verwacht werd en te laten zien hoe de doos er uit kwam te zien, raakten veel mensen betrokken. Bovendien gaf de presentatie op de jaarvergadering waar dorpsbewoners, nieuwe inwoners en een afvaardiging van de gemeente aanwezig waren het bestuur van Echten het gevoel dat ze goed werk hadden verricht. Positieve reacties zijn belangrijk voor de gedrevenheid bij de initiatiefnemers en sleutelfiguren in een dorp. Bovendien kan het weer nieuwe bewoners enthousiasmeren.

10. Conclusie en discussie

10.1 Leefbaar dorp

We zijn in hoofdstuk 1 begonnen met de vraag: wat maakt een dorp leefbaar en welke factoren vergroten de leefbaarheid? Om antwoord te geven op deze vraag is het begrip leefbaarheid opgedeeld in drie typen leefbaarheid, te weten input, output en perceptie. Deze zijn, aangevuld met de dynamische aspecten actiebereidheid en vitaliteit, in een model geplaatst en met behulp van indicatoren is onderzocht in welke mate er sprake is van input, output, perceptie in de dorpen Echten, Hoogersmilde, Exloo en Meeden.

Vooraf het dynamische aspect actiebereidheid blijkt een belangrijk onderdeel van de leefbaarheid in een dorp, omdat het een sleutelrol speelt bij het creëren van output. De actiebereidheid in dit onderzoek bestaat enerzijds uit belang en anderzijds uit beslismacht, toegang en hulpbronnen. Het belang van mensen is onder andere afhankelijk van de perceptie. Als mensen ervaren dat er iets moet gebeuren aan de input krijgen ze belang. Met beslismacht, toegang en hulpbronnen kunnen zij vervolgens meedoen met of bijdragen aan de output. Het is dus heel belangrijk dat de output aansluit bij de perceptie van bewoners, omdat deze het belang van inwoners om deel te nemen kan vergroten.

Aan het einde van hoofdstuk 9 kwam er uit de verschillende aspecten van het model een vijftal factoren naar voren dat de leefbaarheid in een dorp kan vergroten. Deze factoren zijn:

- een duidelijke toekomstvisie;
- persoonlijk contact;
- een traditie;
- een goede samenwerking tussen dorpsvereniging en gemeente; en
- succesvolle output.

Er is echter niet één enkele bepalende factor die er voor kan zorgen dat de leefbaarheid in een dorp erop vooruitgaat of er juist op achteruitgaat. Leefbaarheid is meer het gevolg van de combinatie van factoren. Een missende factor kan een verklaring vormen waarom de leefbaarheid in dat dorp achterblijft op andere dorpen. Met het ontbreken van een goede samenwerking tussen een dorpsvereniging en de gemeente alleen, is er nog steeds output. Het dorp Meeden is daar een goed voorbeeld van. Net zo min leidt een van bovenstaande factoren direct tot meer output. Een vereniging voor Dorpsbelangen die alleen denkt aan de toekomst, maar de mening van bewoners negeert en niet samenwerkt met de gemeente of (professionele) instanties kan niet op genoeg draagvlak rekenen bij de uitvoering van deze toekomstplannen. De factoren hierboven kunnen wel een verklaring geven waarom er in het ene dorp meer output is dan in het andere dorp.

Terugkijkend naar het model kan output positieve effecten hebben op de input en perceptie in een model. Dat de output een positieve invloed kan hebben op de input is het duidelijkst bij voorzieningen. Door initiatieven van de dorpsverenigingen worden voorzieningen gered of zelfs gerealiseerd. Door het eerdere voorbeeld van de verkeerssituatie in Meeden is de woonomgeving in het dorp vooruit gegaan. In Exloo probeert men door het organiseren van activiteiten bewoners dichter bij elkaar te brengen en daarmee het sociale klimaat in het dorp te verbeteren. De goede relatie tussen Echten en de gemeente De Wolden leidt er toe dat er meer mogelijk is en dat er vanuit de gemeente ruimte en financiën zijn vrijgemaakt voor initiatieven in Echten. Alle bovenstaande voorbeelden van de output die input beïnvloedden hebben ook een positieve invloed op de perceptie in het dorp. Als de output succesvol is kunnen mensen ook ervaren dat er betere of meer voorzieningen zijn, dat er sprake is van een fijnere woonomgeving en sociaal klimaat en dat het bestuurlijk klimaat is verbeterd.

10.2 Model

Bij het doorlopen van de vragenlijst die op basis van het model (en de daarbij behorende indicatoren van input, output, perceptie, actiebereidheid en vitaliteit) is gemaakt, bleek dat veel aspecten waar de geïnterviewden mee te maken hebben in het dorp ter sprake kwamen. Aan het einde van de gesprekken was er nagenoeg nooit iets wat de geïnterviewde nog kwijt moest. Dit heeft mij het gevoel gegeven dat het model een goed middel was om de leefbaarheid in een dorp in kaart te brengen. Bovendien hebben de geïnterviewden na het lezen van het hoofdstuk over hun eigen dorp te kennen gegeven dat in dit onderzoek een goed en uitgebreid beeld van het dorp is gegeven. De uitwerkingen van de interviews gaven inzicht in de factoren die leefbaarheid in een dorp beïnvloeden en het was mogelijk te verklaren waarom er tussen de dorpen verschillen op het gebied van leefbaarheid bestaan.

Toch kwamen bij de interviews ook aspecten ter sprake die niet direct in het model te plaatsen waren. Voor zover relevant zijn deze weergegeven in de kaders in de verschillende hoofdstukken of zijn uiteindelijk weggelaten wanneer er geen raakvlak was met het model. Een voorbeeld is enkele externe factoren waar de geïnterviewden weinig tot geen invloed op hebben zoals de economie en wet- en regelgeving. Voor woningbouw is een dorp bijvoorbeeld afhankelijk van investeerders, zoals woningbouwverenigingen, maar de rol van deze organisaties is niet bij de indicatoren opgenomen. Externe factoren zijn onderbelicht gebleven in dit onderzoek.

Daarnaast bleken niet alle indicatoren even belangrijk. Voorbeelden daarvan zijn de kerkelijkheid en het aantal hoogopgeleiden. Alleen in Hoogersmilde brachten de geïnterviewden naar voren dat er een scheiding bestond tussen kerkelijke en niet-kerkelijke bewoners, maar uiteindelijk werd niet helemaal duidelijk hoe dit in verhouding stond tot de output. Hetzelfde geldt voor het gemiddeld aantal hoogopgeleiden. Dit komt enerzijds omdat de cijfers op gemeenteniveau zijn en dus niet representatief zijn voor het dorp zelf en omdat er nauwelijks verschillen bestaan tussen het aantal hoogopgeleiden tussen de dorpen.

Ook is het model niet representatief voor individuele situaties in een dorp. Als een dorp volgens het model leefbaar is, hoeft dat niet te betekenen dat dit voor elk individu ook het geval is. Een goede bereikbaarheid bijvoorbeeld is niet voor iedereen een oplossing voor het ontbreken van voorzieningen. Niet iedereen heeft de mogelijkheid om naar een nabijgelegen stad of dorp te gaan waar de voorzieningen wel aanwezig zijn. Hierbij valt te denken aan mensen zonder auto die zijn aangewezen op openbaar vervoer. In de meeste dorpen uit dit onderzoek is 's avonds geen en in het weekend minder openbaar vervoer mogelijk. Ook ouderen die slecht ter been zijn of (lichamelijk) beperkten worden in hun mogelijkheden beperkt, terwijl iedereen met een auto geen problemen heeft de voorzieningen te bereiken.

10.3 Interviews

Er is in dit onderzoek gebruik gemaakt van semigestructureerde interviews omdat dit een goede combinatie is van gestructureerde en ongestructureerde interviews. Een semigestructureerd interview wordt gekenmerkt door vooraf opgestelde interviewvragen, waarbij de manier waarop ze worden gesteld enigszins kan verschillen en de volgorde flexibel kan zijn, al naar gelang het verloop van het gesprek. De geïnterviewden kregen hierdoor meer ruimte, dan wanneer er gestructureerde interviews waren gehouden en er was in de interviews meer ruimte voor interessante wendingen. De vragenlijst zorgde voor houvast en maakte de verschillende interviews beter vergelijkbaar, dan wanneer er gebruik was gemaakt van ongestructureerde interviews (Dunn 2010 en Flowerdew & Martin 2005).

De interviews gaven vooral inzicht in de dynamische aspecten en de output. Ook over de input konden de geïnterviewden veel vertellen. Wanneer een geïnterviewde niet genoeg feiten kon

vertellen over de input dan waren er vaak ondersteunde cijfers aanwezig. Bijvoorbeeld in de vorm van statistieken van het CBS of rapporten van (professionele) instanties. Voor het in kaart brengen van de perceptie zijn interviews echter niet de beste methode geweest. De perceptie neemt een belangrijke rol in bij dit onderzoek, omdat het de opmaat vormt voor actiebereidheid. Zonder de ervaring dat er iets moet gebeuren zullen mensen geen belang hebben en niet overgaan tot actie. Persoonlijk contact speelt een belangrijke rol het enthousiasmeren van mensen, maar de precieze oorzaak van de verschillen op het gebied van het belang in de dorpen is niet helemaal inzichtelijk geworden. Een op dit onderzoek toegespitste enquête had meer inzicht kunnen geven in dit aspect van de leefbaarheid, maar voor de informatie over de specifieke input, output en de dynamische aspecten van een dorp waren de semigestructureerde interviews een goed middel. Focusgroepen met sleutelinformanten uit dorpen kunnen een mooi middel zijn om inzicht te krijgen of de genoemde factoren uit dit onderzoek inderdaad een belangrijke rol spelen bij de leefbaarheid van dorpen.

Interviews kunnen een mooie inkijk geven in de individuele gebeurtenissen, meningen en ervaringen van mensen (Dunn 2010). Daarom kan de vraag gesteld worden of de acht interviews ook wat hebben verduidelijkt over de leefbaarheid in het dorp als geheel of alleen over de eigen ervaring van de geïnterviewden. Om een zo compleet mogelijk beeld te geven van de leefbaarheid in de dorpen is gebruik gemaakt van sleutelinformanten en is in de interviews niet alleen maar gevraagd naar hun persoonlijke ervaringen, maar zijn er ook vragen gesteld over het dorp in het algemeen. Desondanks leiden kwalitatieve methoden zoals semigestructureerde interviews altijd tot een gekleurd beeld. Dit kan verschillende redenen hebben. Allereerst kan het zijn dat de geïnterviewde aan de interviewer niet alles wil vertellen omdat hij deze als 'vreemde' ziet. Daarom kan het zijn dat bepaalde informatie anders wordt verteld, of dat bepaalde zaken helemaal niet worden gezegd (Flowerdew & Martin 2005). Ten tweede komen de sleutelinformanten allemaal uit hetzelfde 'wereldje'. Omdat de interviews zich vooral concentreerden op de directe betrokkenen bij dorpsverenigingen, gemeenten en welzijnsorganisaties is vooral de visie van deze partijen op de leefbaarheid in het dorp naar voren gekomen. Er is nauwelijks aandacht geweest voor de vraag hoe andersdenkenden of mensen buiten de gemeente of dorpsverenigingen om aankijken tegen de leefbaarheid. Ten derde kan de leeftijd, sekse en achtergrond van de respondenten nog hebben meegespeeld bij hun antwoorden (Dunn 2010).

10.4 Vervolgonderzoek

In principe is met dit onderzoek niet aangetoond of de bewoners hun dorp ook als leefbaar ervaren. In dit onderzoek gaven de interviews zoals gezegd maar deels inzicht in de perceptie. Wel is er aan de hand van enkele andere onderzoeken met cijfers geprobeerd aan te tonen hoe bewoners over hun dorp denken. Het zou daarom interessant zijn in een vervolgonderzoek te meten hoe bewoners denken over de leefbaarheid in het dorp en dan met name hoe bewoners denken over de initiatieven van een vereniging van dorpsbelangen of van de gemeente en of zij bereid zijn deze te ondersteunen. Met dit onderzoek is gekeken naar de factoren die een belangrijke rol spelen bij de leefbaarheid. Er is echter niet diep ingegaan op de vraag hoe bewoners aankijken tegen de factoren die leefbaarheid beïnvloeden. De perceptie was meestal beperkt tot de algemene ervaring van de dorpsbewoners met het dorp.

Literatuur & Referenties

Literatuur

- Bijl, R. et. al. (eds.) (2011). *De sociale staat van Nederland 2011*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Constanza, R. et. al. (2008). An Integrative Approach to Quality of Life Measurement, Research, and Policy. *Sapiens* 1(1) 17-21.
- Cox, S. et. al. (2009). *Begrip voor leefbaarheid*. Tilburg: Het PON.
- Delhey, J. et. al. (2002). Quality of life in a European Perspective: The EUROMODULE as a New Instrument for Comparative Welfare Research. *Social Indicators Research*, 58(1), 161-175.
- Dorst, M.J. van (2005). *Een duurzaam leefbare woonomgeving: fysieke voorwaarden voor privacyregulering*. Delft: Eburon.
- Dunn, K. (2010). Interviewing. In: I. Hay, *Qualitative Research Methods in Human Geography*, 101-138. Ontario: Oxford University Press.
- Flowerdew R. & D. Martin (eds.) (2005). *Methods in Human Geography: a guide for student doing a research project*. Harlow: Pearson Prentice Hall.
- Frieling, M.A. (2008). *Een goede buur. 'Joint production' als motor voor actief burgerschap in de buurt*. Groningen: Universiteitsbibliotheek Rijksuniversiteit Groningen.
- Gardenier, J.D., et. al. (2010). *Leven in de leegte: Leefbaarheid in Noord-Groningen anno 2010*. Groningen: CBAP.
- Leidelmeijer, K. & I. Van Kamp (2003). *Kwaliteit van de leefomgeving en leefbaarheid: naar een begrippenkader en conceptuele inkadering*. Amsterdam & Bilthoven: RIVM.
- Lindstrom, B. & B. Ericsson (1993). Quality of Life Among Children in the Nordic Countries. *Quality of Life Research* (2), 23-32.
- Maslow, A.H. (1943). A Theory of Human Motivation. *Psychological Review* 50(4): 370-396.
- Meer, M. van der, et. al. (2008). *De sociale draagkracht van dorpen in Borsele: leefbaarheid, sociale cohesie en community care in kleine dorpen*. Amsterdam : AMIDSt.
- Pukeliene, V. & V. Starukauskienė (2006). Quality of life: Factors Determining its Measurement Complexity. *Inzinerine Ekonomika-Engineering Economics* 22(2) 147-156.
- Reiling, M. (2008). *Van Turfvaart naar Toervaart – Een onderzoek naar identiteit en waardering van de Veenkoloniën*. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen.
- Sprinkhuizen, A. (2002). Leefbaarheid. In: L.H. Verplanke et. al. (eds.), *Open deuren: sleutelwoorden van lokaal sociaal beleid*. 67-73. Utrecht: NIZW Uitgeverij.
- STAMM CMO (2012). *Leefbaarheid is mensenwerk: onderzoek leefbaarheid gemeente Borger Odoorn*. Assen: STAMM CMO.
- Stokman, F.N. (1992). Een integrale visie op macht. In: H. van Goor (ed.), *Empirische Sociologie*, 85-99. Groningen: MB-Boek.
- Stokman, F.N. (1994). Besluitvormingsmodellen binnen beleidsnetwerken. In: L.W.J.C. Huberts en J. Kleinnijenhuis (eds.), *Methoden van invloedsanalyse*, 165-187. Amsterdam: Boom.
- Thissen, F. (2007), *Wat houdt een (krimpend) dorp leefbaar en vitaal*. Presentatie te Amersfoort op 27 mei 2007.
- Veenhoven, R. (1996). Happy Life-Expectancy: A Comprehensive Measure of Quality-of-Life. *Social Indicators Research* 29(2) 1-58.
- Veenhoven, R. (2000). *Leefbaarheid, betekenissen en meetmethoden*. Rotterdam: Erasmus Universiteit Rotterdam.
- Veenhoven, R. (2005). Apparent Quality-of-Life in Nations: How Long and Happy People. *Social Indicators Research* 71(1) 61-86.
- Veenhoven, R. (2006). The four qualities of life. Ordering concept and measures. In: M. McGillivray & M. Clark (eds.), *Understanding Human Well-being*, 74-100. Tokio, New York & Parijs: United Nations University Press.

- Vermeij, L. & G. Mollenhorst (2008). *Overgebleven dorpsleven. Sociaal kapitaal op het hedendaags platteland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Xanten, H. van, et. al. (2011). *Sterke verhalen: Burgerinitiatieven voor voorzieningen in kleine dorpen*. Rotterdam & Utrecht: SEV & Movisie.

Referenties

- Centraal Bureau voor de Statistiek (2009). *Religie aan het begin van de 21ste eeuw*. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek (laatst geraadpleegd 16 juni 2012: <http://www.cbs.nl/NR/rdonlyres/953535E3-9D25-4C28-A70D-7A4AEEA76E27/0/2008e16pub.pdf>).
- Centraal Bureau voor de Statistiek (2012). *Kerncijfers Wijken en Buurten 2001, 2003, 2004-2011* (laatst geraadpleegd 2 juli 2012: <http://statline.cbs.nl/statweb/>).
- Compendium voor de leefomgeving (2012). *Opleidingsniveau beroepsbevolking* (laatst geraadpleegd 9 augustus 2012: <http://www.compendiumvoordeleefomgeving.nl/indicatoren/nl2100-Opleidingsniveau-beroepsbevolking.html?i=15-12>).
- Elsevier (2012), De beste gemeenten 2012. *Elsevier* 26(68) 59-82.
- Marlet, G., C. van Woerkens en N. van den Berg (2012). *Atlas voor gemeenten 2012: de 50 grootste gemeenten van Nederland op 40 punten vergeleken*. Nijmegen: VOC Uitgevers.
- Ondernemersvereniging Exloo (2012). *Exloo – Verenigingen* (laatst geraadpleegd 25 juni 2012: <http://www.exloo.info/verenigingen>).
- Vereniging Dorpsbelangen Echten (2011a). *Dorpsenquête 2010* (laatst geraadpleegd 25 juli 2012: <http://www.keivaneendorp.nl/files/Dorpsvisie/statistieken%20Echten.pdf>).
- Vereniging Dorpsbelangen Echten (2011b). *Dorpsvisie Echten* (laatst geraadpleegd 2 juli 2012: http://www.keivaneendorp.nl/files/Dorpsvisie/Dorpsvisie_2.pdf).

Bijlage I: Vragenlijst interviews

Inleiding

- Uitleg onderzoek
- Vertelt u eens wat over het dorp?
 - Inwoners
 - Hoe in de gemeente (meerdere dorpen, een van de hoeveel?)
- Hoe bent u betrokken bij het dorp?
 - Hoe lang woont u in het dorp?
 - (Vrijwilligers)werk
- Zijn veel inwoners in dit dorp of de directe omgeving geboren of getogen of komen ze veel van “buiten”? En u?
- Verschilt dit dorp van andere dorpen in de omgeving? Hoe dan? (In welke mate?)

Input

- Wat voor voorzieningen zijn er in het dorp?
 - Waar gaan mensen naar school, werk, kerk, sporten, ontmoet men elkaar?
 - Welke voorzieningen maakt men wel gebruik van en welke niet
- Hoe is het om hier te wonen?
 - Hoe vinden andere groepen het om hier te wonen? (Jong/Oud, Nieuw/Oud, Hoogopgeleid/Laagopgeleid)
 - Waarom?
- Wat voor groepen verhuizen uit het dorp?
- Heeft u weet van contact tussen oude en nieuwe bewoners? Hoe is dit contact?
- Hoe helpen mensen elkaar in het dorp?
 - Hoe komt het dat deze mensen zich willen inzetten?
 - Hoe is het dorp daar sterk in?
- Zie je ondernemerschap terug in dit dorp? Hoe?
- Wat voor contact is er met de gemeente? Hoe is dit contact?

Output

Heden

- Wat wordt er zoal opgepakt in het dorp? Waar zijn jullie mee bezig? (burgerinitiatieven)
- Wat was de aanleiding tot en wat was het doel van het initiatief?
- Welke personen zijn de drijvende kracht/initiatiefnemers achter de burgerinitiatieven?
- Wie zijn er nog meer betrokken/behulpzaam geweest?
 - Burgers afkomstig uit het dorp/nieuwkomers
 - Verhouding vrijwilligers/ professionals
 - Betrokkenheid tijdelijk/duurzaam
 - Niet-commercieel (Dorpsbelangenvereniging)/commercieel(ondernemer)/combinatie hiervan
- Waarom zijn juist zij betrokken geraakt?
- Welke resultaten zijn er bereikt? Wat heeft het opgeleverd voor het dorp?
 - Welke voorzieningen zijn tot stand gekomen als burgerinitiatief?
 - *Voorzieningen staan waarschijnlijk centraal dus ook vragen naar effecten op woonomgeving (woningen), sociale activiteiten (festivals, sportevenementen, theater etc.).*

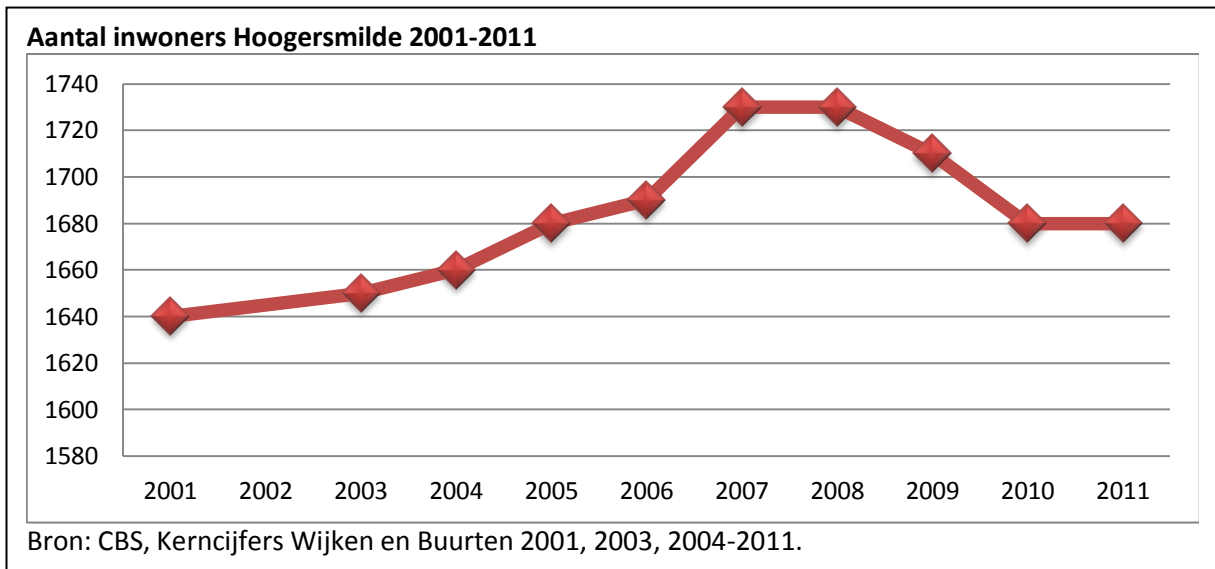
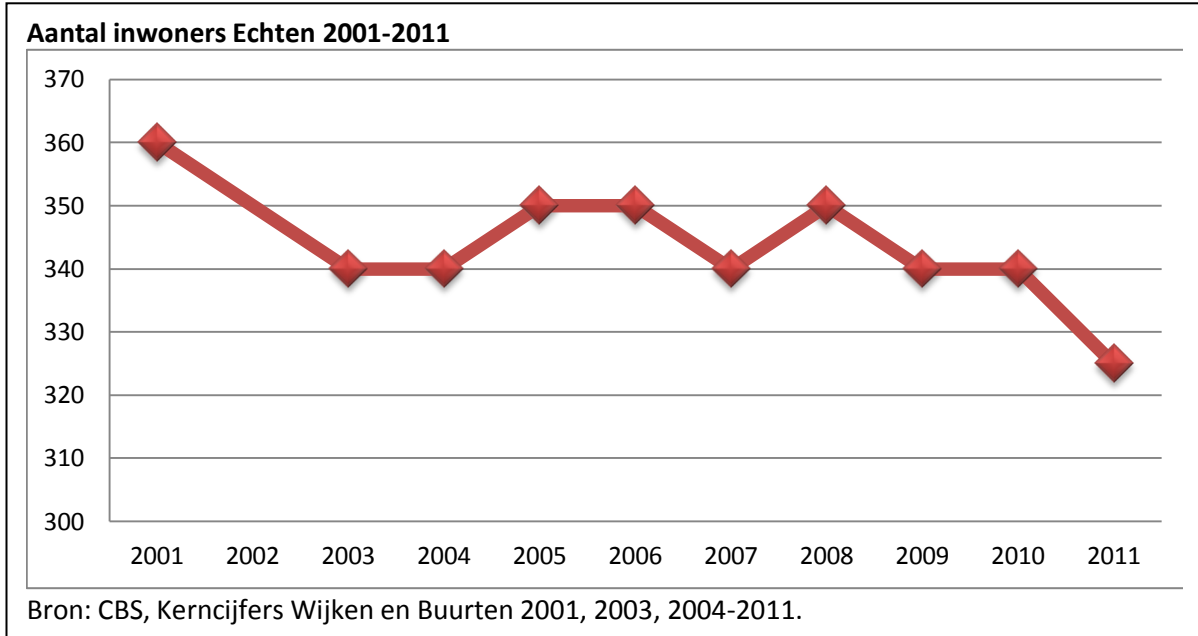
Toekomst

- Welke burgerinitiatieven staan er op de planning?
- Wat voor mensen zijn betrokken bij de nieuwe initiatieven?
 - Wie haken nu juist af en wie komen er bij?

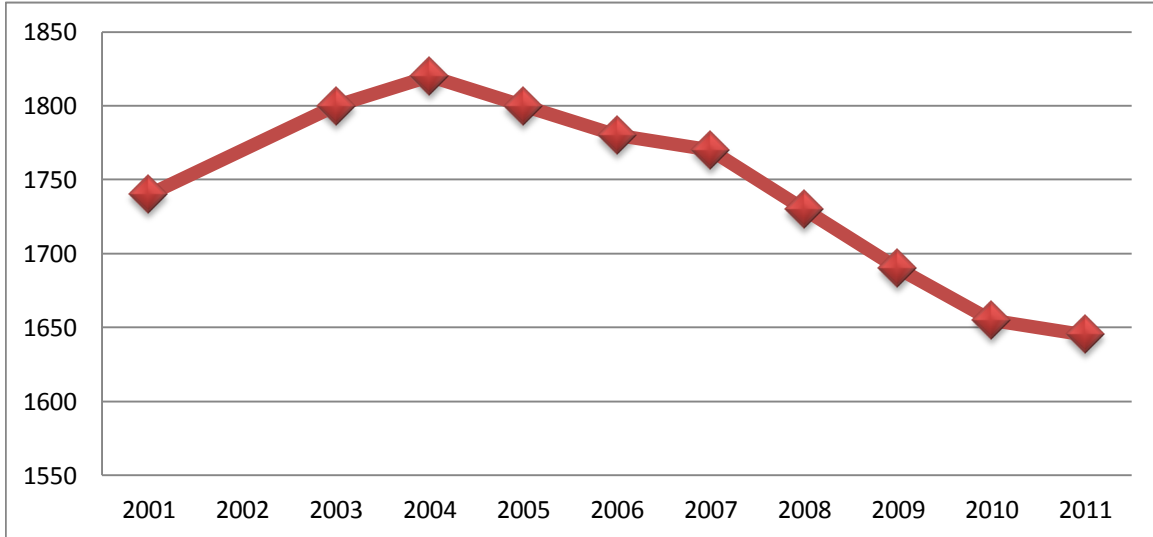
- Breidt de cirkel zich uit of blijft het een groep “fanatiekelingen”?
- Hoe houden deze initiatieven rekening met de lange termijn?
- Waar hebben mensen behoefte aan in het dorp?
 - Welke bewoners springen hier op in?
 - Wat doen mensen met die behoefte?
 - Naar gemeente?
- Hoe wordt de gemeente betrokken bij toekomstige initiatieven?
- Wat maakt deze nieuwe initiatieven worden opgepikt?
- Wat voor gevolgen hebben de *initiatieven* gehad voor:
 - De voorzieningen
 - De woonsituatie
 - Het sociale klimaat
 - Contact tussen oude en nieuwe bewoners
 - Contact tussen bewoners
 - Hulp voor anderen
 - Contact met de gemeente

Bijlage II: Cijfers dorpen

Aantal inwoners in de periode 2001-2011

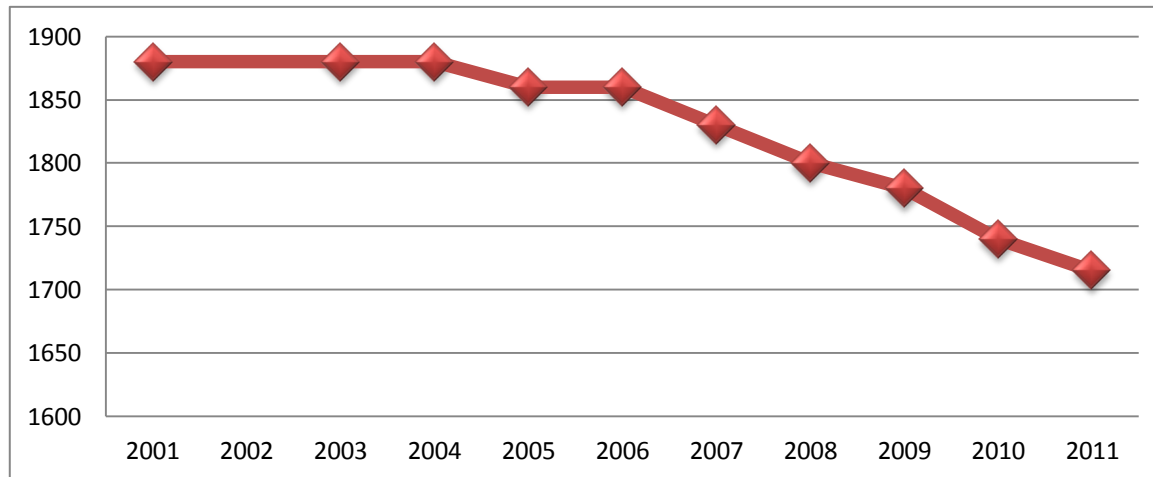

Aantal inwoners Exloo 2001-2011

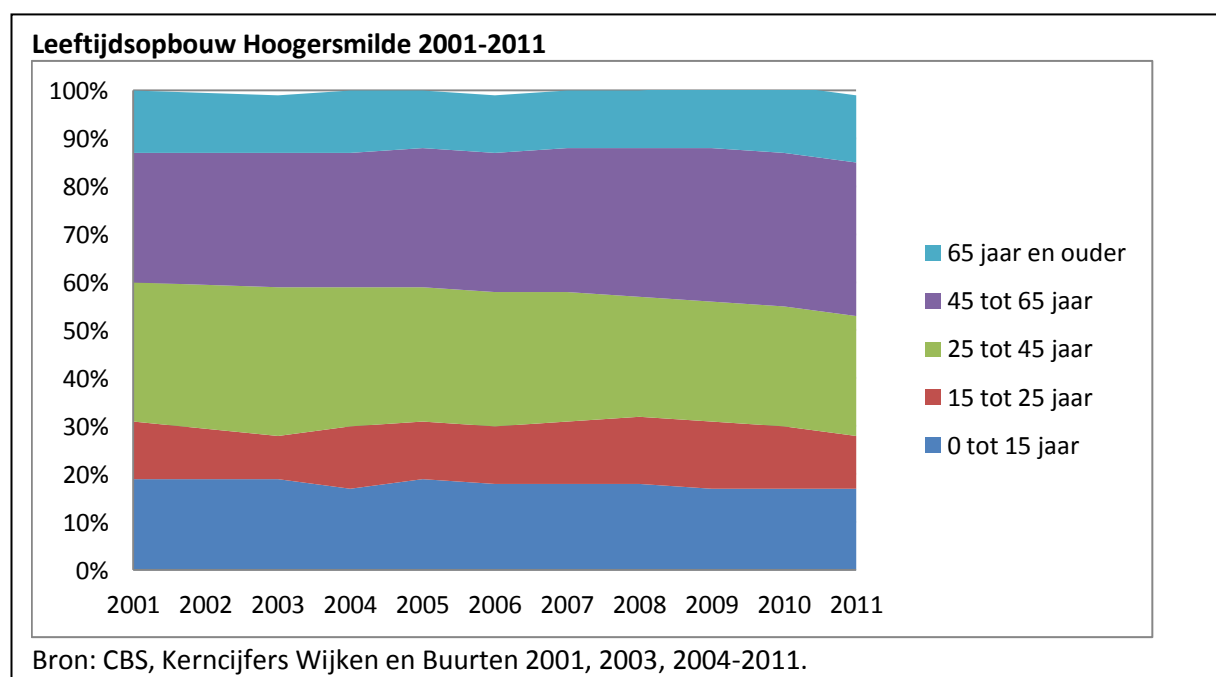
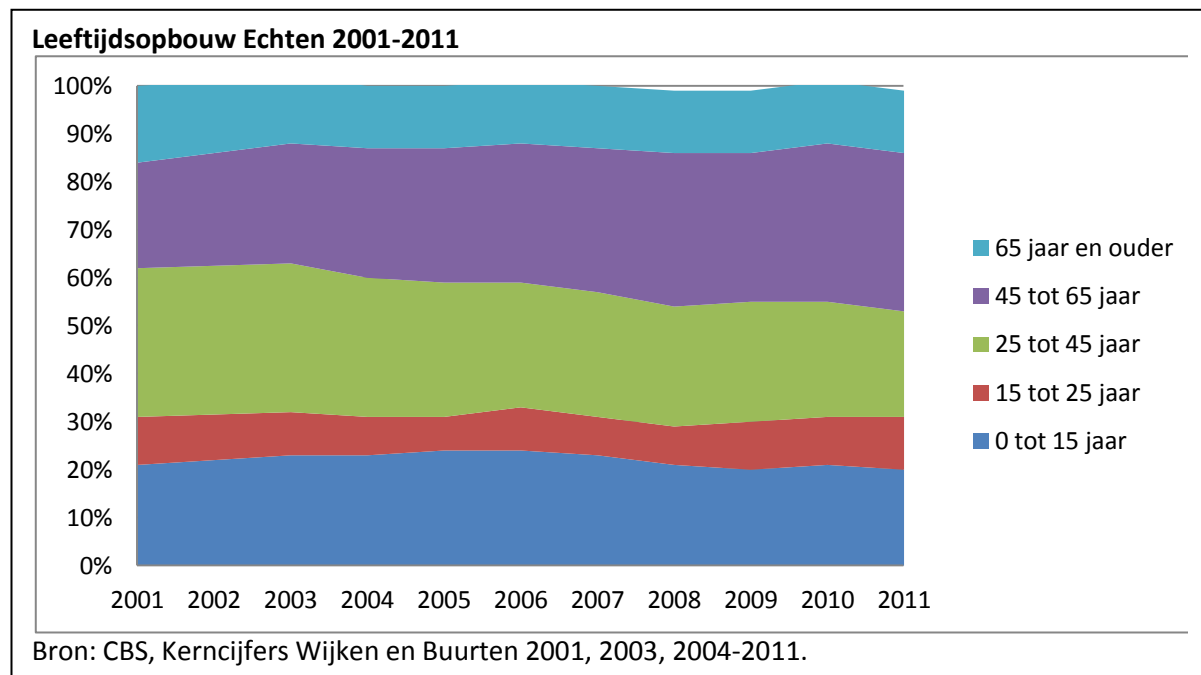
Bron: CBS, Kerncijfers Wijken en Buurten 2001, 2003, 2004-2011.

Aantal inwoners Meeden 2001-2011

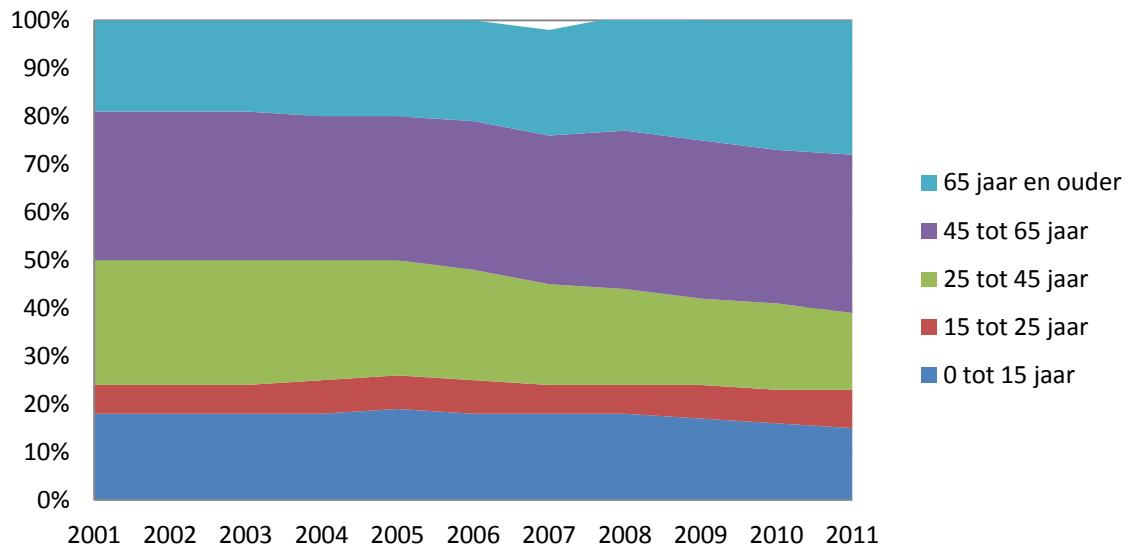

Bron: CBS, Kerncijfers Wijken en Buurten 2001, 2003, 2004-2011.

Leeftijdopbouw in de periode 2001-2011

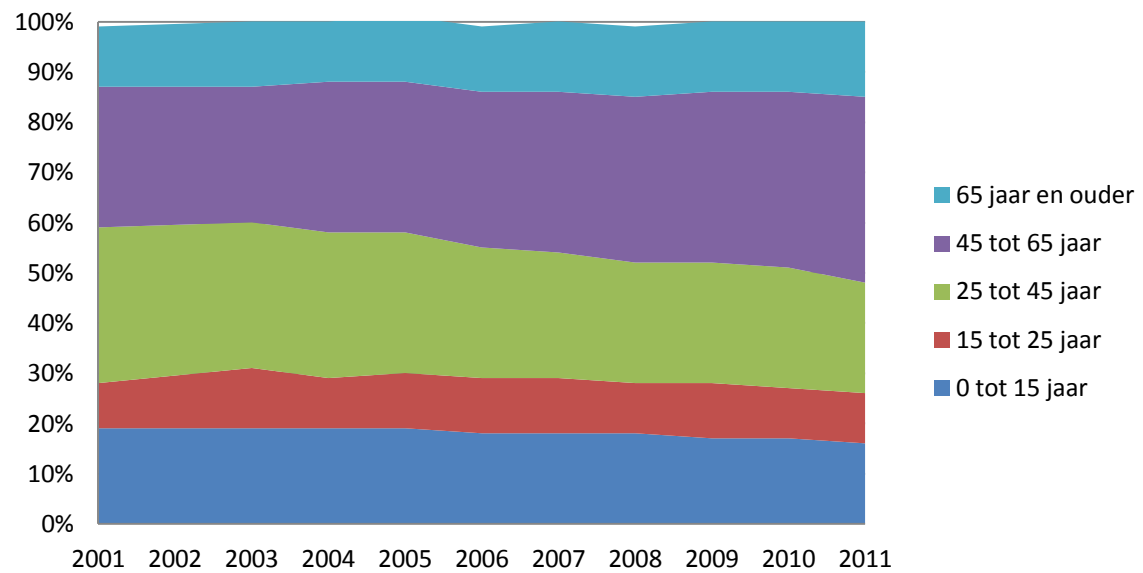

Leeftijdsopbouw Exloo 2001-2011

Bron: CBS, Kerncijfers Wijken en Buurten 2001, 2003, 2004-2011.

Leeftijdsopbouw Meeden 2001-2011

Bron: CBS, Kerncijfers Wijken en Buurten 2001, 2003, 2004-2011.

Bijlage III: Analyseschema

NB: De getallen achter de namen van de dorpen zijn het aantal inwoners in 2011 (CBS 2012).

	Echten (325)	Hoogersmilde (1680)	Exloo (1650)	Meeden (1720)
Voorzieningen	+/-	++	++	++
Aantal bedrijven	++ (60)	++ (160)	+ (105)	+/- (80)
Bereikbaarheid	++	+/-	+/-	+/-
Aantal auto's per huishouden	++ (1,5)	+ (1,3)	+ (1,3)	+ (1,3)
Huizenprijs	++ (333.000)	+ (208.000)	+ (266.000)	+ (193.000)
Verhuismobiliteit	- (129)	+ (82)	+ (73)	++ (59)
Jongeren %	++ (32, gelijk)	+ (28, gelijk)	- (23, afname)	+/- (26, kleine afname)
Ouderen %	+/- (13, gelijk)	+ (14 gelijk)	+ (28, toename)	+ (15, gelijk)
Verenigingsleven	++ (nagenoeg iedereen lid van Dorpsbelangen)	+/- (55 procent lid van vereniging, maar onbekend hoeveel lid dorpsbelangen)	++ (75% lid en/of donateur van vereniging, 19,5% lid donateur van Exloo Vooruit, 75% lid van Dorpsbelangen)	? (veel verenigingen, maar geen cijfers over aantal leden)
Noaberschap	+	+	+ / -	+
Traditie	Veel contact tussen bewoners en geen kerk	Geen traditie dorpsbelangen en activiteiten in dorp zelf en scheiding kerk en niet-kerkelijk	Drenthenieren / veel gepensioneerden Geen kerk	Scheiding tussen boeren Wel Kerk
Bestuurlijke omgeving	++	+	+	-
Perceptie	++ (90% waardeert Echten goed/zeer goed)	+ (7 t.o.v. Eext en Kiel-Windeweer 1,1 punt lager)	+ (7, in top drie van gemeente, 90% tevreden met woning, 70% maakt zich zorgen over toekomst)	?
Output	++	+/-	+/-	+
Belang	++	+/-	-	+
Beslismacht, toegang en hulpbronnen	++	+/-	+/-	+/-
Aandacht voor domeinen Sprinkhuizen	++	+/-	+/-	+

Hoogopgeleiden (% gemeente)	+/- (19)	+/- (21)	+/- (18)	+/- (20)
Toekomstgerichtheid	++	--	-	+
Betrokkenheid	++	-	-	+
Samenwerking	++	+/-	+/-	--